De huilende man

Ger Thijs

bron
Ger Thijs, *De huilende man*. De Harmonie, Amsterdam 1984

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/thij002huil01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

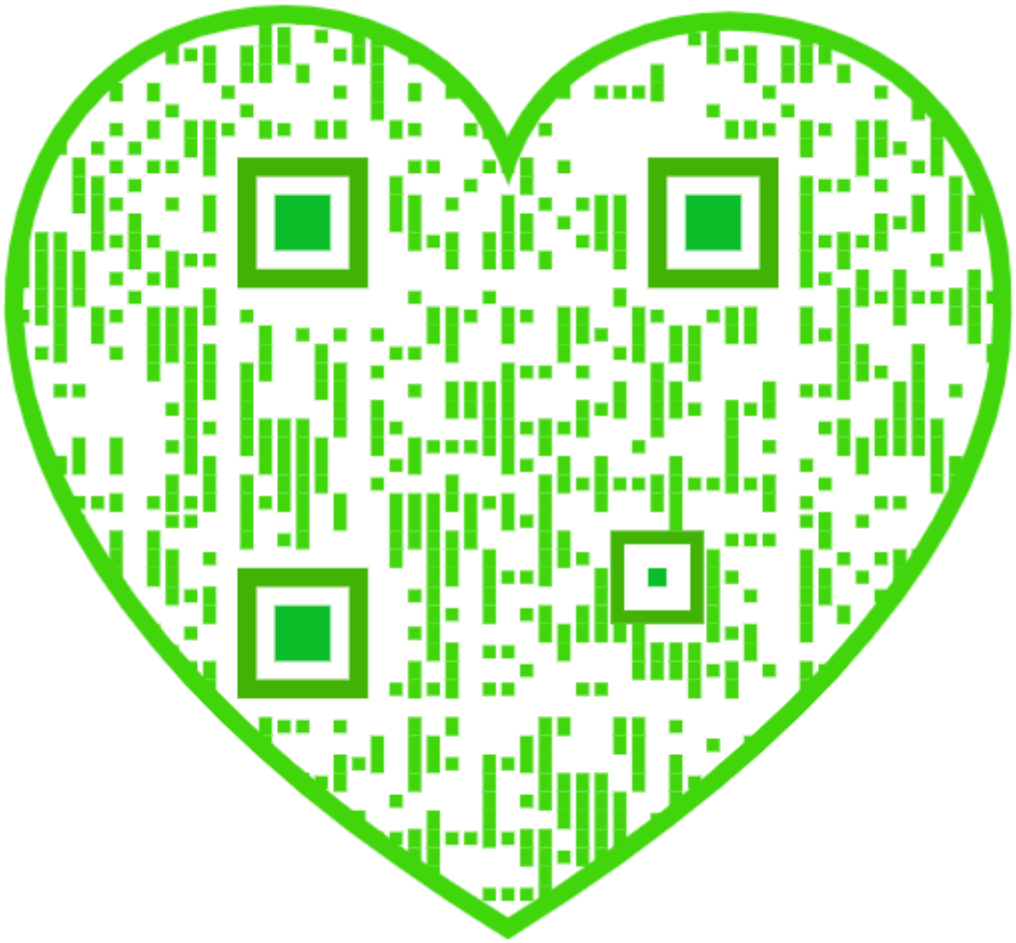

1

Ik droomde die middag van de huilende man. Hij dook sinds enige tijd regelmatig op in mijn dromen, vooral als ik overdag sliep op de bank in mijn flat, of wanneer ik indutte in treinen.

Er gebeurde steeds hetzelfde:

Ik zit achterop een fiets, die over een bospad rijdt. Ik ben klein, een jaar of vier. Mijn beentjes zijn voor de veiligheid in de rubberen zijtassen gestopt. Ik houd me stevig vast aan de jas van de man voor me. Dat is me op het hart gedrukt, omdat de tocht gevaarlijk is. Ik voel me heel veilig in de beschutting van de grote rug, die kalm heen en weer beweegt. Als ik omhoogkijk zie ik roosschilfers op zijn schouders. Kijk ik

naar beneden, dan zie ik zijn bemodderde laarzen op de pedalen. De zak van zijn regenjas gaat open en dicht, gelijk met zijn trapbewegingen. Steeds zie ik iets glinsteren daarbinnen. Ik weet niet wat het is, maar ik wil het graag hebben. Ik vermoed dat ik het ook wel zal krijgen wanneer we eenmaal aangekomen zijn, als beloning voor het stevig vasthouden van de jas.

Ik hoor de banden knerpen op het bospad. Ik hoor het zoemen van de dynamo - het is heel vroeg in de ochtend. Dan is er nóg een geluid. Ik kan het niet thuisbrengen. Pas als ik zijn schouders zie schokken, dringt tot me door dat de man huilt. Ik schrik. Ook ik begin te huilen. De man slaat naar me, zonder zich om te draaien. Of wil hij me misschien troosten met een onhandig, achterwaarts gebaar? (Ik vind het prettig te denken dat de man in mijn droom iemand is ‘die zijn eigen kracht niet kent’). Ik huil nog harder. Opeens zie ik dat het glinsterende voorwerp geen juweel is, maar een platte zaklantaarn, die per ongeluk is gaan branden. Het licht glijdt met elke pedaalslag over mijn gezicht.

Waarom huilt de man? Wie is hij? Mijn vader? Waar brengt hij me heen?

Toen ik het vroeg - zoëven, in de kamer - lachte hij alleen geheimzinnig, terwijl hij de das om mijn hals knoopte. Het was zo'n lach die komende verrassingen aankondigt. Maar daarna keek hij hulpeloos naar de

vrouw in peignoir, die achter me stond. Ze begon toen meteen mijn haar door elkaar te woelen. Haar lange vingernagels zwaaiden voor mijn ogen. *Niet zo nieuwsgierig...* zei ze. Ik rook haar slaapgeur toen ze me in haar peignoir drukte.

Het snikken van de man, plus het feit dat de vrouw me *niet* optilde en kuste met haar geverfde mond, doet me beseffen dat we niet samen zomaar ergens naar toe gaan, de man en ik. Hij is van plan me te vermoorden. Het glinsterende voorwerp is geen zaklantaarn maar een wapen. We zijn op weg naar een stille plek in het bos, waar hij me na een omhelzing door het hoofd zal schieten. - Wanneer dat tot me doordringt word ik steevast door mijn angst gewekt.

Maar die middag zette de handeling zich voort. Het begon te rinkelen in mijn droom. Ik draaide me om zonder de jas los te laten. Ik zag een voet in een sandaal, afgebladderde lak op teennagels, de zoom van een gebloemde jurk. Was het de vrouw? Was ze ons achterna gefietst? Had ze berouw gekregen? (We vinden wel een oplossing, zegt de moeder van Klein Duimpje, kom naar huis, kom naar huis, de tafel is gedekt.) In een flits zag ik nog, vlak voor het wakker worden, een rinkelende wekker in de dorre bladeren naast het pad liggen - het was de telefoon.

Ik schoot overeind en zag dat zwermen zwarte vogels uit het toestel opvlogen. Tegelijk wist ik zeker dat er iets vreselijks gebeurd moest zijn. Iemand lag bloe-

dend tegen een geknakte wegwijzer. Een leerling had zich in zijn jongenskamer opgehangen...

Naarmate mijn hoofd helderder werd, nam het gevoel van bedreiging af. Nu waren het alleen nog maar onaangenaamheden die ik te horen zou krijgen. Korzelige vragen, waarop ik geen antwoord wist. Verwijten, waarop ik niet gepast zou kunnen reageren. - Ik zou de telefoon eenvoudig niet kunnen opnemen. Maar dan zou ik me de rest van de dag blijven afvragen, wie me gebeld had. Trouwens, het zou ook een heel aangenaam bericht kunnen zijn: het telefoontje dat een heel leven in één klap verandert, dat telefoontje waarop ik al enkele tientallen jaren wachtte.

Op het moment dat ik opnam wist ik opeens zeker dat het mijn zuster moest zijn. Ze ging me vertellen dat moeder ernstig ziek was. Het wás mijn zuster. Ze vertelde me dat moeder op sterven lag.

Ze deed zakelijk verslag van het ziekteproces. Ze sprak zonder haperen, zonder aansporende geluiden nodig te hebben. Dat verbaasde me. Ze had het gesprek waarschijnlijk voorbereid, uit angst voor ongemakkelijke stiltes.

Ze praatte in haar zelfgemaakte dialect, dat ik in aanwezigheid van derden steeds met plaatsvervangende schaamte aanhoor. Het lijkt nog het meest op Vlaams, vermengd met Duitse woorden en streekuitdrukkingen. Ze heeft het bedacht omdat ze weigert haar zuidelijke afkomst te verloochenen, maar toch verstaan-

baar wil blijven. Misschien is het ook een verzet tegen moeder, die ons altijd gebood Algemeen Beschaafd Nederlands te spreken.

In haar relaas kwamen vreemde woorden voor. Bijvoorbeeld *carcinoom*. Dat had ze zeker van de dokter gehoord. Maar ze gebruikte die woorden alsof ze nooit anders gedaan had. Dat ergerde me onmiddellijk. (Die gewichtigdoenerij! Net moeder, die stelde zich ook zo graag aan!) Ik moest de neiging onderdrukken om te zeggen *Carcinoom zo zo nee maar carcinoom*. Ik zou het beslist gezegd hebben als het onderwerp niet zo ernstig was geweest. Onze gesprekken hebben altijd een kibbelende toon gehad. Het zou dus geruststellend zijn geweest, als ze woedend op me was geworden, nadat ik had gezegd *carcinoom zo zo nee maar carcinoom*. Niet dat ons gekibbel nog iets met werkelijke vijandschap te maken had. We spraken elkaar hoogst zelden. Het was een model geworden, de toon van vroeger, waarbij we ons allebei het beste voelden.

Tenslotte zweeg ze.

Omdat ik gezien de aard van de mededeling geen stekeligheden kon plaatsen, wist ik niet wat te zeggen. Ik merkte dat het bericht me niets deed. Misschien *drong het nog niet tot me door*. (Gelukkig was die uitdrukking terwijl ik naar haar luisterde bij me opgekomen). ‘Wat erg’, mompelde ik toen maar om de stilte te verbreken. En ik verwachtte dat ze meteen snerpend zou

reageren. *Is dat alles wat je te zeggen hebt?* Maar ze antwoordde:

'Ja. Het is vreselijk.'

Wat zijn wij toch voor een gezin, dacht ik, dat zulke mededelingen alleen maar tot verlegen pauzes leiden. Anderen kunnen instorten, gierend huilen, het uitgillen van verdriet. Wat een opluchting moet dat zijn! - Ik hoopte intussen dat ze de stilte van mijn kant zou houden voor geslagenheid.

'Ik belde om het je even te zeggen, Jean,' zei ze aarzelend.

'Ja, Matti.'

'Dat je het weet.'

'Ja, Matti.'

Om niet opnieuw een stilte te laten vallen, informeerde ik naar háár gezondheidstoestand. Misschien niet het gelukkigste gespreksonderwerp op dat moment. Terwijl ik naar haar vage zinnen luisterde, merkte ik dat het bericht van moeders nabije dood me eigenlijk *opwond*. Ik was opeens gewichtig geworden. In mijn saaie afwachtende bestaan (ik was ervan overtuigd dat *het* nog steeds moest gebeuren) was eindelijk iets voorgevallen dat men een tragedie zou kunnen noemen... - Op dit moment was ik al niet meer een of andere vage leraar, maar een rouwende zoon, een 'diepgetroffen maar uiterlijk onbewogen' familielid. Ik zag mijzelf aan een sterfbed staan, een uitgemergelde hand in de mijne. Even later droeg ik een

kort, begrijpelijk gedicht voor bij een open graf.

‘Ik kom nu meteen, Matti’, zei ik, in feite nog voor het besluit in mijn gedachten een vaste vorm had aangenomen.

Het was even stil aan de andere kant. Toen vroeg ze voorzichtig of het niet lastig was vanwege mijn school. En op mijn wegwuivend antwoord meldde ze dat het nog héél lang kon duren met moeder. Ze had me eigenlijk alleen maar gebeld om het *mee te delen*. Mijn bezorgdheid begreep ze en stelde ze op prijs Maar *voor haar* hoefde ik me niet verplicht te voelen. *Zij* zou het uitstekend vinden als ik pas op de begrafenis verscheen... - Of ik, kortom, maar niet wilde komen. ‘Ik neem de laatste trein’, zei ik en hing op. Het duurde even voor ik het belletje hoorde dat aangaf dat zij ook oplegde.

2

Ik voelde me uitstekend, toen ik in de trein zat. Mijn rol dicteerde me precies wat me te doen stond. Ik had de directeur van mijn school opgebeld, woorden uitgesproken als ‘sterfgeval’, ‘familieomstandigheden’, en zelfs kans gezien de uitdrukking ‘overkomst dringend gewenst’ te plaatsen. Hij had gereageerd zoals het hoorde: eerbiedig en meelevend. Natuurlijk zou mijn afwezigheid geen probleem opleveren.

Ik was naar het station gewandeld, ‘kalm maar vastberaden’. Door de stromende regen, wat me heel toepasselijk leek. Nu zat ik in een coupé en ‘staarde in gedachten naar buiten’.

Het was me opgevallen dat de trein vol zat met ouden

van dagen. Ik vermoedde dat ze gebruik hadden gemaakt van een bejaardenregeling van de spoorwegen, en nu naar huis teruggingen. Ze hadden zich door de regen hun gratis reisdag niet laten ontnemen.

Maar op de tussenstations verliet niemand mijn coupé. Er kwamen integendeel steeds meer grijze mensen binnen, die de al aanwezige passagiers bleken te kennen. Er werd geknikt, er werden vermoeide groeten uitgewisseld.

Tenslotte verplichtte de beleefdheid me in het gangpad te gaan staan, me vasthoudend aan een bagagerek waaraan natte jassen hingen. Ik begon me ongemakkelijk te voelen.

Ik liep door de trein, die slechts uit één wagenstel bestond. Overal dezelfde stille, grijze massa. Alleen het eersteklas-compartiment was leeg, op een dommelende conducteur na. - Had deze trein, waarin ik me zoëven nog zo zeker van mezelf had gevoeld, als eindbestemming een bedevaartsoord in België? Leden al deze mensen aan dezelfde ziekte, een ongeneeslijke afwijking die pas optrad na het zestigste levensjaar? Waren de blikken die me in het voorbijgaan waren toegeworpen, en die ik had aangezien voor uitingen van nieuwsgierigheid, in feite vervuld geweest van medelijden: *Zo jong nog en hij heeft het ook al, ik wist niet eens dat dat kón...?* Ach, onzin! De conducteur zou iets gezegd hebben toen hij mijn kaartje bekeek. Bovendien, een dergelijke reis zou men niet zo laat op

de avond ondernemen. Maar wanneer de heilige zijn zegen nu alleen bij nacht schonk? - Ik was er niet gerust op.

Onderweg vriendelijk om me heen kijkend, keerde ik terug naar mijn plek. Ik hoopte dat iemand me zou toeknikken, zodat ik een vraag zou durven stellen. Maar de gezichten stonden streng, alsof ze intussen iets over me aan de weet gekomen waren. Ik werd, nadat ik mijn staanplaats weer had ingenomen, regelmatig opzijgeduwd door oude mannen die naar het toilet holden, om vervolgens, niet werkelijk opgelucht, terug te keren. Tenslotte mompelde een van hen een verontschuldiging. Ik sprak hem aan.

'Neemt u mij niet kwalijk, maar wat is de bestemming van deze trein?'

De man keek verbaasd naar de hand, die ik op zijn bovenarm had gelegd. Ik trok hem terug en vervolgde:

'Ik krijg namelijk de indruk dat zich hier uitsluitend passagiers op leeftijd bevinden. Maar misschien is het beter als ik de conducteur opzoek...' - Toen zag ik dat de man een gehoorapparaat droeg. Ik wilde me afwenden, maar nu hield hij *mij* vast.

'Waarheen u op weg bent!' zei ik zo hard dat iedereen opkeek. Door het volume leek mijn vraag eerder een bevel. Ik keek om me heen en maakte een verontschuldigend gebaar:

'Ik begin te geloven dat ik in de verkeerde trein zit.

Natuurlijk, het hoeft niets te betekenen, maar u bent...' - Ik zweeg. Misschien werden ze wel boos wanneer ik hen kenschetste als *oud*...

'Wát zegt u?' zouden ze misschien uitroepen! 'De rijpere jaren, zult u bedoelen, de kracht van ons leven!' - Op dat moment legde een zware, bebrilde vrouw haar breiwerk in haar schoot en zei:

'Wij zijn op weg naar Grensdorp.'

Ik schrok.

'U allemaal?'

'Wij allemaal.' - Waarop de man met het gehoorapparaat luid zei:

'Wat is er? Wat wil hij weten?'

De vrouw keek me streng aan.

'Daar lijkt u nogal van te schrikken.'

'O, het is niets', antwoordde ik. 'Ik ben namelijk ook op weg naar Grensdorp. Is dat geen merkwaardig toeval? Mijn moeder is ernstig ziek, misschien stervende. Ik kom daarvandaan, ik ben er geboren.'

'Aha', zei de vrouw kalm. 'Dan bent u dus Jean, Jean Paul, de zoon van de onderwijzeres. Ik herkende je niet door die baard.'

De gezichten om mij heen begonnen te stralen. Ze knikten me toe. Mijn naam ging de coupé rond, hier gefluisterd, daar op luide toon.

'Wat wil hij weten?' zeurde de man met het gehoorapparaat.

'Heeft je zuster je nu pas gewaarschuwd?' informeer-

de de vrouw die zich blijkbaar niet in het minst schaamde voor haar nieuwsgierigheid. ‘Je moeder is al máánden ziek...’ - Hemel! Had Matti het hele land gealarmeerd? Waren alle vrienden, kennissen en oudleerlingen op weg naar het sterfbed? Straks komen ze allemaal achter me aan! Ze drommen het huis binnen. Alle kamers vol met ouden van dagen. Waar moeten we ze onderbrengen? Hoe moeten we ze voeden? Ik, die dacht kalm aan moeders bed te zullen zitten, zal honderden en honderden boterhammen moeten smeren! Ik zal in het dorp Mens-erger je-niet en Monopolyspellen moeten verzamelen om ze bezig te houden! En wat niet meer! Wat heeft ze zich in het hoofd gehaald!

Opeens stond een man tegenover me. Zijn gezicht naderde het mijne zo dicht, dat onze neuzen elkaar bijna raakten.

‘Geef onmiddellijk die peren terug!’ schreeuwde hij. - Ik schrok. De man begon te lachen. Het lachen verspreidde zich door de coupé, en eindigde in hoestbuien.

‘Herken je me niet?’ vroeg de man. Hij stak zijn hand in de lucht. Ik dook ineen, een klap verwachtend. Toen zag ik dat aan de hand zes vingers zaten.

‘Herken je me niet?’ zei een verlegen vrouwestem. En met veel vibrato klonken de eerste maten van een kerkelijk lied.

‘Ja...’ zei ik weifelend.

‘Herken je me niet. Herken je me niet!’

Ik keek onzeker naar de roepende bejaarden. Sommigen waren opgestaan. Een man stroopte zijn mouw op en liet me een litteken zien. Hij zwaaide streng met zijn vinger, alsof ik er schuldig aan was. Een ander vouwde zijn lichaam dubbel en keek me van tussen zijn knieën vrolijk aan. Twee vrouwen zeiden beurtelings *Een stukje van het oor, een stukje van het oor...* - Daarop ontstond een merkwaardige koorzang:

‘Weet je niet meer, de school...?’

‘Weet je niet meer, de appelboomgaard...?’

‘Weet je niet meer, het bos...?’

‘Weet je niet meer, het waterwerk...?’

‘Weet je niet meer, het slagersmes...?’

Ze kraaiden van plezier, omdat ik steeds een weifelend *ja... ja...* uitbracht, maar niemand werkelijk kon thuisbrengen. In de deuropening verschenen nieuwsgierigen uit het andere compartiment, aangetrokken door de hilariteit. Tenslotte eindigde de koorzang in een chaotisch geroep, waarin veelvuldig woorden als ‘mes’, ‘steen’, ‘schop’ en ‘priem’ voorkwamen - wat me nogal verbaasde - en de dikke vrouw zei:

‘Het is wel erg, Jean. Je herkent je eigen dorpsgenoten niet meer. Wij, die toch zoveel littekens aan jou te wijten hebben.’

‘Aan mij?’ lachte ik. ‘Maar mevrouw, ik was niet het enige kind, de enige deugniet in het dorp! Toch wil ik

me graag, namens mijn hele generatie als het ware, bij u verontschuldigen...'

'Nou... laten we het daar maar niet over hebben.' - En ze stelde zich voor:

'Mevrouw Baggen.'

Ik schudde haar hand. Haar korset kreunde toen ze weer ging zitten. Allen noemden nu hun naam en ik begon eindelijk onder de rimpels bekende trekken te herkennen. Maar hun stemmen waren moe geworden en ze zochten hun plaatsen weer op. Ik wuifde nogal dwaas om me heen. Ik kon tenslotte niet iederéén de hand schudden.

'En, wat is er van je geworden, Sjang?' vroeg de man met de zes vingers. Ik voelde een vertrouwde ergernis. Vroeger hadden ze in het dorp allemaal mijn naam verbasterd.

'O, dat is gauw verteld', antwoordde ik. 'Ik geef Franse les op een lyceum. Ik woon in een flat. Ik ben niet getrouwd en ik kan nog steeds niet autorijden. En u allemaal, hoe gaat het met u?'

'Ach...' zei de vrouw snel, alsof ze geklaag over ziektes en ondankbare kinderen voor wilde zijn, '... het is stil geworden in het dorp, nu de mijnen dicht zijn, nu de boter in Duitsland even duur is als bij ons. De jonge mensen zijn weggetrokken omdat er geen werk is. De huizen staan leeg en vervallen. De school is gesloten. Werkelijk, het is net één groot bejaardentehuis. Elke veertien dagen komen we elkaar tegen op

het kerkhof als er weer iemand is dood gegaan. Het dorp sterft uit, ons dierbare dorp...'

Ik knikte, hoewel het dorp, die zwarte straat tussen de steenbergen, mij nooit erg dierbaar was geweest. '... Maar wij laten de moed niet zakken, wij oudjes. We hebben een vereniging opgericht. We ondernemen reizen, een paar keer per jaar. We gaan niet ver, dat kan niet meer op onze leeftijd. Maar het is een mooie gedachte dat velen van ons, die hun leven lang door mijngangen hebben gekropen, vóór hun overlijden toch de zee eens kunnen zien.'

'Een mooie gedachte, zeker', antwoordde ik beleefd. 'Maar dan hebt u het vandaag slecht getroffen met het weer.'

'Ach, de meeste dames zijn naar de huishoudbeurs gegaan, gelukkig. Maar zij die voor de Deltawerken of de bollenvelden hebben gekozen, lopen inderdaad kans op een flinke verkoudheid. Ik héb nog gezegd dat men in dit seizoen altijd het best een overdekt reisdoel kan kiezen. Maar ze hebben niet naar me geluisterd. Ze moeten het zelf maar weten.'

'Precies', zei ik, bereid haar in alles gelijk te geven. De vrouw nam haar breiwerk weer op.

'Is het zo ernstig met je moeder? Je vindt het misschien vreemd dat ik dat niet weet, terwijl ik naast haar woon. Maar ze houden zich afzijdig, je zuster en je moeder. Ze gaan nooit met onze reisjes mee. Nu ja, we dwingen niemand.'

Maar haar blik was bits en de breipennen tikten vinnig. Ik zweeg even. Toen opperde ik:

‘Ze zou nu toch niet meer in staat zijn...’

‘Precies’, gaf de vrouw met zuinige mond toe. Waarop ze haar steken begon te tellen.

Ik liet het schrikbeeld dat ze geschilderd had van het dorp op me inwerken, en begon me af te vragen of mijn beslissing naar het zuiden te gaan wel een juiste was geweest.

3

Het regende nog steeds toen we het station uitkwamen. Maar dat verbaasde niemand meer. Deze gestage regen viel al weken, en wie hem aanvankelijk met reiniging associeerde, kon nu alleen nog aan verrotting en mufheid denken. De geur van natte jassen was zo normaal geworden dat hij niet meer opviel, het eeuwige geruis zo vanzelfsprekend dat je het niet meer hoorde. Dagen bleven grijs als vroege ochtenden. - En juist nu had ik besloten deze reis te ondernemen! Een reis naar een vrouw die ik toen ze gezond was alleen maar kon haten, en die ik tenslotte vergeten was. Een vrouw die zelfs nu ze doodging geen enkel gevoel in me wakker maakte. Waarom was ik

niet thuis gebleven, in plaats van hier door de regen te rennen achtervolgd door een stoet ouden van dagen, alsof ik hun reisleider was? Waarom was ik niet in bed gaan liggen met een boek dat zich afspeelde in kraakheldere omgevingen, de zuidpool bijvoorbeeld? Op het stationsplein stond de streekbus te wachten op de laatste trein. Toch begon iedereen te hollen. De man die het eerst bij de bus was, bleef op de treeplank staan, om vertrek onmogelijk te maken voor de anderen waren gearriveerd.

Ik begon ze met het moment afstotender te vinden, die steunende lijven om me heen, die me dwongen mee te hollen. Ik had de vrouw aangeboden haar tassen te dragen, onbegrijpelijk zware tassen voor een uitstapje van één dag, ze had zich zeker op de beurs allerlei keukenhulpen aangeschaft. - En daar zeulde ik nu mee door de regen! Ik, die op ditzelfde moment thuis in bed had kunnen liggen, een glas binnen handbereik!

Ik schoof de tassen de bus in, en nam afscheid van de dikke vrouw.

‘U moest toch naar het grensdorp? Naar uw stervende moeder?’, vroeg ze verbaasd.

‘Jawel. Maar ik heb besloten een taxi te nemen.’

‘Een taxi? Maar dat is nergens voor nodig! De bus brengt u bij de voordeur. En heel wat goedkoper.’

‘Hij wil een taxi nemen’, klonk een stem in de bus. ‘Hé Sjang, voel je je soms te goed om met ons te rei-

zen?'

'Stap in', beval de vrouw.

'Vat u het nu niet verkeerd op', zei ik, en ik betwijfelde of het me lukte mijn ergernis te verbergen. 'Ik zou graag met u meereizen. Ik vond het gesprek daarnet heel aangenaam. Maar ik wil even alleen zijn met mijn gedachten. Het is tenslotte niet niets wat me ginds te wachten staat...'

'Alleen met uw gedachten? Dan gaat u maar op de achterbank zitten. Stap in.'

'Nee', zei ik stuurs.

De vrouw kwam naar buiten. Ze pakte mijn arm, maar ik rukte me los.

'Stap in!'

'Nee.'

'Zo zijn ze altijd geweest, die familie Paul', klonk een stem achter haar. 'Altijd groot doen. Alsof ze iets beters zijn.'

'Ik heb het meteen gezegd', viel een ander bij. 'Meteen toen ik die baard zag. Niets veranderd, dat jong. Hij wilde toch zeker niemand herkennen?'

'*Alstublieft*', pleitte ik, verward door de onverwachte agressiviteit. 'Deze situatie is belachelijk. Ik wil even alleen zijn. Dat betekent verder niets!'

'Hoe zit dat, rijden we of rijden we niet?', werd woedend geroepen. 'Ik wil naar huis. Ik ben doornat. En als het iemand interesseert, *ik* ga niet meer met deze reisjes mee. Een longontsteking riskeren om naar een

hoop beton te kijken!'

'O dankjewel, dankjewel!' riep een ander. 'Ik zal nóg eens wat bedenken. Stank voor dank!'

Er ontstond een heftige woordenwisseling. De vrouw keek me woedend aan, voor zover ik dat kon zien door mijn beregende bril.

'Ziet u wat u aanricht?'

'Pardon, mevrouw Baggen, pardon. Die woordenwisseling daarbinnen heeft misschien wel als *aanleiding* mijn besluit om een taxi te nemen, maar dat feit is er beslist niet de *oorzaak* van. Het heeft alles, maar dan ook *alles,* te maken met de mislukking van uw uitstapje, begrijpt u? Misschien is het nuttig als u daar eens over nadenkt!'

Ze keek me woedend aan.

'Rijden!' werd er geroepen.

De chauffeur had al die tijd onverstoorbaar een detectiveroman in tijdschriftvorm zitten lezen. Nu keek hij op: 'Wanneer deze meneer besloten heeft of hij instapt of niet kan er gereden worden.'

'Toen jij, Jean Paul, toen jij...', de vrouw zwaaide met haar vinger. Ik had het gebaar al in de trein gezien, maar op dat moment had het me nog speels geleken. 'Toen jij mijn man, God hebbe zijn ziel, een stuk van zijn oor afsloeg, toen wist ik al: Jij deugt niet!'

'Pardon! Pardon!' riep ik. 'Dat wás ik niet, dat was mijn zuster Matti. Maar wat gebeurt er allemaal?'

‘Hou je mond! Die arme kinderen die van *jou* iets moeten leren, van zo'n moordenaar! Sla je die soms ook met schoppen om de oren?’

‘Ik word nu heel boos, mevrouw Baggen...’

‘Rijden, Rijden!’ - De vrouw klom naar binnen. De chauffeur keek me aan:

‘Wat wordt het?’

‘Ik verdom het’, zei ik. ‘En dat heeft niets te maken met uw rijvaardigheid, maar...’

‘Dat zou nog mooier zijn’, zei hij en startte de motor. De deur sloot zich. Woedende gezichten draaiden zich naar me om, terwijl de bus de straat uit reed.

In de taxi - de chauffeur was gelukkig een zwijgzame man - merkte ik dat mijn wangen gloeiden van opwinding. Terwijl ik mijn bril schoonveegde met een slip van mijn hemd, probeerde ik te achterhalen wat er precies gebeurd was. Ik begreep het niet. Hoe was het mogelijk dat zo'n futiliteit als mijn besluit alleen verder te reizen, een dergelijke vijandigheid losmaakte? In de trein waren ze nog zo vriendelijk geweest! Ik had nog gedacht: wat prettig, als ik straks in het dorp voor het raam sta, en iemand loopt langs, kan ik denken: hé, iemand uit de trein. En naar hem zwaaien. - Maar nu? Ik zag Matti en mezelf al helemaal alleen achter de lijkwagen lopen. Ze zou het niet begrijpen en me vragen: wat is er toch aan de hand? *Wat vervelend allemaal*.

De achterkant van de bus doemde op door de voorruit. Ik dook ineen. Ik sloot mijn ogen. Ik durfde ze pas weer open te doen, toen ik aan de beweging van de auto voelde dat we hem gepasseerd hadden. - Had ik mijn vuist maar geschud naar dat volk!

Nu ja, te laat. Te laat.

Ik had het *niet* moeten doen. Ik had *niet* moeten gaan. Vanochtend wist ik al dat deze dag een ramp zou worden. Maar dat de ellende dit formaat zou aannemen - dat had ik niet verwacht. De directeur had me op zijn kamer geroepen. Het werd meteen duidelijk dat er iets mis moest zijn: hij begon in zijn papieren te bladeren. Hij durfde, als altijd wanneer hij iets ernstigs mee te delen heeft, niet op te kijken. Dus keek ik - als altijd - naar de moedervlek op zijn kale schedel precies op de plek van de fontanel. Dat was óók een boos oog.

Ik voldoe niet, had ik mistroostig vastgesteld, natuurlijk voldoe ik niet. Die paar leerlingen die Frans kiezen behalen slechte resultaten en buitenschoolse activiteiten interesseren me niet. Hier sta ik weer. Zoals ik vijfentwintig jaar geleden in de kamer van een schooldirecteur stond, en net zo bang. Ik kom geen stap vooruit!

De directeur kuchte. Hij kon, verklaarde hij - en het leek alsof hij het voorlas van een van die papieren - zeker niet van ouderwetsheid beschuldigd worden, maar toch was hij van mening dat bepaalde verhou-

dingen in acht moesten worden genomen.

Ik zei dat ik niet begreep wat hij bedoelde.

‘Uw relatie met een poetsvrouw’, antwoordde hij.

Even was ik sprakeloos, ik had een andere aanval verwacht. - Wie kon het verklikt hebben? Ik was zo discreet geweest! Had zij misschien zelf mijn avances aan haar collega's door verteld?

Ik antwoordde, dat ik het woord ‘relatie’ werkelijk misplaatst vond. Mij was een paar weken geleden opgevallen dat het meisje om allebei haar enkels een rekverband droeg. Dat had me geïntrigeerd. Ik had er een vraag over gesteld. Uiteraard had ik toen het verband verdwenen was, een paar weken later, *weer* een vraag gesteld. Was dat zo vreemd? Was dat zo ongepast? Wie daar iets achter zocht... - diens gedachten waren onfrisser dan mijn gedrag!

Ik loog uiteraard. Hij wíst dat ik loog. Maar hij zei dat het al goed was, niet zo belangrijk, en wuifde met beide handen. - Was ik overigens van plan mijn baard te laten staan?

Tot dat moment was ik tevreden met mijn optreden geweest. Nu raakte ik in verwarring. Dat kwam doordat ik gelogen had. Omdat ik de formulering *onfrisse gedachten* had gebruikt, als kritiek op anderen. Terwijl ik, *ikzelf*, me het poetsmeisje vele malen ontkleed had voorgesteld. Ik had gefantaseerd dat ik toevallig een w.c.-deur opende waarachter zij geknield lag. Ja, misschien had ik haar aangesproken om me te ver-

ontschuldigen voor alles wat ik in gedachten met haar nietsvermoedende lichaam had uitgehaald. - Die baard, mompelde ik, ja hemel mijn baard. Ik wist het nog niet zeker, ik was er in de vakantie aan begonnen, op het idee gebracht door een televisiepresentator en ik had...

Al pratend drong het tot me door dat ik bezig was een grote fout te maken. Dit betoog, dat door mijn schuldgevoel een verkeerde richting had genomen, had een te vertrouwelijke toon gekregen. Het zou niet anders kunnen eindigen dan met de vraag: *Wat vindt u van mijn baard, mijnheer de directeur?* Waarop hij meteen de kans zou aangrijpen om één van de sceptische blikken te werpen waarmee hij zijn voortdurende verlegenheid compenseerde.

... Ik wachtte dus nog steeds af, zei ik, hoe de baardgroei zich zou ontwikkelen. Maar ik stelde advies van collegae zeer op prijs. Vond hij, de directeur, bijvoorbeeld, dat een baard mij stond? Niet déze baard uiteraard, maar een volgroeide, goed verzorgd en geknipt. De directeur kon zich dat ongetwijfeld voorstellen? Hij keek sceptisch, uiteraard. Hij hief het hoofd een beetje, en keek van onder zijn wenkbrauwen naar mijn kin. Zonder iets te zeggen, uiteraard. Dezelfde middelen die hij tegenover leerlingen gebruikte. Daar op glimlachte hij. En vroeg, blozend maar niet minder ironisch, of ik die baard soms liet staan om indruk te maken op poetsvrouwen?

O, zei ik. O nou. Wat mij verwonderde, zei ik, was dat de directeur blijkbaar zo weinig interesse voor zijn personeel had dat hém de rekverbanden van het meisje *niet* waren opgevallen. Hij moest me in feite dankbaar zijn: ik had zijn nalatigheid goedgemaakt door ernaar te informeren. - Maar ik had verloren. Want hij bleef naar me gluren langs zijn wenkbrauwharen. O, hoe graag had ik niet die kale schedel rond die moedervlek zien blozen!

Ik keek door de natte ramen van de taxi naar buiten. De duisternis werd onderbroken door de lichten van een langsglijdend dorp. Niets veranderd, zo te zien. Alles alleen maar oud geworden, gebarsten en gerimpeld, verzakt en dichtgepleisterd. De mijnen mogen dan gesloten zijn, het proces van verzakken zal nog jaren doorgaan.

Deze route had ik vroeger vaak gefietst. Het voelde comfortabel nu door een taxi naar huis gebracht te worden. -Hadden die bejaarden dan toch gelijk gehad zoëven? Wilde ik op een armzalige manier de terugkerende oom uit Amerika spelen?

We passeerden, akelig dichtbij, het mijncomplex. Van het hoofdgebouw was geen raam meer heel. De koeltorens, vroeger een keurige rij, waren scheefgezakt en gescheurd. - Dat zou het beste zijn: een reeks instortingen ondergronds, zodat de hele streek door de aarde wordt verzwolgen. Hoe weldadig zou het

zijn, aan de rand van een enorme krater te staan, in de wetenschap dat al die plekken waaraan onaangename herinneringen kleefden, zich honderden meters onder de grond bevinden, om in een proces van miljoenen jaren weer in steenkool te veranderen. Wat zou hij opkijken, de mijnwerker in de verre toekomst, als hij de steen loswrikte die de vorm had van een houten speelgoed-locomotief!

Ik wierp een blik op de nek van de chauffeur. Het was een afstotelijk zuidelijke nek, zag ik nu.

We passeerden het waterwerk - griezelig labyrinth van buizen, manometers, waterbakken - dat nog steeds in mijn nachtmerries opduikt. Ja precies, dacht ik, het is alsof ik in regen en duisternis een nachtmerrie binnenrijd! En in die huisjes daar zitten de mannen met de zwarte gezichten en de vrouwen in de gebloemde schorten al klaar om me aan het schrikken te maken... - Waarom ben ik hierheen gekomen? Ik zou mezelf toch moeten kennen intussen. Als ik op impulsen inga, loopt het altijd mis. Rampen zullen er gebeuren, ik weet het zeker.

Waar ik zijn moest, vroeg de chauffeur in dialect. - Alleen een ingreep van het noodlot kon me nu nog redden. Het asfalt dat opeens ophoudt. Een gapende afgrond tussen het dorp en mij. Of de chauffeur die zich naar me omdraait en zegt: *Zou je het wel doen, Jean?* Waar ik zijn moest, vroeg hij opnieuw, nu in het Nederlands.

4

Het dorp is eigenlijk niet meer dan een straat die zich tussen de zwarte steenbergen slingert, eindigend bij de slagboom waar de grens met Duitsland is. De huizen zijn ooit wit gekalkt om een indruk van frisheid te wekken. Maar ze zijn intussen grauw geworden. Als het regent stroomt het water langs de hellingen naar beneden en vormt zwarte poelen in de straat. Tussen de huisjes staat een bouwwerk dat gelijkenis vertoont met een Zwitsers chalet. Een bespottelijk gezicht. Het is alsof een onverwoestbare optimist tot zichzelf heeft gezegd: ik doe of ik die desolaatheid niet zie, ik doe of die steenhopen een hooggebergte zijn met frisse sneeuw op de toppen.

In dat huis ben ik geboren.

De lelijkheid ervan verbaasde me opnieuw, toen ik daar stond, aan de overkant van de straat. Op de eerste verdieping stond een raam open. Vreemd, met die regen. Mijn zuster verscheen beneden in de kamer. Ze was naar de kapper geweest, zag ik. Het verse kapsel stond als een helm op haar hoofd. Ze praatte in zichzelf en maakte gebaren. - Of bevond zich nóg iemand in de kamer, iemand die ik niet kon zien? Was moeders gezondheid miraculeus verbeterd? Pleitte Matti dat ze zich weliswaar heel goed kon voelen, maar dat het toch beter was in bed te blijven? Nee, ze praatte in zichzelf. Maar haai bewegingen waren zo heftig, dat het leek of ze vurig een toneelrol repeteerde. Bereidde ze zich zo voor op een tirade die ze tegen mij zou afsteken? - Toen zag ik dat ze af en toe naar boven keek, en haar vuist schudde naar het plafond. Ze moest het tegen moeder heben. Haar slaapkamer bevond zich recht boven de woonkamer. Ze schold op moeder, misschien wel zo luid dat zij het boven kon horen. Ze vloekten elkaar uit, dwars door de vloer heen...

Ik stak de straat over, opende het tuinhekje, en liep naar de voordeur. Ik hurkte en legde mijn oor tegen de brievenbus.

'... Dat jij, dat jij... Steeds maar weer de handen wassen... Wie is het geweest, niet *hij*... Toen vader me... Erf dit wrak...'

Erf dit wrak? Ze beklaagde zich dat ze na moeders dood alleen in huis zou achterblijven! Daarom schudde ze haar vuist naar het plafond! Welja, dacht ik, die is dus gek geworden. Die loopt in peignoir met een gekapt hoofd op het huis te schelden... Opeens hoorde ik motorgeronk. Ik draaide me om. Verlichte ramen vol grauwe hoofden gleden voorbij. Ze keken naar het huis. Mij zagen ze niet, op m'n hurken in het donkere portiek. De bus stopte verderop. Ik hoorde mijn zuster naar de voorkamer lopen. Ze verwachtte natuurlijk dat ik met deze bus zou aankomen.

De bejaarden stapten uit. Ze namen afscheid van elkaar, liepen naar hun huisjes. De bus keerde en verdween. In het ruisen van de regen hoorde ik hoe sleutels in sloten werden gestoken. De dikke vrouw met de bril kwam naderbij. Boven mijn hoofd ging het licht aan. Ik hoorde stappen in de gang. Ik dook in de struiken. Drie grendels werden opengeschoven, de voordeur ging open.

‘Mevrouw Baggen!’ riep mijn zuster. ‘Zat mijn broer niet in de bus?’

‘Is hij er nog niet?’ vroeg de vrouw. Ik hoorde dat ze het tuinpad opliep.

‘Hij heeft een taxi genomen. Hij zou er toch moeten zijn! Ze reden ons voorbij bulten de stad.’

‘Misschien is hij onderweg gestopt...’

‘Dat hadden wij toch moeten zien! Nee, het is nog steeds een rare, die Jean van jullie. Je bent naar de

kapper geweest?'

'Ja, ach... Ik dacht...'

'Mooi! Verzorgd! Ze zijn natuurlijk de weg kwijt. Die taxi's komen hier ook nooit. Verdiende loon! Nu heeft ie tijd om na te denken, als hij midden in het bos zit en de meter loopt maar door!'

'Wat?' vroeg mijn zuster. 'Wat bedoelt u?'

'Ik ga naar bed', vervolgde de vrouw. 'Het was een lange reis. Hoe is het met moeder?'

'Hetzelfde. Al dagen hetzelfde. Al weken.'

'Ja, ze is taai, ze is sterk. Die zal het de dood niet gemakkelijk maken! Je broer komt zo, vast, die zijn verdwaald.'

'Ja...' antwoordde mijn zus met peinzende stem. 'Straks loop ik achter twee kisten aan, stel je voor...' 'Meisje toch! Ach, die regen!' De vrouw liep het tuinpad weer af. De voordeur ging dicht. Het licht ging uit. (Kon ze het niet laten branden? Als baken in de nacht, wanneer ik na mijn dooltocht door de mijnstreek eindelijk zou arriveren? Die eeuwige zuinigheid!)

Wat nu? Meteen aanbellen kon niet. Ik sloop om het huis, liep de tuin door en beklom de steenberg. Halverwege de helling ging ik zitten. Ik keek naar het huis. Opeens voelde ik me doodmoe. Ik wist zeker dat ik er niet meer in zou slagen het huis binnen te komen. Ik zou er de hele nacht omheen blijven zwerven, er zou steeds weer een hindernis opduiken. Ik had de

eerste, vanzelfsprekende mogelijkheid moeten benutten. Nu was het te laat.

Ik bedacht dat het prettig zou zijn in de berg te verdwijnen. Een warm hol te hebben, met een verbinding naar de mijngangen... Ik zou kunnen rondkruipen onder het dorp, onder de huizen. Af en toe zou ik me naar een kelder graven om wat van de voorraden te eten. Ik zou dan de gesprekken in de woonkamers kunnen afluisteren, alles kunnen horen wat ze over mij zeiden. Hoe heerlijk was het zoëven niet geweest, erbij aanwezig te zijn terwijl over me gepraat werd. Uit al die informatie, al die roddel over mijn slechtheid, zou ik dan een karakter samenstellen, een *monsterlijk* karakter. Daarmee gewapend zou ik me dan weer naar buiten wagen. Want dat kan ik niet zoals ik nú ben, zo kwetsbaar, zo week.

In de slaapkamers van de huizen gingen de lichten uit. Daar zal straks gedroomd worden van zee en dijken, van kleurige velden en keukenmachines. - Waag het niet van *mij* te dromen, jullie daar! Waag het niet zelfs maar aan me te denken! Praat niet over me als ik er niet bij ben! Het is toch vreselijk: ze kunnen zomaar je persoon aantasten, zonder dat je erbij bent. Je voelt iets rukken aan je vlees, iets kronkelen in je hersens, maar je weet niet wat het is. Zoals nu. Het waren *hun* gedachten - hun busgedachten, hun inslaapgedachten - die me deden veranderen in een boos kind. Ik wilde het niet, maar ik *moest* gillen, ik

wilde het niet, maar ik *moest* stenen naar hun ramen gooien, om ze uit hun slaap te halen. Ik moest het, *omdat zij het wilden!*

Mijn kreet kaatste terug van de steenbergen. Ik zweeg onthutst. Mijn hemel, wat gebeurt er met me! Ik ben leraar, een volwassen man. - Ik schreeuwde opnieuw. Of beter gezegd: *mij bereikte een nieuwe stoot kwalijke gedachten over mijn persoon*.

Lichten gingen aan. Ramen werden geopend.

'Hier ben ik!', schreeuwde ik, 'Kijk dan, hierboven! Dit is toch wat jullie wilden!'

Ik gooide nog een steen, maar de fut was eruit. De hoofden die uit de ramen hingen waren zo ontmoedigend *echt*. Er wachtte nu niets anders dan een ongetwijfeld zeer saaie straf.

'Hij is het! Die van de juffrouw! Jean! Uit de trein! Hij is gek geworden.'

'Jean! Kom onmiddellijk naar beneden!'

Het licht van een zaklantaarn scheen in mijn ogen. Het was mijn zuster. Ze stond in de tuin, een paraplu boven haar gekapte hoofd.

'Dáár kon je aan denken, Matti! Je *kapsel* beschermen!'

'Kom naar beneden! De mensen willen slapen!'

'Hij staat dáár... Daar op de steenberg, je kunt zijn jas zien glimmen! Hij is gek geworden!'

'Het arme kind, een stervende moeder en een krankzinnige broer...' - Ze hingen fluisterend uit de ramen.

Hun angst was omgeslagen in nieuwsgierigheid.

‘Wat een dag!’, klonk plotseling heel helder een mannestem in het duister. ‘Eerst die reis, die nachtmerrie in het noorden, en nu dit... Ik kan niet meer, ik kan niet meer... Dit loopt nooit goed af... Is het niet genoeg dat zijn moeder doodgaat? Wil hij ons allemaal het graf in hebben?’

‘Kom naar beneden, Jean... We kunnen toch niet in de regen blijven staan. Kom, kom binnen...’, herhaalde mijn zuster. En ze siste erachteraan: ‘Schiet op. Iedereen kan het horen. Wat een schande!’

‘Is ze dan dood, Matti?’ vroeg ik.

‘Nog niet, Jean.’

‘Maar hoe kan ik binnenkomen als ze nog niet dood is? Ze heeft me toch de deur gewezen!’

Opeens kreeg ik een duw. Ik draaide me om. Tegenover me stond een oude man in bokshouding, met trillende vuisten.

‘Schiet op’, zei hij met sidderende stem. ‘Schiet op of ik ram je in elkaar.’

‘Rustig maar’, zei ik, bang dat hij van angst en woede een hartaanval zou krijgen. ‘Ik ga al...’

‘Dat is je geraden.’

‘Gaat het?’ vroeg ik.

Hij sloeg mijn uitgestoken hand weg. Maar ik hielp hem naar beneden. Ik liep de tuin in. Mijn zuster wachtte me op bij de achterdeur.

5

‘Je hebt een baard.’

Meer zei ze niet, toen we in de kamer stonden. Ze gaf me een handdoek. Ze nam mijn regenjas en ging de gang in.

‘Ja, hij staat me niet, vind je wel? Ik scheer hem af...’ zei ik, toen ze terug kwam.

‘Ach... Ik weet niet... Misschien wat woest...’

‘Hij gaat er toch af’, zei ik beslist.

Ik hoorde de stem van moeder achter me. Ik draaide me verrast om.

‘Wat is er?’

‘Ik dacht dat ik mama hoorde. Is ze hier?’

‘O, dat...’, zei ze en zweeg.

‘Ik hoorde het duidelijk.’ Ze maakte een vaag gebaar. Daarna keek ze weer nadenkend voor zich uit.

‘Wil je wat eten?’

‘Nee.’

‘Wil je gaan slapen?’

‘Ik ben niet moe.’

‘Goed...’

‘Wat daarnet gebeurde, Matti...’

‘Goed hoor, goed...’ - Ze zei het op een toon alsof ik haar gevraagd had hoe het met haar ging. Ik keek haar in de ogen. Ze stonden leeg alsof ze onder hypnose was. Of slaapwandelde. Maar er was ook een eenvoudiger verklaring: ze was dronken. Ik ging tegenover haar aan tafel zitten, en bekeek haar aandachtig. Dat kon ik schaamteloos doen, want ze zag het niet. Ze wreef met haar vlakke hand in het tafelkleed. Dat had ze haar hele leven gedaan. De pool was ter hoogte van haar stoel versleten. Ik keek naar de lichte veeg die verscheen en weer verdween.

‘Je hebt een baard’, zei ze.

‘Ja...’

‘Maar dat hád ik al gezegd.’

‘O, niet erg’, lachte ik. ‘Helemaal niet erg. Kijk, met die baard zit het zo: ik werd steeds ontevredener over mijn gezicht, ik vond het zo *algemeen*, en ik dacht... - wat is er met je, Matti?’

‘Je moet me niet meer Matti noemen. Ik heet Mathilde. Onthoud dat nu eens. *Mathilde!*’

‘Goed. Mathilde. Je lijkt zo... nadenkend...’

Ik boog me vertrouwelijk naar haar over, maar ik rook niets.

‘Je moet hem afscheren, Jean. Ik kan je zo niet herkennen! Ik hoorde daarnet aan je stem dat jij het was! Toen zag ik je, en je was een vreemde vol met haar! Hoe kunnen we ons dingen herinneren als ik je niet herken! Met die man heb ik niet samen onder de tafel gezeten! Scheer hem af, meteen.’

‘Straks. Hoe is het met mama?’

‘O dat...’ mompelde ze. Beslist, ze was dronken! Een alcoholica met een vers kapsel... Ze begon verward te praten, hetzelfde verhaal dat ze 's middags gedaan had, alleen uitgebreider. Daar was het weer, het woord *carcinoom*.

‘Zo, zo’, zei ik, ‘carcinoom, nee maar...’ - En ik knikte en bleef knikken, terwijl zij praatte en bleef praten:

‘... Ontslapen... Dood, zeer zeker... Een coma, zoals dat heet...’

Haar ogen werden helder. Ze bewoog druk met haar hoofd. Het kapsel bleef star. Je kon zien dat het haar goed deed te praten als een dokter. Dus ik knikte maar, en liet mijn gedachten zwerven. Ik keek naar het tafelkleed. Een leguaan maakte zich los uit het patroon, wandelde over de tafel en verdween er weer in. Zoals vroeger. En daarginds, die hoek die de landkaart was van mijn onbewoonde eiland.

‘... Technologie van de medische wetenschap...’ - Zo, zo, niet mis! Ik knikte haar weer enige malen toe. Ze had de armen gevouwen, achterover leunend op haar stoel. Haar blik was vurig, haar wangen bloosden.

‘... Rijp beraad met artsen, maar ook de morele consequenties...’ - Het werd tijd voor een vraag, anders kreeg ze misschien door dat ik niet luisterde. Of liever nog: een tegenwerping, een niet al te onoverkomelijk bezwaar. Ze moest het probleemloos uit de weg kunnen ruimen. - Maar waar had ze het in godsnaam over?

‘... Een mens, die zolang in onzekerheid wordt gehouden, zou immers - als hij daartoe in staat was - zelf een beslissing willen forceren...’

‘Zeker’, gaf ik toe. ‘Maar dat wil nog niet zeggen, dat de beslissing *overhaast* genomen moet worden...’ - Ze keek me verbaasd aan. Ik zat ernaast, ik brabbelde: ‘Hoewel ik natuurlijk niet weten kan...’

‘Dat is een *heel goede* opmerking’, zei ze goedkeurend. ‘Natuurlijk is overhaastheid uit den boze, maar ik heb juist...’ - En ze was weer op gang. Ik knikte haar weer opgelucht toe, en maakte aansporende geluiden na elk van haar zinnen.

‘Het raam, het raam... Ik heb lang in gewetensnood gezeten...’ - Een *raam?* Wat was dat nu? Enfin, het zou uit het vervolg wel duidelijk worden. Wel was het hinderlijk dat tussen al die aangename abstracte

woorden zoiets concreets werd gezegd. Het maakte me onrustig. Een raam, een raam? Wat gebeurde er eigenlijk allemaal? Gebruikte ze die moeilijke termen misschien om me iets duidelijk te maken, waarvan ik, als het gewóón gezegd werd, teveel zou schrikken? ‘Kun je het daarmee eens zijn, Jean?’ besloot ze.

Ik knikte nadenkend. Ik wist nog steeds niet wat ze bedoelde. Ik keek naar het tafelkleed. Geen leguaan. Geen antwoord.

‘Als jij dat het beste vindt...’ mompelde ik. Maar ze drong aan:

‘Nee, nu je er eenmaal bent, vind ik dat jij het er ook mee eens moet zijn...’ - *Wat nu?* Wat moest ik zeggen? Gelukkig kon ik me een pauze permitteren: ze zou het aanzien voor een moment van ‘innerlijke strijd.’

‘Ik weet niet. Ik kom net aan...’

‘Ik kan me voorstellen hoe je je voelt... Maar het is echt het beste zo...’

‘Ja, natuurlijk... Goed, ik ben akkoord...’

‘Goed.’

Ze ging prompt de kamer uit. Naar haar geheime fles? Ik liep naar het raam en keek naar buiten. Dat geeft zwammen, dacht ik, zwammen en schubdieren die het vasteland nog nooit heeft gezien. (Dat raam, dat raam!) Ik draaide me om. Niets veranderd. Nog steeds die overvolle kamers. Alsof de naar Australië geëmigreerde oom hier ook nog zijn meubilair heeft opgeslagen. De slechte lucht die opstijgt uit het pluche van

die stoelen, uit die kleedjes! (Het raam, het raam!) Ach, dát daar komt ook nog steeds in mijn dromen voor: het wandkleed met het hert dat door een meute honden wordt aangevallen. Alles is al die tijd onbeweeglijk op zijn plaats gebleven.

Opeens stond ze in de deuropening. Haar ogen waren dof.

'Hé, Matti...'

'Mathilde, Mathilde, Mathilde.'

'... Wat bedoelde je eigenlijk toen je het over dat raam had?'

Ze keek me verbaasd aan.

'Heb ik dat daarnet niet verteld?'

'Jawel, natuurlijk. Maar ik miste even het fijne ervan.' 'We zijn volwassen geworden, Jean. Ik noem jou toch ook niet meer *Jeanke*? Matti, dat is de naam van een jongen. Matti, dat was ik vroeger toen ik voetbalde, toen ik voor geen van jullie onderdeed...'

'Wat *bedoelde* je?' - Ik had een moment de neiging naar haar toe te lopen, dat haar af te zetten, en haar kale schedel te strelen.

'Ik heb het raam opengezet. Dan krijgt ze longontsteking. Dan gaat ze sneller dood.'

Mijn oren begonnen te suizen. Het was of haar woorden van zojuist, die zich tegen mijn trommelvlies hadden opgehoopt, erdoorheen braken. Natuurlijk! Het open raam! Ik had het gezien!

'Ja, precies...', zei ik. 'Dat had ik even gemist...'

Ik wendde me af, opdat ze mijn schrik niet zou zien. Wat was het woord ook weer? Hoe héétte het, wat hier gebeurde? Ik had het vele malen gelezen en gehoord. En nu lag het zonder dat ik het gemerkt had al een hele tijd op tafel.

'... Zó blij dat je het met me eens bent, Jean... Zoveel pijn... Er is geen hoop meer...' - Dáárom had ze niet gewild dat ik kwam! Ik mocht niet weten dat ze bezig was... dat, *dat* te plegen. *Dat*, wat zo omstreden is, *dat*: het latijnse woord, ach waarom kon ik er niet opkomen...? Waarom had ik niet geluisterd! Waarom had ik steeds maar geknikt! Ik had het hoofd moeten schudden. Néé, almaar néé! Het gebeurt *niet*! 'Je begint toch niet te twijfelen, Jean?'

'O nee... Het was niet helemaal tot me doorgedrongen... En de dokter, wat vindt die ervan?'

'Heb je zitten slapen daarnet?'

'Ik heb een enorme reis achter de rug! Ik ben moe! Ik, ik...'

'Ja...', zei ze. 'Ja, ja...' - Ze zweeg. Opeens wist ik het woord.

'Ga nu maar even naar mama toe', zei ze. 'Maar doe een das om. Het is koud boven.'

Ze ging weer zitten. Ze wreef in het tafelkleed. Toen viel haar hand stil.

'Dat is goed', zei ik.

Mijn paniek was zo groot, dat hij het huis uit golfde. Boven het druipende chalet vormden zich neonletters.

Ze bewogen nog onzeker, een volgorde zoekend.
EUTHANASIE stond er tenslotte.

6

Moeder sliep. Zo leek het tenminste. Ze was alvast gaan liggen als een dode, op haar rug, de handen naast het lichaam gestrekt. Dan hoefden ze niet aan haar te komen straks. Haar gezicht was mager maar gaaf. Als er al uiterlijke tekenen waren van de ziekte - waarvan ik de naam ook al niet had meegekregen - dan had men ze onder de dekens weten te houden. Het kussen was bezaaid met uitgevallen haar. - Arme mama, je stevige haar waar je zo trots op was! Je enige koketterie, tegenover de vrouwen die met verhitte gezichten onder de droogkap vandaan kwamen. *Ik heb geen kunstgrepen nodig...*

Ik voelde me schuldig. Ik beging een overtreding. In

deze kamer mocht ik niet binnen, vroeger. Hier verrichtte moeder haar geheimzinnige vrouwelijkheden: onbegrijpelijk ingewikkeld ondergoed, bebloede badstoffen lapjes.

Het gezicht was weerloos zonder bril. Had ik haar eigenlijk wel eens zien slapen? Ik moest oppassen, geen geluid maken. Als ze wakker werd, zou ze overeind schieten en roepen: *Wat moet dat gestaar! En gauw de kamer uit! Wat is dat aan je kin, Jean?*

Ik ging op de stoel zitten, rilde. Ik keek naar het open raam. De vensterbank glom. Eronder stond een kleine plas.

Deze kamer. Dat meubilair, altijd zo behoedzaam gebruikt dat het er nog bijstond als in een toonzaal. Dat bed. Zo opvallend *smal*, zo nadrukkelijk eenpersoons: haal het niet in je hoofd naast haar te kruipen.

Op het nachtkastje lag het fotoalbum met de hertekop. Daarop de vlindervormige bril. Het beeld leek geruststellend: ze heeft net nog naar oude foto's gekeken, is toen weer gaan slapen. Maar misschien lagen die voorwerpen al weken zo... - Zo stil als ze was... Maar ze ademde. Ik kon het horen boven het geruis van de regen uit. Dat haar borstkas niet bewoog!

Ik betrapte me erop dat ik met mijn voet wiebelde. Dit was een van de scènes die ik me had voorgesteld toen ik besloot erheen te gaan. Maar niets van de verwachte ontroering: in dat bedje lag een levensgrote

pop, eronder stond een bandrecorder met opgenomen ademhaling. En moeder zat in het patronaatsgebouw bij een vergadering van de vrouwenbond. - Alleen die haartjes op het kussen...

Het open raam, dat bij het binnenkomen nog zo dreigend had geleken, werd gaandeweg iets gewoons. Als ik al de neiging had om het te sluiten dan kwam dat omdat het naar binnen regende.

Zo maar even blijven zitten, nam ik me voor. Géén manier, om meteen weer naar beneden te gaan. Ik neuriede wat voor me uit. - Koud was het hier! Tijd om de ervaringen te ordenen: die oude mensen, mijn drankzuchtige zuster, niet lang meer en ik ben wees... Het verbaasde me dat ik niet eens een machtsgevoel ervoer: zij daar, die me uitgescholden heeft, gekleineerd, tenslotte de deur gewezen... Eén klein duwtje en ze zou op de grond liggen... - Ik verstijfde. Haar ogen waren open. Het hoofd was naar me toegedraaid. Was ze dood? Nee, ze keek me aan. Hoelang al? Ik glimlachte schaapachtig.

‘Hallo mama...’

‘Je zingt...’ fluisterde ze. ‘Je zit aan een sterfbed te zingen...’

‘Welnee, mama, ik herinnerde me dat...’ Ze legde een vinger op haar lippen.

‘Ssstt!’ - Ze worstelde zich overeind en reikte naar het nachtkastje. Daar stond een babyfoon. Ze draaide aan de knop.

‘Aha’, zei ik. ‘Nu begrijp ik het. Ik dacht daarstraks je stem te horen, beneden.’

‘Ze luistert me af...’

‘Eigenlijk geen slecht idee. Je kunt zo al je wensen kenbaar maken, zonder dat Matti voortdurend in de kamer hoeft te blijven.’

‘Ze zou het ook zo *koud* krijgen, nietwaar? Maar daar gaat het niet om. Symbolisch is het, dat je bewaakt wordt als een kind. Dat je zoon aan je bed zit te *neuriën*, terwijl je zou verwachten dat hij zou huilen, om vergeving zou vragen voor alles wat hij je heeft aangedaan...’ Ik zweeg.

‘Voel je dan helemaal niets, Jean?’ Ik haalde mijn schouders op.

‘Huilen... Weet je nog wat je vroeger zei als ik huilde? *Houding, Jean, houding!* Wat wil je?’

Ze pakte haar bril, zette hem op.

‘Wat is dat? Wat zie ik daar? Een *baard*! Een *baard*! Zó ga je niet naar mijn begrafenis, onder geen beding! Een *baard*! Oom Theo had ook een baard en je weet wat er van hem geworden is!’

‘Niet zo luid, mama! Ik heb me een tijdje niet geschoren, dat is alles...’ Ze schudde haar hoofd.

‘Nee maar. Wat zijn dat voor gewoonten? Jij *verslonst* daarginds. Je had nooit weg moeten gaan, Jean. Wij hadden je opgesloten op zolder en je drie keer per dag een voedzame maaltijd gebracht. - Waar kijk je naar?’

‘Niets... Je haar valt uit...’ Ze bedekte haar gezicht met haar handen.

‘Kijk daar niet naar! Ik verbied het je! Doe het licht uit!’

Ik deed het. De kamer was aanvankelijk aardedonker. Ik tastte rond. Ik stootte mijn been tegen het voeteneind van het bed. Ze leidde me met haar stem: ‘Hier, hier ben ik. Kom op de rand zitten, maar voorzichtig...’

Haar hand krabde langs de mijne. Ze greep mijn pols. ‘Voorzichtig! Al verschuift het laken maar, het gaat me door mijn hele lichaam...’

Ik ging zitten. Zo dichtbij in het donker. Ze liet mijn hand los, steunde een paar keer.

‘Heb je pijn?’

‘Laat maar. Ik had je niet moeten aanraken. Mijn nagels groeien de verkeerde kant op, ze groeien mijn vingers in... Ondraaglijke pijn en je ziet niets... - Heb je het niet koud?’

‘Dat valt mee’, zei ik en veranderde van houding.

‘Niet doen, Jean! Wat zei ik nou tegen je! Ga maar op de stoel zitten!’

Ik liep naar de stoel. Ze kreunde. Ze zuchtte.

‘Ze zet het raam open en geeft me maar één deken... Dat is dan je eigen kind waar je je leven lang alles voor over hebt gehad... - Er gebeuren vreemde dingen in dit huis, Jean...’

‘Vraag haar dan een extra deken...’

‘Ik praat niet meer tegen haar! Dat dronken lor! Huiveringwekkend is het! Matti, die lieve, zachte, volgzame Matti... Ik was nog niet ziek of ze wilde *Mathilde* heten! Nu vraag ik je! Matti, dat stille meisje, dat elke maand haar salaris bij me afdroeg en alleen wat zakgeld wilde! Ze heeft ontslag genomen bij Gemeentebedrijven! Omdat ze voor mij moest zorgen, zogenaamd... Ze laat het huis vervuilen, ze probeert me dood te maken, en ik kan me niet verweren! Maar nu ben jij hier, Jean... - Waar ben je? Ik kan je niet zien.’ Ik zweeg.

‘Jean? Jean! Je bent toch niet stiekem de kamer uitgegaan? Jean!’

‘Rustig maar. Ik ben hier.’

‘O. Het is wel prettig, dat donker. Maar als ik ook nog blind word, merk ik het niet eens...’

‘Luister, mama...’

‘Vroeger zei je wel eens ‘maman’ tegen me. Dat hoorde ik zo graag...’

‘Ik was student, ik stelde me aan. Je lachte me trouwens uit - maar daar gaat het niet om...’

‘Je moet het me allemaal vergeven, zoon. Ik was een vrouw alleen, die ook nog de kost moest verdienen. En je was geen gemakkelijk kind.’

‘Ik kan moeilijk...’

‘Zeg *maman*. Zeg dat je me vergeeft.’

Ik keek in het duister. Ik zou evengoed mijn ogen kunnen dichtdoen. Ik zou evengoed kunnen inslapen.

‘Maar...’ probeerde ik.

‘*Maman*! Vergeving!’

Zoals altijd wanneer een situatie me in het nauw drijft, gingen mijn gedachten er een moment met me vandoor. Ik wandelde even met het poetsmeisje over een strand, zat vervolgens bij een kapper, die mijn baard afschoor, wierp een blik op de hand met de zes vingers. - Ik haalde mezelf met moeite terug.

‘Luister, mama, ik kom net aan. Ik kan moeilijk...’ ‘Je weet niet wat dat is, de dood, zoon. Ik kan hem zien. Het is de rafelige rand van een wond die net onder het strottehoofd zit. Vandaar praat hij met me. Hij vreet me leeg. Als je eens wist hoe het eruit ziet onder de dekens, Jean. Ik walg van mezelf. Maar mijn hoofd mankeert niets, mijn gedachten zijn helder, dat hoor je wel. Ik heb hem tegengehouden bij de keel, met mijn *wil*, Jean. En wat doet zij? Ze zet het raam open om bacillen binnen te laten. Ze zitten al in mijn neus, hoor je het niet? Schiet op, Jean, red mijn hoofd!’

‘Maar mama, als je nagels toch de verkeerde kant...’ ‘Dan keer ik mezelf binnenste buiten! Ik wil leven! Ik heb nog werk te doen. Ik moet jouw proefwerk nog nakijken en dat van Matti, die bespottelijke meid, die opeens naar de kapper gaat. Ik hoor haar lachen, daarbeneden, Jean. Ze haalt *kerels* in huis. Ze wil me uit de weg ruimen! Maar ik wil leven, ik wil jullie allemaal overleven! Ik wil niets onafgemaakt achterla-

ten!'

'Wat kan ik doen?' - Ze begon te krijsen:

'Doe dat raam dicht, sul. Doe het dicht! Ik kan me niet meer bewegen! O, als je eens wist, hoe ik ernaar heb liggen kijken! Hoe ik geprobeerd heb mijn wil in mijn benen te drijven! O, een koninkrijk voor een stap! Wie heeft dat gezegd, Jean, nou wie? *Een koninkrijk voor een paard*, nou? Heb ik een intelligente zoon of heb ik hem niet? Nou? Precies, juist. O, je stelt me zo gerust. Ik heb almaar gedacht: hou moed, straks is Jean er, die doorziet het meteen. Hij zegt: dicht dat raam, onmiddellijk. Die drankflessen de deur uit, onmiddellijk. En alles wordt weer goed.'

'Ik kan toch niet zomaar dat raam dichtdoen. Ik schrok wel toen ik het hoorde, maar ik heb gezegd dat het goed was...'

Ze lachte. Die droge, vreugdeloze lach, die ze vroeger altijd liet horen wanneer ze vond dat ik haar teleurstelde.

'Zo zwak als jij bent... Precies je vader...'

'Als je toch zo'n pijn hebt... Als er geen hoop meer is...'

'Ik wil het niet! Begrijp je! Het is moord, Jean, heel eenvoudig, en jij bent medeplichtig. Jean, lieve zoon, doe het dicht... Er is nog zoveel te bespreken, zoveel goed te maken tussen ons... Doe het dicht, mijn kind...'

'Mama...'

‘Zeg *maman* tegen me. Nog één keer.’

‘Alsjeblieft...’

‘Zeg het!’

‘Maman...’

‘Je moet een beetje huilen, hè? Arme jongen... Het is ook allemaal teveel voor je. Ik begrijp dat wel. Die duivelin beneden, die op je inpraat. En voor je het wist, had je toegestemd. Sta op, Jean... Juist, mijn jongen... Loop naar het raam en doe het dicht! Niet aarzelen! Doe het dicht... Zó... Zó...’

Ik sloot het raam, voorzichtig om niet teveel lawaai te maken. Ik liep naar de deur en deed het licht weer aan. Ik draaide me om naar het bed.

Ze lag er nog precies zo bij als toen ik binnenkwam.

7

Ik stond op de donkere overloop. Mijn gedachten hadden de vorm van een raam aangenomen, dat voortdurend open en dicht ging in mijn hoofd. Mijn wangen gloeiden. Als deze opwinding niet gauw ophield, zou ik het beslist met hoofdpijn moeten bekopen.

Het huis was stil. Ik besloot mijn vroegere kamer op te zoeken. Dat leek me een geldig excuus om de confrontatie beneden nog even uit te stellen.

Ik knipte het licht aan. Op de rand van het bed zat een kleine jongen, die me slaperig aankeek. Hij was naakt, op zijn iets te ruime onderbroek na. Hij wreef huiverend zijn bovenarmen.

‘Er zitten hier muizen’, zei hij. ‘Ze hebben me wakker gemaakt.’

‘Ik ken ze’, antwoordde ik. ‘Ze zijn niet gevaarlijk. Ze houden erg van papier. Vooral kladblokblaadjes.’

De jongen zweeg. Ik ging naast hem op het bed zitten. Hij leunde tegen me aan. Ik legde mijn arm om zijn schouder.

‘Au...’

‘Wat is er? Doe ik je pijn?’ Hij liet me zijn schouder zien. Er zat een grote blauwe plek.

‘Hoe kom je daaraan?’

‘Ik heb het zelf gedaan. Ik denk steeds dat ik slaap. En dan knijp ik mezelf, maar ik ben altijd wakker. En als ik medelijden wil, ga ik naar buiten en laat mijn blauwe plek zien. En dan zeggen de mensen: *Arme Jean*...’

‘Handig’, zei ik.

Ik keek de kamer rond. Deze Tiroler omgeving had ik dus een hele jeugd lang zonder protest geaccepteerd! ‘Kladblaadjes?’ vroeg de jongen.

‘Vooral als er flink met potlood op geschreven is.’ Hij pakte een stapel papiertjes van het nachtkastje en begon ze een voor een op te rollen. Ik zag dat ze beschreven waren in moeders handschrift, teksten die steeds begonnen met de woorden: Jean, wil je er wel voor zorgen dat...

‘Heb je weer ruzie met haar?’ Hij haalde stoer zijn schouders op.

‘Ze praat niet met me. Ze schuift briefjes onder de deur door.’

Hij stond op en stopte zorgvuldig de opgerolde velletjes in de gaten onder de plint. Toen kwam hij weer naast me zitten. We keken samen hoe het papier naar binnen werd getrokken.

‘Wat was er nú weer?’ vroeg ik. Hij zweeg. Ik voelde dat hij een beetje verschrompelde onder mijn arm. Hij legde zijn handen in zijn schoot. Ik zag dat zijn onderbroekje geel was in het kruis. Hij tuurde in het muizengat.

‘Wat dacht je’, zei ik. ‘Ze likken eerst de potloodletters op, of die bewaren ze tot het laatst omdat dat het lekkerste is... Voor muizen dan’, voegde ik er snel aan toe.

‘Jammer dat we het niet kunnen zien’, zei hij. ‘Ik zou wel wat kleiner willen zijn. Wat denk je, als ik een verrekijker tegen het gat leg?’ Ik maakte een weifelend gebaar.

‘Ik heb tóch geen verrekijker’, zei hij vlug. ‘*Een koninkrijk voor een paard*, weet jij wie dat gezegd heeft? Ik weet het wel! Dat weet niemand in het hele dorp, al die boeren en de mijnwerkers, maar ik weet het wel!’ ‘Heel knap van je’, zei ik. Maar hij irriteerde me.

‘Ik ken de hoofdsteden van de hele wereld en ik heb al een eigen handtekening!’

‘Zo, zo’, zei ik korzelig. ‘Heel goed.’

‘Ze zegt dat ze me naar een internaat stuurt. Ze zegt

het om me bang te maken, maar ik wil juist graag. Ik wil hier weg. Maar... - maar is dat waar, dat je als je moet overgeven op een internaat, dat je het dan zelf weer op moet eten? Ik ben heel vaak misselijk moet je weten. Als dat zo is, dan ga ik niet, dan hou ik me vast aan het hek.'

'Welnee', zei ik. 'Maar streng is het daar wel.'

We zwegen. Ik liet zijn schouder los en legde mijn handen ook in mijn schoot. Daar zaten we, in dezelfde houding, starend naar het behang. Een vader en een zoon, die steun zoeken bij elkaar, terwijl de vrouwen het huis vol krijsen. Ik zou hem moeten helpen, al zijn kleine angsten moeten vermorzelen. Maar ik kon het niet. Ik was zelf ook bang. Ik had het raam dichtgedaan. Daar was de ene vrouw me dankbaar voor. Maar de andere zou me vervloeken. Hoe zou ik ze allebei tevreden kunnen stellen?

Ik hoorde geritsel. Ik keek naar de plint. Eén van de opgerolde papiertjes werd teruggeduwd, met kleine stootjes. Hij, naast me, zag het ook. Ik voelde hoe zijn lichaam zich spande.

Opeens schokte het huis alsof alle deuren tegelijk werden dichtgesmeten. Alsof een enorm lichaam in beweging was gekomen, zodat er een luchtverplaatsing in de gangen was ontstaan, muf en warm als een windstoot in een ondergrondse.

'Wat staat erop, Jean!' riep ik. 'Kijk snel!' Ik hoorde haar voetstappen op de trap.

‘Kijk jij!’ jammerde het kind. ‘Kijk vlug!’ - En hij verdween in mijn lichaam. Het gaf even een gevoel van misselijkheid, toen hij zijn weg zocht door mijn ingewanden. Maar nadat hij zich genesteld had in mijn buik, werd ik kalm. Ik leunde achterover op het bed om hem plaats te gunnen. Ik luisterde zonder opwinding naar Matti's voetstappen op de gang, het opengaan van de deur van de sterfkamer, haar voetstappen die terugkwamen, de roffel van haar knokkels op de deur.

‘Ja’, zei ik. ‘Kom binnen, zusje.’

‘Kom naar buiten’, riep ze. ‘Ik wil niet in die kamer.’ ‘Wat is er dan?’ - Ik bewoog me niet.

‘Dat weet jij heel goed. Hou je niet van de domme!’ ‘Oeioeioei...’, fluisterde het kind in mijn buik. ‘Die is boos.’

‘Ik laat me door haar niet koeioneren’, fluisterde ik terug. ‘Het is mijn moeder niet!’

‘Het raam!’ krijste Matti. ‘Het raam!’

‘O dát’, zei ik in de richting van de deurklink. ‘Luister eens Mathilde, moeder en ik hebben het besproken. Wij vinden het toch maar het beste het raam gesloten te houden.’

De deur vloog open. Het kind in mijn schoot schrok ervan. Ze stond in de deuropening en legde haar armen over elkaar.

‘Kom naar buiten’, zei ze. - Ze had me vroeger ooit bij de masturbatiedaad betrapt. Sindsdien ging ze mijn

kamer niet meer binnen. Dat gold dus nog steeds. ‘Ik wilde eigenlijk gaan slapen, zusje.’

‘Met moeder besproken!’ zei ze schamper. ‘Nog steeds dezelfde fantast, baardmens! Schreeuwen op de steenberg! Kom hier.’

Ze kwam de kamer binnen, greep me bij mijn schouder. En opeens was hij er, de hoofdpijn. Ze duwde me naar buiten. Haar greep was krachtig. Ze liet me pas los toen we in de sterfkamer stonden.

‘Bespreek het nog eens met haar. Ik wil het graag horen.’

‘Blijf je van me af, ja?’ zei ik wat laat. ‘Ik hoef het niet opnieuw te bespreken. Zij wil het niet, dat is voldoende. Zonder haar toestemming zou het zoiets als een misdaad zijn. Bovendien ben ik een naaste verwant. Ik heb er ook een stem in.’

Ze ging op de stoel zitten, sloeg haar benen over elkaar, en zei:

‘Ik wacht.’

Het gezicht op het kussen bleef onbeweeglijk. Ik was bang dat ik begreep wat ze bedoelde.

‘Je zou minstens dat haar van het kussen kunnen vegen’, zei ik schaapachtig. ‘Het is niet nodig haar te verwaarlozen.’

‘Mama’, riep Matti in de richting van het bed.

Het gezicht reageerde niet.

‘Mama!’

Ze stond op en bracht haar mond dicht bij moeders

oor.

‘Mama! Mama!’ - Het gezicht bleef stil. Ze kwam overeind en keek me triomfantelijk aan.

‘Logisch’, zei ik. ‘Heel logisch. Ze praat niet meer met jou. Dat heeft ze me zelf gezegd.’

‘Probeer jij het dan. Vooruit, ga je gang.’

‘Niet als jij erbij bent. Ze zal doen alsof ze slaapt.’ Matti's gezicht vertrok van woede.

‘Idioot! Ze kan niet meer praten! Haar ziel is al weg! Begrijp dat nu toch!’ - Ik keek haar kalm aan.

‘We hebben heel verstandig gesproken, moeder en ik...’

‘Goed’, zei ze. ‘Ik had je dit willen besparen.’ Ze pakte de dekens vast en sloeg ze terug. Ze deed onmiddellijk een paar stappen achteruit en wendde haar gezicht af. Een geur van verrotting verspreidde zich door de kamer. Ik dwong me te kijken. Het onderlaken was doorweekt. Het lichaam zelf was zo nat, dat zich aan de rand van het nachthemd druppels hadden gevormd.

‘Begrijp je het nu?’ zei Matti met een merkwaardige stem. Ik draaide me om. Ze hield haar neus dicht. ‘Uh... ja’, zei ik, en schraapte mijn keel. ‘Jazeker...’ Ze sloeg de dekens terug, keek me aan. Ik liep naar het raam en opende het.

8

Matti beval me te gaan slapen. Ik zei dat ik daarvoor te opgewonden was. Maar dat ik het niet erg zou vinden als zij haar bed opzocht. Het leek me prettig alleen in de woonkamer te zijn terwijl de twee vrouwen boven waren. Maar ze antwoordde dat ze klaarwakker was, dat de zorg voor de zieke haar ritme totaal had verstoord.

‘Ik hoop niet dat je verwacht dat ze nu meteen de laatse adem uitblaast’, zei ze toen we weer beneden in de kamer waren. ‘Dat je denkt dat ze jouw komst heeft afgewacht om in je armen te sterven of zoiets. Het kan nog weken duren. Ik begrijp niet waarom je zonodig komen moest.’

Ze liep van raam naar raam om de stalen rolluiken te laten zakken, het was alsof het huis onder de grond verdween. De handeling leek me nogal ongerijmd nu boven een raam wagenwijd openstond. Maar ik zei niets. Ik stond in de kamer, haar bewegingen volgend, klaar om toe te schieten, wanneer ik behulpzaam zou kunnen zijn. Maar ze negeerde me. Ze liep naar het dressoir. Moeders ademhaling klonk door de kamer. 'Een goed idee, die babyfoon', zei ik. 'Of eigenlijk moet ik zeggen *gerontofoon*.'

Ze reageerde niet. Ze pakte met gefronste wenkbrauwen een stapel leesportefeuilles uit de tijdschriftenmand en ging aan tafel zitten. Ik waagde het nog niet om tegenover haar te gaan zitten. Ik stond bij de kast en luisterde naar de ademhaling.

'We zijn net bezorgde ouders met een ziek kind', zei ik lachend. Ze leek het niet gehoord te hebben. Ze bladerde een tijdschrift door.

'De verslaafden komen nu ook al in de dorpen', zei ze na een lange stilte. 'Ze bellen gewoon aan en houden een mes tegen je keel.'

'O', zei ik. Toen realiseerde ik me dat dit wel eens een onbeladen gespreksonderwerp zou kunnen zijn, geschikt om het contact met haar weer te herstellen. Maar het was al te laat. De stilte had te lang geduurd. Ik voelde een gaap opkomen. Omdat het voor haar aanleiding zou kunnen zijn me opnieuw naar boven te commanderen, hield ik mijn kaken op elkaar ge-

klemd. Het bonken in mijn hoofd werd heviger. Het was of in mijn hals kieuwen opengingen. Ze keek niet op.

Het beeld van moeders rottende lichaam liet me niet los. Niet dat het enig medeleven in me opriep - dat hadden alleen de haartjes op het kussen gedaan. Ik was ervan geschrokken: zoiets kan er gebeuren als je doodgaat, mijn hemel. Ik dacht vaak aan mijn eigen dood. Maar ik had me nooit zo gerealiseerd dat mijn lichaam zou achterblijven, mogelijk in een dusdanige staat van ontbinding dat verwanten zich met dichtgeknepen neus af moesten wenden. De ziel arriveert rood van schaamte in het hiernamaals omdat zij zo'n troep heeft achtergelaten.

Het kind in mijn buik bewoog niet. Hij droomde zeker van de successen die hij op de kostschool zou behalen. Hij moest eens weten! - En Matti bladerde maar, in een stilte die steeds ondraaglijker werd. Was ze van plan mij net zolang te negeren, totdat ik 'Welterusten' zou zeggen en naar boven zou verdwijnen? Ik ging tegenover haar zitten. Lieve Matti, dacht ik, zijn er dan geen herinneringen op te halen? We hebben elkaar zolang niet gezien... En wat boven ons gebeurt, zou toch tot enige *eensgezindheid* moeten leiden!

'Doe dat niet', zei ze opeens, zonder op te kijken.

'Wat?'

'Op je snorharen zuigen. Het is afschuwelijk.'

‘Hij gaat eraf! Hij gaat eraf!’ riep ik woedend. ‘Maar ik ga me toch niet staan scheren midden in de nacht!’ ‘Hoe kom je op zo'n idee’, zei ze, en keek me hoofdschuddend aan. ‘Je bént al zo behaard. Bij jou groeit zelfs haar op je *vingers*...’

Ik keek onwillekeurig naar mijn handen. - Jawel, jazeker, maar die handen zijn wel heel wat gevoeliger dan de jouwe, o zo.

‘Het is vreemd...’ zei ik, me aan het onderwerp vastklampend. ‘Ik dacht, je gezicht wordt wat markanter door zo'n baard, maar...’

‘Dat zei je al’, onderbrak ze me. Maar ik liet me niet uit het veld slaan.

‘De mensen herkennen me niet meer! Ik werd op straat aangeklampt door een vreemde vrouw, die me begon uit te schelden! En dat is niet het enige. Er blijven dingen in hangen, je komt thuis en dan blijkt dat je een avond lang hebt rondgelopen met een stuk aardappel in je baard.’

‘Scheer hem af’, zei ze kortaf, en boog zich weer naar haar tijdschrift.

‘Zo gemakkelijk is een dergelijk besluit niet, Matti. Het heeft maanden geduurd voor ik hem had. Ik heb jeuk getrotseerd, grapjes van collega's en leerlingen. Begrijp je? Het zou een nederlaag zijn...’

Ze keek even naar de babyfoon. Het is een schande, wilde ze zeker zeggen, om over baarden te praten terwijl je moeder aan het sterven is.

‘Alle kruiswoordpuzzels zijn al ingevuld’, mompelde ze, bladerend. Ik luisterde naar de ademhaling, en betrapte me erop dat ik begon te verlangen naar een verandering in het geluid. Dat het zou haperen, zwakker worden... Een dramatische gebeurtenis, die mij in staat zou stellen eindelijk mijn rol te spelen. Waarom stortte Matti niet eens in na al die doorwaakte nachten? Waarom lag haar hoofd nu niet snikkend tegen mijn schouder, zodat ik kon zeggen: ‘Rustig maar, rustig, ik los het allemaal op?’ Alsjeblieft, laat die babyfoon rochelen, snikken, krijsen... *Laat er iets gebeuren!*

Ik keek tersluiks naar Matti. Maar zij was aan het geluld gewend geraakt. In uit. In uit. In uit. Het was alsof het lichaam daarboven groeide met elke ademtocht. Alsof het zich ademend en ademend over de bovenverdieping verspreidde, zo zwaar dat de vloer ervan kraakte. Nog even en het vocht zou door het plafond dringen. Een snotachtige druppel zou op Matti's tijdschrift vallen. - We kijken omhoog. Vochtbellen hangen aan het plafond, kalk valt naar beneden. Lawaai van afbrokkelende muren, jankend hout. We rennen naar boven. Onbeschrijfelijk gezicht! Een enorme voet met een likdoorn nadert ons, wordt intussen groter en groter. Ginds schuift het hoofd tegen de muur omhoog. Een oog valt open, de pupil die niet is meegegroeid ligt als een verloren knikker in de enorme kas. We durven niet meer in huis te blijven.

Alles kraakt en snerpt, de muren schudden. We rennen de tuin in, tot bij de steenberg. Achter ons storten de muren in, breekt glas. Als het eindelijk stil geworden is wagen we het ons om te draaien. De benedenverdieping van het chalet staat nog overeind. Daarop ligt moeder, het dak op haar buik. O, wat stinkt ze, de geuren zijn meegegroeid. Eén van haar handen ligt in de kruin van de appelboom, die van schrik is gaan bloeien. Op straat staat een groepje verbaasde bejaarden, in nachtgoed, verzameld om de voet met de likdoorn. - Ik spring op. Mijn handpalmen zweten. Het haar in mijn nek prikt.

'Luister, Matti...'

'Wat is er? Je laat me schrikken. Waarom spring je opeens op?'

'Kunnen we niet iets doen? Ik word gek van dat wachten.'

'Wat wil je doen? Ga slapen.'

'Ja, dat is misschien het beste...' - Opeens kon ze weer naar me glimlachen:

'Ga naar bed, Jean. Er valt niets te doen. Het is een vergissing geweest dat je gekomen bent. Ik wist het meteen.'

'Kunnen we niet minstens wat praten met elkaar?'

'Waarover?', vroeg ze. Ik keek haar aan. Zoals ze daar zat in haar peignoir, met haar kapsel dat alweer begon uit te zakken...

'Ik weet het niet...', zei ik met een machteloos gebaar.

‘Maar gewone mensen zouden op een moment als dit toch...’

‘Gewóne mensen?’ Ze fronste haar wenkbrauwen. Ze sloeg haar armen over elkaar en keek stuurs naar het tafelkleed.

‘Luister Jean, wie doet hier abnormaal? Je komt aan en schreeuwt het hele dorp wakker. Ik leg je geduldig uit wat er met mama aan de hand is, vervolgens ga jij naar boven en doet het raam dicht. Je beweert dat je gepraat hebt met iemand die letterlijk weg aan het rotten is. Je...’

‘Ja’, onderbrak ik haar. ‘Ik ben een beetje aan het klunzen, ik weet het. Maar...’

‘Echt, je kunt beter gaan slapen, voor je nog meer rampen veroorzaakt. In elk geval ben ik niet van plan om nu gezellig met je te gaan praten.’ - Ze boog zich weer over haar tijdschrift. Ik stond er even beduusd bij als die ochtend in de kamer van de directeur. Dit was wel wat anders dan het drama dat ik me had voorgesteld.

‘Je hebt gelijk, Matti’, zei ik. ‘Ik ben bereid toe te geven dat het een fantasie was, dat gesprek met mama. En ik scheer zometeen mijn baard af. Maar laten we in 's hemelsnaam die babyfoon uitdoen. Laten we herinneringen ophalen. Ja?’

Ik holde naar het dressoir zonder haar goedkeuring af te wachten. Ik wilde juist de knop omdraaien, toen het apparaat een afwijkend geluid produceerde. Ik liet

mijn hand zakken, bleef roerloos staan. Matti zuchtte achter me.

‘Nee, nee’, zei ik, zonder me om te draaien. ‘Dit fantaseer ik waarschijnlijk óók.’ - Maar moeder zei het nog eens, boven. Een woord, een naam, het was niet duidelijk. Matti lachte.

‘Alsof ze het erom doet’, zei ze. Ik liep naar de tafel. ‘Ik heb niets gehoord. Zullen we dat afspreken? Ik heb niéts gehoord.’

‘Ach, schei uit, Jean.’

‘Maar Matti, als ze nu iets zegt, dat betekent dan toch dat ze wel degelijk kan praten? Dat fantaseer ik toch niet!’

‘Nee. Ach, hoe moet ik het uitleggen... Ze mompelt dat woord wel vaker. Ik weet niet wat het is. Misschien iets wat in haar hersens is blijven hangen. Een reflex, een stuiptrekking. Ik kom wel eens boven en dan ligt haar arm anders. Of een van haar ogen staat open.’

Ik stond over de tafel gebogen. Ze keek, nog steeds vaag lachend, voor zich uit.

‘Ze komt er altijd weer tussen’, zei ze. ‘Maar dat ze juist nú weer begint...’

‘Zegt ze steeds hetzelfde?’ vroeg ik. - De gebeurtenis had me weer wat vastberadenheid gegeven. Matti keek naar me alsof ze het antwoord met tegenzin gaf: ‘Ja. *Moed*, zegt ze. Of *moet* met een t.’

‘Moed?’

‘Zoiets.’

‘Vreemd...’ Ik liep nadenkend de kamer rond. Ze stond op en liep naar de deur.

‘Ga er in 's hemelsnaam niets achter zoeken, Jean. Het betekent niets. Geknetter in haar hersens. Alsjeblieft, het is geen drama! Haar lippen zijn waarschijnlijk uitgedroogd. Als ik ze nat maak is ze weer stil.’ Ze verdween. Ik hoorde haar naar boven gaan. - Moed, zei ik in mezelf, moeten... Wat kan ze bedoelen? Dit is belangrijk. Een teken. Moed. Moet. Spreekt ze zichzelf moed in om dood te gaan? Een moetje, moeten trouwen - herinnert ze zich dat? Er niets, *niets* van moeten hebben? Of was ze zo helder, zo aardig ook, dat ze ons beiden hier beneden moed insprak? - Toen hoorde ik via het apparaat de deur van de slaapkamer opengaan.

‘Wat moet je dan?’ zei Matti boven. Ze realiseerde zich waarschijnlijk niet dat ik haar woorden hier beneden kon volgen.

‘... Heb je het gezien, die baard? Hij zit voortdurend op zijn snor te zuigen, walgelijk! O hemel, hoe kom ik de nacht door met die onappetijtelijke man tegenover me. Ga in godsnaam dood, dan kan hij naar bed. Waar wacht je op, je stank is niet te harden. Kom op! Sterf eindelijk! *Wrak!*’

9

‘Sterf dan, wrak! Ik heb dat vanavond al eerder gehoord, Matti! Nu begrijp ik alles! Wég bij dat bed. En dat raam gaat dicht, hoor je? Vanaf nu zal *ik* haar sterven begeleiden, zal *ik* bij haar waken! Verdwijn!’ - *Maar ik zou niet durven*.

Ik voelde me opgewonden. De heilige verontwaardiging die ik mocht ervaren stemde me tevreden. Wat jammer dat ik was opgehouden met roken, wat jammer nu! Hoe prettig zou het nu niet zijn om, door de kamer heen en weer lopend, diep te inhaleren...

‘*Onappetijtelijk!* O ja? En jouw hoofd dan, met die uitgezakte watergolf? Die *benepen* mond? - Minstens één leerling per klas wordt verliefd op mij, weet je

dat? De handarbeidlerares vraagt mij *niet voor niets* of ik model wil zitten! O zo!' - Sterf eindelijk, wrak. Zoiets zeg je toch niet tegen een stervende! Het is een complot. Ze is bezig haar te vermoorden, zodat ze ongestoord kan zuipen. *Niet eens* vanwege een gerechtvaardigde haat, welnee. Ze wil de flessen laten rondslingeren, kunnen ontbijten met een glas. Ze wil die kerel in huis halen voor wie ze naar de kapper gaat, die man die tegen haar gezegd heeft: 'Matti? Dat is toch geen naam voor een vrouw!' Ze zijn al maanden bezig haar te vergiftigen, maar moeder is taai, dus moest het raam open. Natuurlijk! Ze bespreken hoe ze het huis ten gelde zullen maken, onder het genot van ettelijke glazen. En dan gaat hij er met de briefjes van duizend vandoor, die vent. En zij blijft achter - door schuldgevoel verscheurd...

Ik liep naar de erker in de donkere voorkamer. Het leek me goed nadenkend naar buiten te staren, maar ik was vergeten dat ze de luiken had laten zakken. Angst, angst voor de buitenwereld, luiken, grendels, tralies. En de misdaden vinden binnenshuis plaats! '*Onappetijtelijk*', hoe durfde ze... - Maar mijn opwinding zakte alweer weg, merkte ik met spijt. Ik liep naar de babyfoon. De ademhaling, verder niets. Had Matti opeens beseft dat ik alles gehoord had? Stond ze nu bij het bed op haar lippen te bijten, doodsbang om me onder ogen te komen? En ik, hoe moest ik me gedragen als ze straks binnenkwam, stil en schuldbewust,

met neergeslagen ogen? Ik zag voor me hoe ik op haar toe zou lopen met blozende grootmoedigheid. - O nee, dan maar liever in het donker blijven staan.

De regen viel met een plonzend geluid, geen aangenaam scherp gekletter meer. Het klonk alsof ik op een schip zat, omringd door water. In deze ark geen dieren. Ze hadden hier niet eens een beest om af en toe te strelen. Hoewel. De muizen van het kind als verstekelingen. En een verraste mol die even uitrustte op een uitstekend muurtje van de kelder. Opeens raakt het huis los van het fundament, en dobbert op het water. Daar varen we, Matti en ik, terwijl om ons heen zij die niet zijn uitverkoren verdrinken. Ze strekt een wanhopige hand naar me uit, de dikke buurvrouw, maar ik zeg: het spijt me. Ze schreeuwen naar me, de collega's die zich vrolijk maakten over mijn baard. Ze zitten op het dak van de school, ze hebben oude proefwerken zo uitgespreid dat ze de letters SOS vormen. Ik haal glimlachend mijn schouders op. Waar bleef ze toch? Ik liep naar de gang en luisterde. Het was stil boven. Misschien zat ze te drinken op de zoldertrap. - Beter haar niet te storen.

Ik ging terug, nadenkend. Ik wist eigenlijk heel weinig van mijn zuster. In een aanval van broederlijke bezorgdheid had ik haar eens gemaand toch eindelijk zelfstandig te gaan wonen. Ze had me, bars maar spraakzaam, uitgelegd dat het onzin zou zijn in een flat te gaan kniezen, terwijl thuis zo uitstekend voor

haar gezorgd werd. Maar als ze doodgaat, had ik opgeworpen, wat moet je dan alleen in dat vreselijke huis? Ze had haar schouders opgehaald, haar wenkbrauwen fronsend: boos op zichzelf omdat ze zich tot zoveel woorden had laten verleiden. Want in feite was haar zwijgzaamheid een ingehouden babbelzucht. - Ik had het niet moeten zeggen, dat woord *gerontofoon*, bedacht ik. Waarom moest ik weer zo nodig mijn slimheid bewijzen en de oude verhoudingen herstellen? *Domme Matti*, zoals moeder dat graag zei, met een toegevende glimlach, als haar dochter een bijdrage aan een discussie wilde leveren. Zodat ze tenslotte maar niéts meer zei. Tijdens haar spaarzame bezoeken - ze was een drietal keren bij mij langs geweest - viel me op dat ze gaandeweg in een zuster van moeder veranderde. Twee oude vrijsters die onopgemerkt vergrijzen in het ouderlijk huis. Veel meer was er niet te observeren geweest. Ze zat daar met haar kopje thee. Het was of ik een tante op bezoek had. Golven van medelijden en broederlijke warmte welden in me op. Natuurlijk is haar leven een hel geweest naast dat strenge mens. Matti die gedwongen was haar te verplegen, haar de bedpan te geven, uitgerekend Matti, die zelfs een afkeer heeft van het speeksel in haar eigen mond... - Ze is ook nog zo lelijk, de arme schat. Moe is ze natuurlijk, doodmoe, uitgeput. Als er dan al gestorven moet worden dan liever snel. *Sterf eindelijk, wrak!* Ze heeft volkomen gelijk. Rek

het niet langer, mama, toe...

Ik liep weer naar de gang, de voorgenomen glimlach al op mijn gezicht.

'Mathilde, zusje, waar blijf je?' riep ik gedempt, onder aan de trap. Geen reactie. Ik ging naar boven en klopte zacht op haar deur.

'Wat is er?' - Haar stem was zo zacht dat ik het nauwelijks verstond.

'Ik vroeg me af waar je bleef...'

'Ik kom. Ga naar beneden.'

Ik wachtte even, opende toen de deur. Het was donker binnen.

'Ik zocht een scheermes', zei ik. 'Ik ben het natuurlijk weer vergeten in te pakken.'

'Het hoeft niet. Waarom zou je hem afscheren?'

'Nee, nee', zei ik. 'Een baard is niets voor mij.' Ik sloot de deur achter me. Duisternis. Ook hier had ze de luiken laten zakken. Omdat ik niet meer wist waar zich obstakels bevonden, bleef ik staan.

'Zo'n kleintje', zei ze. 'Om je benen te scheren.'

'O prima. Dat is goed...' Ik deed een wankele stap in de richting van haar stem.

'Je moet het me niet kwalijk nemen, Matti...'

'Laat maar. Ze moet dood, Jean. Waarom help je me niet? Moet ik dan nog een paar weken bij dat bed staan, de neiging onderdrukkend om een *vuilniszak* te halen?'

Nu verlangde ik ernaar dat ze woorden als carcinoom

in de mond zou nemen.

‘Ik heb die dokter gesmeekt om iets te doen. Maar hij keek me alleen maar streng aan. Ik hoorde iets over ramen die ze in ziekenhuizen per vergissing openzetten. Maar misschien is het allemaal onzin. Misschien is het niet koud genoeg, weet ik veel...’ - Ze lachte. ‘Ik heb wel vijf minuten naar haar strot staan staren... Zo vreemd, alles verandert als je iemand dood wil maken... Je kijkt 's ochtends naar de tandenborstel in het glas en denkt bij jezelf: zou dat een moordwapen kunnen zijn...?’ - Ze lachte opnieuw. Toen werd haar stem bitter:

‘En dan nog. En dan nog. Ik zal haar stem altijd blijven horen uit de muren. Als ik de suikerpot opendoe. Als ik naar de bodem van het glas kijk: *Jij drinkt, Matti*. - O, ik moet hier weg...’

Ik ging naast haar zitten op het bed. Ze veranderde niet van houding toen ik haar lichaam aanraakte.

‘Hoe kan ik je helpen? Moet ik soms haar keel dichtknijpen?’

‘Bijvoorbeeld. Ik begrijp niet waar je zo moeilijk over doet. Ze heeft je toch het huis uitgezet? *Jij* riep toch altijd zo graag dat je haar haatte?’

‘Ze heeft me op een kostschool gedaan. Ik was een lastig kind. En zij een vrouw alleen...’

‘Laat maar’, onderbrak ze me. ‘Laten we erover ophouden.’ Ik hoorde dat ze een glas vulde.

‘Bovendien’, vervolgde ik, ‘er zou een wonder kun-

nen gebeuren. Ze heeft tenslotte nog heel wat genade tegoed van al die weesgegroeten die ze haar leven lang heeft gebeden. Stel je voor...', zei ik, nerveus babbelend omdat ze nu zo schaamteloos naast me zat te drinken, '.... stel je voor, de maagd Maria verschijnt in haar slaap en zegt: "Sta op en wandel". En dan droogt het allemaal op onder de dekens, de wonden gaan dicht, ze wankelt de trap af en staat beneden in de kamer je naam te roepen.'

'Fantast', zei ze. 'Dit gebeurt allemaal echt, weet je. Hier.' - Ze drukte het glas tegen mijn borst. Toen ik het overnam, raakte ik haar hand. Ik nam een slok. Het was jenever. Ik vroeg me af hoeveel flessen ze zo door het huis heen verborgen had. Ze nam, langs mijn pols naar mijn hand tastend, het glas terug.

'Zonder dit zou ik helemaal gek worden' zei ze. 'Maar als het afgelopen is, hou ik op. Dat moet.'

'Natuurlijk', zei ik. 'Jij Matti, met jouw wil...' - Het was even stil. Toen voelde ik opnieuw haar hand tegen mijn arm.

'Voel eens...' Ik pakte haar hand vast. Ik wist niet wat ze bedoelde.

'Ja, ja...' zei ik, zenuwachtig haar droge palm drukkend.

'Ik ben bang dat ik het ook heb. Bij haar is het ook met de handen begonnen. Opeens lag het kopje in haar schoot. Er zat gelukkig niets in. We dachten nog een ongelukje, maar...' - Ik onderbrak haar:

‘Maar nee, néé. Je hand is juist heel *droog*, voelt...’ ik suggereerde een deskundig tasten, ‘gezond. Dus...’ ‘Ja maar, hier bij de muis. Dat is normaal toch veel dikker?’

‘Ach’, zei ik, ‘dat heb ik ook. Erfelijk bepaald. Een lage venusheuvel...’ - Ze wilde haar hand terugtrekken, maar ik hield hem vast.

‘Een wát?’

‘De venusheuvel. Nooit van gehoord? Staat voor seksualiteit. Wij beiden bevinden ons in de laagvlakte van de erotiek.’ Ze lachte zenuwachtig.

‘Fantast!’

Ik liet haar hand los. Ze trok hem terug. Hij verdween als een warm diertje in de duisternis.

‘De laagvlakte van de erotiek’, zei ze. ‘Welja.’ - Opeens was het woord weer in mijn hoofd.

‘Moed’, zei ik. ‘Wat kan ze bedoelen? Dat is toch rijkelijk pathetisch voor haar doen, vind je niet? Moed...’ ‘Moeoed...’ - Ze rekte de klinker uit. En opeens wist ik het:

‘Helmut’, zei ik.

‘Ik denk het. Helmut. Met het aftakelen is er nog maar een lettergreep over.’

‘Maar waarom? Wat kan ze van hem willen? Alles goedmaken? Alles vergeven?’ Ze kwam overeind. Haar stem sidderde van woede: ‘En dat mag niet. *Dat mag niet*. Na alles wat ze gedaan heeft... Geen wéékheid op het laatste moment. Ze moet hard blijven.

Begrijp je? Misschien wil ik daarom dat ze zo snel mogelijk doodgaat. Ze mag niet op de valreep vergeving aan hem vragen. Zo gemakkelijk komt ze er niet vanaf!'

10

Zo heb ik het me voorgesteld: moeder, leunend op de slagboom, in haar hals rode vlekken van de zenuwen, over haar schouder een tasje dat er gloednieuw uitziet. Ze maakte zich bezittingen nooit eigen, alsof ze ze alleen maar geleend had. *Wees er voorzichtig mee, het moet weer terug*.

Iets kokets in haar houding, wat misstaat. Ze heeft bijvoorbeeld haar voet in de knieholte van het andere been gelegd. Ze windt misschien steeds een haarlok om haar vinger, met scheefgehouden hoofd. (Poses, ontleend aan films die ze ziet: Marika Rökk, Zarah Leander, Die Drei von der Tankstelle.)

De Duitse douanier aan de andere kant van de slag-

boom, tegenover haar. Groot is hij, lijkt nog groter door de hoge pet. Daaronder de witte plek van het gezicht dat ik nooit zal kennen. Zijn donkergroene uniform. Ook hij is nerveus: zijn collega's staan op de achtergrond toe te kijken.

Ze hebben elkaar leren kennen in de winkel van haar vader. Er zijn wel tien kruideniers in het dorp. De klanten zijn vooral Duitsers uit de dorpen aan de andere kant van de grens. De meeste winkels zijn klein; verbouwde woonkamers, bedoeld als bijverdienste voor de mijnwerkersvrouwen. De winkel van haar vader is de grootste.

Ze staat achter de toonbank, hoewel ze de kweekschool heeft doorlopen. Maar het zijn moeilijke tijden, er is geen baan als onderwijzeres te krijgen. Ze vindt het werk niet onprettig, zolang het maar voorlopig is. Maar ze behandelt de klanten alsof ze juwelen verkoopt. Ze spreekt dorpelingen in het Nederlands aan, wat sommigen niet eens verstaan. En ze weigert na sluitingstijd te dweilen en voorraden aan te vullen. Dat wordt door haar vader geaccepteerd. Haar zusters mopperen.

In het begin verlopen de gesprekken met de douanier nogal moeizaam. Ze spreekt de taal dagelijks in de winkel, maar dat zijn andere woorden. Ze heeft een woordenboek gekocht om de liefdeswoorden te leren. 's Avonds zit ze in de meisjeskamer - die ze met een van haar zusters deelt - en stelt zinnetjes samen die ze

tegen hem zeggen wil: ‘Auch ich sehe Sie gerne...’, gefluisterd, met neergeslagen ogen.

Het is bij haar opgekomen, dat hij wat meer moeite zou kunnen doen om Nederlands te leren.

Ze laat niet na te vertellen dat haar vader enkele huizen in het dorp bezit. Ze wijst ze aan. Ja, de winkel loopt zó goed, 's avonds kan ze niet meer op haar benen staan.

Hij knikt en zwijgt, zij praat en praat, het hoofd vol naamvallen en uitzonderingen. Elke ontmoeting een examen. Maar ze leert de taal even vastberaden als ze alles doet. Al gauw spreekt ze vrijwel accentloos.

Wanneer blijkt dat hij al wéét van haar vaders bezittingen - hij heeft meteen na de kennismaking zijn informaties ingewonnen - twijfelt ze tussen vreugde en bezorgdheid. Het zou kunnen betekenen dat het hem ernst is met haar. Anderzijds moet ze aan dat afschuwelijke zinnetje denken: *Die is op je geld uit*. Maar dan is hij weer zo naïef dat ze om hem moet lachen. Hij bloost zo vaak dat ze elke angst voor doortraptheid verliest.

Ze merkt al gauw dat ze intelligenter is dan hij. Dat stelt haar gerust. Hij zal nooit iets voor haar kunnen verbergen. Maar ze houdt zijn blikken, zijn bewegingen scherp in het oog. Als de liefde taant moet ze hem vóór kunnen zijn, kunnen zeggen: ‘Es ist vielleicht besser, wir sehen uns nicht mehr.’

Maar daar is nog geen sprake van. Ze maken lange

wandelingen door de bossen aan deze kant van de grens, en voeren gesprekken. Vooral de onderwijzeres heeft het hoogste woord: de politiek is haar specialiteit geworden, nu haar liefde zo'n internationaal karakter heeft. Ze betoogt en expliceert, de wereldgebeurtenissen hebben geen geheimen voor haar. Hij loopt gebogen naast haar, om niet zo boven haar uit te torenen. Hij zwijgt. En laat niet af haar kennis te bewonderen, hoopt ze panisch.

Als ze dan zo slim was, waarom heeft ze toen niet nagedacht? Waarom heeft ze zichzelf niet bekend dat ze alleen maar zoveel praatte om het moment uit te stellen - dat toch komen moest: het moment dat het gekraak van die laarzen naast haar op zou houden, dat hij haar zou vastgrijpen en zijn lippen op de hare zou persen? Had ze haar afkeer van dat lichaam achter de blinkende knopen niet verdrongen, dan zou het zoveel beter met haar zijn afgelopen: ze was zo'n ongetrouwde juffrouw van de eerste klas geworden, zo'n strenge, grijze dame, waar eigenlijk de hele school op drijft. - Maar ze was natuurlijk bang om ongetrouwd te blijven, ze was al achter in de twintig.

Het misverstand.

Heeft ze niet gevoeld dat hij, als ze afscheid hadden genomen aan de slagboom, achter haar rug obscene gebaren maakte naar zijn collega's? Dat er weddenschappen werden afgesloten: hoeveel tijd zou het hem kosten voor hij die Hollandse plat kreeg?

Het dorp spreekt er schande van. Maar ze is altijd al een rare geweest, zeggen de mensen. In het café wordt geschreeuwd dat ze die Duitser die hier de vrouwen komt stelen, wel eens mores zouden leren. Haar vader zegt dat hij zijn kinderen vrijlaat, als hij op de verhouding wordt aangesproken: hij weet dat hij toch niet tegen de onderwijzeres op kan. Bovendien heeft hij vier dochters aan de man te brengen, van wie er al één een zelfmoordpoging heeft gedaan, omdat hij haar de omgang met een etaleur verbood. De moeder is al jaren geleden in een muis veranderd. Ze ligt overdag in een verduisterde slaapkamer, klagend dat er een slang in haar buik zit - ze heeft zijn staart uit haar aars zien kronkelen - en 's nachts vreet ze in de winkel dozen koekjes leeg.

En ze praat maar, de onderwijzeres. Als ze niets meer over politiek weet, laat ze hem de namen van bomen en planten in het Nederlands nazeggen. Terwijl die geuniformeerde man naast haar alleen maar aan zijn begeerte denkt. Hij kijkt haar diep in de ogen, hij leidt de wandeling naar stille plekken. Maar zij merkt niets.
‘Berkenboom.’

‘Birkenbaum.’

‘Bérkenbóom!’

‘Bírkenbáum!’

Wanneer ze - nog steeds met een handdruk - afscheid hebben genomen aan de slagboom, als ze gewoven hebben, en zich nog eens hebben omgedraaid en weer

gewoven, holt hij het toilet van het douanekantoor binnen, om er even later met een verhit hoofd weer uit te voorschijn te komen. En als ze laat merken dat ze ook wel eens over de grens zou willen wandelen, als ze zegt dat haar familie hem wel eens zou willen ontmoeten, als de collega's niet meer over weddenschappen praten, begrijpt hij dat het hoog tijd wordt.

Terwijl ze bezig is het niet-aanvalsverdrag uit te leggen grijpt hij haar met sidderende handen. Hij brabbelt ‘Ich liebe dich’ en verkracht haar. Zijn collega's hebben hem verzekerd dat hij nergens bang voor hoeft te zijn: Hollandse vrouwen zijn zo geil, die komen drie keer klaar voor ze de grond raken.

Het verbijstert haar dat haar lichaam hem zomaar toelaat, ook al doet het pijn.

In het echt duurt het veel langer, denkt hij panisch. Hij steunt met zijn hoofd in haar hals, brabbelt ‘Ich liebe dich, ich liebe dich’, en blijft tenslotte in een van de i-klanken steken.

Dan ligt hij stil op haar.

Ze beweegt niet.

Ze voelt hoe hij kleiner wordt in haar lichaam om tenslotte met een zacht, zuigend geluid naar buiten te glijden.

Dan braakt ze.

Dat geluid, dat zuigende geluid heeft háár lichaam gemaakt, niet het zijne. Dat daar beneden heeft zich met de gebeurtenis ingelaten, is vochtig geworden, is

opengegaan, zonder dat zij het wil. Alles wat ze in haar hersens heeft opgestapeld, alle kennis, haar scherpe oordeel, haar rijke woordenschat, wordt genadeloos gekleineerd door de lichamelijkheid daar beneden.

De douanier streelt onhandig haar haar. Hij merkt niet dat hij haar alleen maar dieper in haar braaksel drukt. Ze heft het hoofd en bijt uit alle macht in zijn hand. Hij schreeuwt en springt overeind.

‘Du hast es so gewollt! Du hast geredet und geredet und nur drauf gewartet! Nichtwah...?’ Ze zwijgt.

‘Nichtwah?’

Ze laat haar hoofd opzijvallen. Het bos is donker geworden.

‘Sag' etwas!’

Hij hijst zijn broek op, met de linkerhand. Van zijn rechter drupt bloed in het gras.

‘Bitte Machteld, sag' etwas...’

Ik kan niet meer praten, denkt ze. Ik zal nooit meer kunnen praten.

Hij loopt weg. Bij de bosrand draait hij zich om en maakt een onhandige buiging.

‘Verzeihen Sie, gnädiges Fräulein...’

Ze wacht tot hij verdwenen is. Dan opent ze haar mond en laat haar stembanden samentrekken. Er komt geluid.

Ze rent naar het dorp terug. Ze moet zich onmiddellijk wassen. Ze neemt het paadje achter de huizen en

gaat de schuur binnen die als magazijn wordt gebruikt. Ze vergrendelt de deur en loopt naar de kraan. Er is geen bloed. De vagina heeft zich weer in het schaamhaar verborgen. Zie je wel, hij wil het juist, de mond daar beneden perst de lippen op elkaar omdat hij het niet los wil laten. Ik moet het koud maken daarbinnen, ijs- en ijskoud, dan zal het wel sterven. Ze wast zich en gaat op een stapel dozen zitten. 'Pineapples of California', staat erop.

Door het kleine raam kan ze haar vader zien, die in de woonkamer de boeken bijhoudt; haar zusters die steeds hun gesprekken moeten onderbreken als in de winkel de bel is gegaan.

Later, als de lampen in de kamer branden, staan de gezichten ongerust. Er wordt druk heen en weer gelopen, hoewel de winkel allang dicht is. Zelfs moeder is beneden. Ze praat druk met vader, die vertwijfeld de handen heft.

Vader komt tenslotte naar buiten. Hij verdwijnt op zijn brommer. De zusters zitten om de tafel. Eén barst er in tranen uit. Hoe onecht lijkt dat verdriet, zonder geluid... Moeder is naar boven verdwenen.

Als ze haar voeten beweegt, weerklinkt de cementen vloer. Ze ruikt de geuren van waspoeder en meel.

Pineapples of California!

Ze wast zich opnieuw, omdat het daar weer warm geworden is. Dan gaat ze naar binnen. Ze reageert niet op bezorgde of woedende vragen. Ze kruipt in

bed en ligt de hele nacht naar de muur te staren.

De volgende dag trekt ze haar zondagse kleren aan, vraagt haar vader vrijaf en loopt naar de grens. Ze wacht bij de slagboom. De douaniers kijken naar haar, uit de deuropening van het kantoor. Dan komt één van hen op haar af. Hij vertelt dat Helmut bij de dokter is, hij heeft iets aan zijn hand.

De volgende middag staat ze er weer. Hij komt uit het kantoor alsof hij naar buiten geduwd wordt. Zijn hand is verbonden. Hij slentert naar haar toe, maar gaat niet tegenover haar staan. Hij krabt een roestschilfer van de slagboom.

'Wir müssen heiraten', zegt ze.

Een auto stopt naast hem. Hij controleert de paspoorten en laat de achterbak openen. Ze moet opzijstappen als de boom omhooggaat. Ze kijken samen de auto na.

'Ich bringe mich um', zegt ze.

Hij tuurt bedachtzaam in de verte, loopt dan bij haar weg, het kantoor binnen.

Hij komt niet meer terug.

Ze loopt naar het dorp, de duim achter de schouderband van die belachelijke, lege tas.

Hij komt naar buiten en kijkt haar na.

'Vielleicht liebe ich sie wirklich...' - Maar hij heeft zich bij het woord 'Liebe' altijd filmsterren voorgesteld die hem uit dit anonieme bestaan zullen verheffen. 'Ein schöner Mann wie du...', zegt zijn moeder

altijd, maar vader is ook al bij haar weggelopen, en hij, Helmut, is geen duikbootkapitein geworden, geen goudgalon op zijn schouders, geen IJzeren Kruis op de revers, dus liefde zal ook wel zoiets zijn als dit: een mengsel van medelijden en angstige bewondering.

Hij gaat naar huis, deelt zijn verbaasde moeder - die nog van geen vrouw weet - kort zijn voornemen mee, trekt burgerkleding aan en fietst de grens over.

Ze blijkt gewoon achter de toonbank te staan. Ze helpt een vrouw bij het vullen van de boodschappentas, kijkt dan pas naar hem op.

Hij vraagt haar vader te spreken. Terwijl de onderhandelingen plaats vinden, sluit ze de winkeldeur en dweilt de stenen vloer, tot verbazing van haar zusters. Als er een paar maanden later getrouwd wordt, is de zwangerschap al zichtbaar. Haar zusters snoeren de gezwollen buik in, hoewel het hele dorp het weet. In de kerk valt ze flauw. Ze bonkt met haar hoofd tegen een kerkbank. Terwijl ze het jawoord geeft, voelt ze de buil op haar voorhoofd zwellen. Ze glimlacht. Zo neemt het lichaam wraak, denkt ze. Het is het enige moment dat ze gelachen heeft, die dag. Ik ben nog goed bij, heeft ze gedacht. Mij maakt niemand iets wijs.

Ze wonen voorlopig bij zijn moeder in. Zo snel kan de handenwringende kruidenier zijn geld niet vrijmaken. Het zijn moeilijke tijden, en de bouwmaterialen zijn ook al zo duur. Helmut begrijpt alles. Hij blijkt goed-

moediger dan ze dacht. Hij koopt meubels van het geld dat hij gespaard heeft voor een motorfiets.

Helmuts moeder is de vriendelijkheid zelve. En dat blijft ze. Nog na maanden weigert ze zich door de onderwijzeres te laten helpen. Maar als Helmut van zijn werk komt, beklaagt ze zich tegen hem: die Hollandse steekt geen hand uit. Ze luistert graag naar de schreeuwerige toespraken op de radio. Ze begrijpt niets van wat er gezegd wordt. Ze wenst het ook niet te begrijpen. Als de onderwijzeres iets wil uitleggen, zegt ze dat dat toch niet iets is voor gewone mensen. De onderwijzeres kijkt met afgrijzen naar haar buik die maar blijft zwellen. Ze weet zeker dat het een monster is, dat daarbinnen beweegt. Maar dat is straks Helmuts zorg, hij heeft het tenslotte bij haar binnengebracht. Van de krioelende, harige massa zal ze maar een glimp opvangen. Dan pakt Helmut het in een krant en gaat ermee het bos in. Er wordt niet meer over gesproken. Ze pakt haar koffer, neemt afscheid van die twee Duitsers, en fietst terug naar Nederland. Bij de grens wacht de hoofdmeester haar al op. De rest van haar leven zal ze lesgeven; het gezicht dat op alle klassefoto's hetzelfde is.

Maar ze brengt een gezond kind ter wereld, een dochter die ze Mathilde noemt omdat ze dat de mooiste naam vindt die er bestaat. Met haar luiers, haar kinderwagen, haar krijsende kind neemt de onderwijzeres het huis in bezit. De moeder moet met haar klach-

ten naar buurvrouwen, omdat Helmut niet meer naar haar luistert. Voor ze het weten zijn ze veranderd in een gezin waar een ouder inwoont met wie ze het allebei steeds moeilijker krijgen.

Op een dag gaat ze de grens over, de kinderwagen resoluut voor zich uitduwend, en maakt zo'n scène met haar vader, dat de zusters snikkend, de handen tegen de oren gedrukt, de trappen op en af rennen. Toen is het chalet gebouwd, waar ze nu in ligt te sterven. Opgetrokken uit Duitse stenen en met Duits cement, omdat het goedkoper was.

De douanier staat toe dat het in Nederland wordt gebouwd. Hij staat toe dat de onderwijzeres bepaalt hoe het eruit zal zien, hoewel hij niets begrijpt van al die erkers, studeerkamers, bijkeukens, al die dorpse symbolen van rijkdom en gezetenheid die in het ongelukkige ontwerp worden verwerkt. Maar aan één detail houdt hij hardnekkig vast: de zolder moet een duivenzolder worden. Hoe ze ook pleit en scheldt, hij blijft vastbesloten. Ze weten het allebei: hij vecht voor een laatst, belachelijk restant huiselijk gezag. Zijn moeder heeft hem toegeschreeuwd dat die Hollandse hem als voetveeg zal gebruiken.

Ze vindt het goed dat hij zijn café blijft bezoeken, waar hij kaartspeelt en grote pullen bier drinkt. Maar in huis moet hij zich aan een ijzeren discipline onderwerpen: hij mag niet meer boeren na het eten, niet meer rondlopen met losse bretels. Ze spreekt hem uit-

sluitend in het Nederlands aan, en als het kind een Duits woord van hem overneemt wordt het gestraft. Hij krijgt een pens van het bierdrinken. Zijn stem zakt steeds dieper weg in zijn keel. Tenslotte klinkt alleen nog een kwaaiig gebrom ergens uit het huis, als hij aan tafel wordt geroepen. Hij zit voortdurend bij de radio, net als zijn moeder. Hij zit almaar te knikken als die stemmen schreeuwen. Nu wordt híj degene, die alles van de politieke ontwikkelingen weet. In het café voert hij het hoogste woord.

Het kind maakt een hulpeloze tederheid in hem los. Zijn liefkozingen zijn door zijn verlegenheid zo onbesuisd dat het kind bang van hem wordt.

Hij ontwikkelt een vreemde sentimentaliteit. Soms zit hij uren voor zich uit te staren, met vochtige ogen. De oorlog heeft hem gered.

Zijn leven zou in vervetting en futloze frustraties doorgesukkeld zijn, als hij niet was opgeroepen. Misschien heeft hij zich pas jaren later durven realiseren dat hij wég kon blijven. Als hij inderdaad weggebleven is, en niet in Rusland in een kuil met bevroren lijken is gesmeten.

Maar nee.

En op de valreep, zwischen Tür und Angel, heeft hij mij verwekt.

Het moet opnieuw een verkrachting zijn geweest. Hij heeft gedacht: wat kan het verdommen, morgen ben ik toch weg. Hij heeft haar grommend op de matras

gedrukt en haar genomen. Of nee. Er ontstond een merkwaardige leegte, die avond in bed. Alsof ze gedurende een uur de draad van de geschiedenis verbroken hadden. Ze kropen onder het dekbed, maakten er een tent van met hun opgetrokken benen. Ze waren hun lichaam kwijt, bestonden alleen nog in de warme plekken waar ze elkaar aanraakten. Toen ben ik verwekt, heel vriendelijk, zonder zweet of vocht. Uit de kus die haar bij de slaap raakte. - Of nee...

De onderwijzeres beweerde op een zeker moment dat ze documenten had ontvangen waaruit bleek dat hij gesneuveld was. Ze trok zwarte kleren aan en liet missen voor hem lezen. Toen de rouwperiode voorbij was heeft ze alles wat aan hem zou kunnen herinneren uit huis verwijderd. Ze is les gaan geven aan de dorpsschool om voor haar kinderen te kunnen zorgen.

11

‘Of misschien ook niet’, zei mijn zuster met vermoeide stem. ‘Misschien is het wel heel anders gegaan. We zullen het nooit weten.’

‘Ze heeft jou ook niet meer verteld?’ vroeg ik. ‘Zelfs niet toen ze ziek werd?’

‘Ze zei steeds: Je weet wat mij overkomen is. Terwijl ik van niets wist. Alleen de vaagheden, de roddels in het dorp. Het meisje uit mijn klas dat ooft zei: Mijn moeder zegt dat jouw vader helemaal niet dood is.’ Ze nam een slok.

‘Al die jaren dat ik weg was, is er nooit over gesproken?’

‘Altijd maar weer: Je weet wat mij overkomen is. Dan

zei ik snel: ja, ja. Ik was bang dat ze zou gaan huilen als ik haar vroeg erover te vertellen. Het is belachelijk. Zelfs nu begon mijn hart te bonzen toen je zijn naam zei.'

We zwegen. Ze stond op. Ik hoorde dat ze een lade openschoof. Ze kwam terug en drukte meiets in de hand. Een koud metalen voorwerp, rechthoekig van vorm. Ik betastte het. Opeens scheen licht in mijn gezicht.

'Ik denk dat hij van vader geweest is', zei ze.

Ik speelde met de zaklantaarn, zoals ik het vroeger had gedaan. Door een knopje te schuiven werd het licht rood of groen.

'Natuurlijk', zei ik. 'Dat ik er niet aan gedacht heb. Ik heb het huis doorzocht om iets van hem te vinden. En intussen lag het gewoon in de la.'

Ik liet de lichtbundel langs de muren glijden.

'Ik zie haar staan met dat ding in de hand', zei ik. 'Ze wilde al zijn sporen uitwissen. Maar haar zuinigheid won het. Zo'n zaklantaarn komt altijd van pas, heeft ze gedacht. Wie kan zien dat hij van eeg Duitse douanier is geweest?'

Ik bescheen Matti's gezicht. Ze duwde mijn hand weg.

'Doe uit. De batterij loopt leeg.' Ik deed hem uit, legde hem in mijn schoot.

'Staat stom hè, dat haar?' vroeg ze opeens. 'Ik zag je schrikken. En ik ben nog wel naar de kapper gegaan,

omdat jij zou komen.'

'O ja? Ik heb me dat niet gerealiseerd.'

'Laat maar', zei ze. 'Ik heb me aldoor voor dat kapsel lopen schamen, sinds je binnen bent.'

'Ik voor mijn baard.' - We lachten.

'Die *onappetijtelijke* baard...'

'Tja, dat is de goeie uitdrukking', zei ze. 'Hij is een beetje onappetijtelijk. Alleen een snor, heb je dat wel eens geprobeerd?'

Ik schudde mijn hoofd in het donker, legde mijn hand op de zaklantaarn en knipte hem weer aan. Mijn vingers werden rood en doorschijnend.

'Niet doen, Jean.' Ik deed hem uit. Déja vu, zei ik in mezelf. En tegen het jongetje in mijn buik. Mijn gedachten waren zijn dromen. Hij stond bij een hoge ladenkast en liet het licht van een zaklantaarn door zijn vingers schijnen. Zijn moeder zei: 'Niet doen, Jean.'

'Ik dacht al', vervolgde ik, 'dié heeft een vriend. Toen ik dat kapsel zag.' - Ze lachte nerveus. 'En ík dacht: dat heeft een vrouw hem wijsgemaakt, dat hij zijn baard moest laten staan.'

'Nee, nee. Ik zie het voor me, Matti: zo gauw ze dood is, verkoop je het huis. En van het geld maak je een wereldreis. En op de boot ontmoet je een, een...'

'Schei uit', zei ze opeens geërgerd.

In mijn hoofd verschrompelden de stuurlui, de bandleaders, de beroepsspelers, die net bezig waren haar

het hof te maken. Ik vroeg me af of ze nog steeds maagd was. Waarschijnlijk wel. Of had ze een geheim leven? Belde ze moeder dat ze moest overwerken, en liet ze dan de beslagen tongen van gemeenteambtenaren rondwentelen in haar mond? Bedreef ze de liefde tussen archiefkasten, dat de ordners ervan in het rond vlogen? - Maar nee. 'Je weet wat mij overkomen is...' Die zin was zeker ook als waarschuwing bedoeld geweest. 'Ze zijn allemaal op hetzelfde uit...'

'Prettig hier zo samen te zitten', zei ik.

'Ja... Geloof je echt dat het een verkrachting was die eerste keer?' Ik dacht even na.

'Ik weet niet. Als ze er zo bang voor was...'

'Natuurlijk, dat wel. Maar ze wilde hem ook aan zich binden, denk ik. Dat was heel gewoon in die tijd: ze zorgde dat ze zwanger werd, dan moest er wel getrouwd worden.'

'Het zou kunnen', gaf ik toe. - Moeder doodsbang, maar vastbesloten aan haar ondergoed sjorrend... de douanier die van de zenuwen geen erectie kan krijgen. Zij, *toe dan, toe dan* roepend, en alvast wat hijgende geluiden makend omdat ze denkt dat het zo hoort. 'Het zou kunnen', herhaalde ik. 'Maar dat zou haar schuld nog groter maken.'

'Precies'.

'Nee, Matti, dát geloof ik liever niet. Dan wordt hij zo'n zwakkeling. Dat wil ik niet.'

'Waarom? Het was een eenvoudig mens. En hij hield

van haar, zeker in het begin. Ik zou daar ook ingetrapt zijn.'

'Ik begrijp dat jij liever niet tijdens een verkrachting verwekt wilt zijn, Matti, maar het klopt niet. Hij was niet uitsluitend slachtoffer. Het was geen zielig figuur!'

'Nee', zei ze gepikeerd. 'Zoals jij het je voorstelt, daar klopt niets van. Veel te mooi allemaal. Natuurlijk, hij was een beetje dom. Het was een schat, zo lief, heel rond, heel klein.'

'Klein?' riep ik. 'Geen sprake van!'

'Héél klein. Als ze uitgingen samen, droeg ze platte schoenen omdat ze anders groter was dan hij.' Ik was woedend.

'Welnee, Matti! Hoe kom je erbij?'

'Je vergeet dat ik hem nog gekend heb.'

'Je was drie, toen hij verdween!'

'O, ik kan me nog genoeg herinneren. Ik weet zeker dat hij klein was. Gedrongen. Maar heel stevig.'

'O ja? O ja? En hoe kom ík dan zo lang? Nou?'

'Omdat je op moeders kant van de familie lijkt. Logisch.'

Ik sprong op. De zaklantaarn viel op de grond. Ik raapte hem op. 'Geef terug', zei ze. Ik gaf hem.

'Dit heb jij al eens eerder uitgehaald, Matti', zei ik. 'Opeens herinner ik het me. Het was een avond als deze. Het regende en we zaten samen in de voorkamer. Moeder was weg naar een van haar vergaderin-

gen. Je maakte me doodongelukkig. Je zei steeds maar dat ik in niets, in helemaal *niets* op vader leek.' 'Ik kan me niets herinneren van zo'n gesprek. Maar het is zeker dat je niet op hem lijkt. Jij lijkt op opa.' 'Die kruidenier? Ik weet nog dat ik maandenlang mijn vingers over elkaar gewreven heb om te kunnen knippen zoals hij. Maar verder heb ik nooit iets met die man te maken willen hebben.'

'En die slechte ogen van je? Die heb je van mama! *Ik* heb geen bril nodig... En dat haar van je? De douanier was bijna kaal.'

'Omdat hij altijd die pet ophad! Dat is heel logisch. En wat die ogen betreft, dat zit zo: ik lijk op hem, jij lijkt op haar. Alleen de ogen zijn verwisseld.'

Ze knipte de zaklantaarn aan. Ze bescheen haar eigen gezicht.

'Kijk goed', zei ze. 'Heeft dit iets met het gezicht van mama te maken?'

'Alles', zei ik bits. 'Het spijt me dat ik het moet zeggen, maar: alles. En het wordt steeds erger.' Ze bescheen mijn gezicht.

'Scheer jij eerst die baard maar eens af, dan zullen we zien wie hier het meest op mama lijkt.'

'Hoor je dat?', riep ik. 'We zeggen almaar *lijk*. Stel je voor dat ze ons hoort! Ze zal denken dat we het over háár hebben.' - Matti lachte.

'Lijk, lijk, lijk', zei ze.

'Stil', fluisterde ik.

'LIJK, LIJK, LIJK', riep ze.

'LIJK, LIJK, LIJK', riep ik.

Een voorbijganger zou gedacht hebben dat twee erfgenamen, eindelijk in het bezit van de nalatenschap, een vreugdedans rond een doodskist uitvoerden.

'Stom eigenlijk', zei Matti toen we weer gekalmeerd waren. We zitten ruzie te maken wie van beiden het meest op een dode lijkt.' Ik dacht na. Ik was er altijd zeker van geweest dat vader nog leefde, dat hij van het front was teruggekeerd, waarschijnlijk verminkt. Eenarmig, mank. Ergens in Duitsland is hij een nieuw leven begonnen. Ik stel me hem voor als eigenaar van een kleine, goedlopende garage. Dat succes is niet aan hem te danken. Hij is knorrig, eeuwig ontevreden. Maar zijn tweede vrouw heeft een groot zakelijk instinct.

'Fantast', zei Matti toen ik zweeg. Haar stem klonk vermoeid, ze had zeker genoeg van al die bedenksels van me. Maar ik ging enthousiast verder:

'Ik weet het niet, Matti. Ik heb me wel eens voorgesteld dat we bij hem op bezoek zouden gaan. - Hij ontvangt ons in een glazen kantoor, dat uitkijkt op de garage. Daar zit hij de hele dag dikke sigaren te roken en bonnen af te tekenen. Hij is nerveus, maar hij weet het te verbergen. Jou omhelst hij met zijn ene arm. Want jou kent hij. Misschien had hij wel een foto van je bij zich aan het front. Jij bloost maar je bent heel gelukkig. Dan kijkt hij naar mij. Hij vraagt of ik je

man ben...'

'Och God! Arme Jean, wat zielig.' - Ik lachte.

'Ja toch? Hij kent me immers niet. En al die tijd staat in de deuropening een reus van een monteur toe te kijken: vaders zoon uit het tweede huwelijk...'

'Nee', zei ze beslist. 'Hij is dood. Altijd als ik foto's zie van Duitse soldaten in de oorlog ben ik bang dat ik hem opeens herken. Stel je voor, Jean, je ziet zo'n kiekje waar ze staan te lachen naast opgehangen partisanen, en je denkt: dat zou vader wel eens kunnen zijn.'

'Aan zoiets heeft hij nooit meegedaan!'

'Wat weet jij daarvan?'

We zwegen. Ze vulde het glas bij. Ik vroeg om een slok. Ze reikte me het glas aan. Ik dronk. - Misschien was ver weg wel een garagehouder wakker geworden op ditzelfde moment. Hij vraagt zich af wat hem gewekt heeft, want hij slaapt gewoonlijk heel gezond. Hij weet niet dat het komt doordat honderden kilometers van hem vandaan een stervende vrouw hem roept. Nu zit hij op de rand van zijn bed over het verleden na te denken. Net als wij.

'Weet je dat er een Duitse schrijver is die Jean Paul heet?', zei ik. 'Is dat niet grappig? Ze geeft me een Franse naam omdat haar zoon niets meer met Duitsland te maken mag hebben en...'

'Waarom ben jij eigenlijk Frans gaan studeren?' onderbrak ze me.

‘Ach’. Ik haalde mijn schouders op. ‘Het was bij Engels zo druk...’

‘Zo'n banale reden?’

‘Wat had jij gedacht?’

‘Je verbaast me, Jean. Jij, mijn intelligente broer, die ik altijd bewonderd heb. *Jij*, die de wereld zou veroveren...’

‘Ja, het is goed, Matti...’

lk had behoefte aan eensgezindheid. Zacht samen praten, terwijl het buiten regent. Het zo volstrekt eens zijn, dat je moeiteloos zonden bekent die je niet eens hebt begaan.

‘Omdat het bij Engels te druk was...’, herhaalde ze schamper, Ik voelde dat ze haar hoofd schudde.

‘Ssstt’, zei ik. ‘Natuurlijk ook omdat ik zo van Arthur Rimbaud hield. Onder andere.’

‘Van *wie?*’ vroeg ze luid.

‘Stil. Rustig, Matti.’ - Ze bood me het glas aan. Ik weigerde.

‘Waarom?’ vroeg ze. ‘Neem een slok!’

‘Nee. Ik heb genoeg gehad. Bovendien heb ik hoofdpijn.’

‘Welja, nóg een zieke... Moet ik weer met emmers slepen? Moet je een nat washandje op je voorhoofd? Ach, het is zo'n gevoelig kind, onze Jean, onze Jeanke. En ík kon weer opstaan als je lag te kotsen. Ik moest het braaksel doorspoelen. - Je denkt dat ik alcoholist ben!’

‘Welnee’, zei ik sussend. ‘Het verraste me wel, toen ik zag dat je iets dronk. Dat is gewoon nieuw voor me.’

‘Jij denkt dat ik aan de drank ben! Nou, dat is ook zo. En die baard van jou vind ik vies, ronduit *vies*. Zo, nu weet je het.’

Ik zweeg. Ik probeerde mijn arm om haar schouder te leggen. Ze weerde me af.

‘Handen thuis. Ik stink. Ik stink naar de drank en de haarlak. Walgelijk ben ik. *Walgelijk*. Ik haat mezelf. Hoe komt dat nou? Vroeger leek het allemaal zo helder. Weet je wat? Ik moet een kind nemen. Adopteren. Een kindje, dat houdt de boel op orde. Kan ik streng zijn. Standjes geven. Nou ja, het zal wel een beest worden, een zielige hond. Ik moet er niet aan denken.’

Ze lachte. Nu liet ze mijn hand toe. Maar het leek een parodie op een omhelzing. Ik raakte haar schouder aan of ik alleen de stof van de peignoir wilde voelen. Toch liet ze haar hoofd tegen me aan zakken.

‘Nu loopt het in de war’, lachte ik. ‘Nu gaat het zo volstrekt anders dan toen, die avond.’

‘Weet van niks’, mompelde ze.

‘Jawel. Natuurlijk, Matti. Moeder stond opeens in de kamer. Ze was ziedend, omdat we zo laat nog op waren. Ik dacht nog: kom dan zelf op tijd, mens. Ze krijste, ze sloeg me met haar tasje. Het leek of ze aangeschoten was. Ze hadden haar advokaat gevoerd, zoiets.’

‘O, die nacht’, zei mijn zuster. ‘Nu weet ik wat je bedoelt. Ze hadden haar dronken gemaakt. Zo'n grapje. Ze wilden haar eindelijk eens vrolijk zien, de dorpelingen. Dus deden ze drank in haar limonade.’ ‘Zoiets merk je toch?’

‘Natuurlijk merkte ze het. Maar ze wilde zich niet laten kennen. Ze dronk het op zonder een spier te vertrekken. ‘Nóg een *limo*, mevrouw Paul?’ ‘O graag, meneer.’ En ze zaten maar te kijken. Maar ze liep kaarsrecht de zaal uit. Ze hebben niets aan haar gezien. 's Nachts vond ik haar. Ze zat op haar knieën in het toilet. Ze huilde.’

Ze was overeind gekomen. We zwegen.

‘Arme mama’, zei ik. ‘Ik heb haar nooit zien huilen.’ Ze gaf geen antwoord.

‘Laten we gaan slapen’, zei ze toen. - Ik deed of ik haar niet hoorde:

‘Ze lokte zulke reacties ook uit. Ze wilde graag dat de hele wereld tegen haar was, maar dat zij, zij, de eerlijke, de onkreukbare, als enige door God geprezen zou worden.’

‘Ga slapen, Jean.’

‘Ik kan niet slapen, Matti.’

12

Ik zat op de steenberg, de paraplu boven mijn hoofd. Ik keek neer op het dorp. Alle huizen waren donker. Waarschijnlijk was ik de enige die wakker was, nu mijn zuster sliep. - Wanneer tenminste niet in een van die donkere woonkamers een gepensioneerde mijnwerker hulpeloos zat te kuchen, opgestaan om zijn vrouw niet te wekken.

Wat een werk is het toch, slapen! Uit de kleine hulzen zuchtte het, knorde het, ronkte, smakte, mompelde het. Daar werd gewoeld, geschopt, gezweet, gesteund. Geen wonder dat zoveel mensen er's ochtends uitzien als in elkaar geslagen boksers. - Waar zouden ze zich inmiddels bevinden, de oude mensen? De dromen van

bollenvelden en zeeweringen waren al gepasseerd, ze waren nu verzeild geraakt in diepere lagen: de verhalen die niet meer herinnerd worden. De oude huisschilder van twee huizen verder wandelde in Australië, op zoek naar zijn geëmigreerde broer. Zijn vrouw vond juist haar jeugdliefde terug. Ik zag hun schimmen de steenberg beklimmen. Tijdens de bestijging vlogen de ponden van haar lijf, als gevleugelde pakken suiker, en haar huid trok glad. Die jeugdliefde, de kolenhandelaar van de overkant, wist daar niets van. Hijzelf was bezig aan een val in een peilloze diepte... - Soms werd de mist van beelden in de slaapkamers zo dicht, dat flarden door de kieren in de ramen ontsnapten. Ze verzamelden zich boven het dorp in een zware wolk. Verhalen vloeiden ineen: een wensdroom vol wuivende palmen dwarrelde door de schacht van een nachtmerrie. Een vrolijke droom, die de eigenaar zacht deed schuddebuiken in zijn slaap, schetterde nog even na, en viel uit elkaar, als vuurwerk. Wat een drukte daarboven! Azuren brandingen, pratende huisdieren, gewonnen loterijen, een voetbalelftal dat om beurten de dikke buurvrouw besteeg, heldhaftige reddingen op volle zee... En in een hoekje van dat tumult werd - het beeld was schimmig, slechts even zichtbaar - op een grasveldje, dat daar hing als een vliegend tapijt, een vrouw verkracht.

Het kind bewoog in mijn buik.

‘Ben je wakker, kleine?’ fluisterde ik in mezelf. Ik

hoorde hem gapen. Hij stak me ermee aan.

‘Er was iets met een zaklantaarn...’, zei hij slaperig. ‘En iets met een fiets. Weet jij wat?’

‘Die lamp is van Matti, jôh. Zij heeft hem gevonden.’ ‘Ik zou hem wel willen hebben... Handig op de kostschool, als je's nachts moet plassen en de gangen zijn donker. Het is toch die lamp die je rood en groen kan maken?’

‘We vinden wel iets anders’, zei ik troostend. Hij draaide zich om.

‘Zijn we buiten? De regen is zo duidelijk’, vroeg hij. ‘Ja, buiten.’

‘Kamperen...’ mompelde hij nog. Toen sliep hij in. Ik tuurde in de verte, naar de lichtjes van het Duitse dorp. Ik zou daar eens naartoe moeten gaan. Er woonden vast nog verwanten van vader. Maar wie weet wat ze me over hem zouden vertellen... Zoals Matti die opeens een klein mannetje van hem gemaakt had. - Misschien maar het beste het op m'n fantasie te houden.

Ik was nooit in dat dorp geweest. Ik herinnerde me hoe het me vroeger altijd beklemde als ik op deze plek stond en over de grens keek. Daar wonen ze. Zij hebben het allemaal gedaan. Het leek of ze ook beschaamd waren, toentertijd, de Duitsers, als ze de grens over kwamen op hun fietsen met gehaakte jasbeschermers. Doodstil stonden ze in de winkels, bang om hun taal te laten horen. Dan fietsten ze terug, naar

hun huizen met kogelgaten in de muren. En luisterden naar de radio die onafgebroken namen fluisterde van gevallen zonen.

Mijn hoofdpijn was over. Hij was zeker mijn lichaam in gezakt, want nu zeurde er een pijn in mijn benen. Daar had ik de laatste tijd vaker last van. Ik zou eens bij mijn huisarts langs moeten gaan. Misschien is het alleen een kwestie van verkeerd schoeisel. Of benen die minimaal in lengte verschillen. Maar de dokter gaat tegenwoordig de kleine kwalen van zijn patiënten te lijf met een therapie die op spreekwoorden en uitdrukkingen is gebaseerd. 'Met loden schoenen', zou hij glimlachend zeggen. 'U gaat met lood in de schoenen naar uw werk. Waarom niet een lichter tred?' Ik zou me verplicht voelen te antwoorden: 'Met lichter tred! Nee maar, natuurlijk!' Om daarna met verende pas de spreekkamer te verlaten.

Er bleek nog iemand wakker. Ik hoorde voetstappen. Ik schraapte luid mijn keel, om mijn aanwezigheid kenbaar te maken.

'Wie is daar?' werd er geroepen.

'Ik ben het, Jean Paul, de zoon van de juffrouw', zei ik. Toen er tussen de struiken een gedaante verscheen, zag ik dat het de man was die me van de helling had geduwd. Hij ging naast me staan.

'Zo', zei hij. 'Zo, zo...' Zijn ogen staarden vreemd in de verte. Zo had mijn zuster zoëven ook gekeken.

'Je bent in overtreding, Paul', zei hij streng. 'Je weet

dat de steenbergen verboden zijn. Lawines kunnen ontstaan, besef je het gevaar niet? Dat wordt een proces-verbaal.'

Hij tastte in de binnenzak van zijn oude uniformjas, maar toen zijn hand te voorschijn kwam was hij nog steeds leeg. Hij schreef met zijn wijsvinger in zijn palm, mijn naam prevelend.

'Bent u dan nog steeds in functie?' vroeg ik voorzichtig.

'De mijnpolitie slaapt nooit', antwoordde hij. 'Uiteindelijk vangen we ze allemaal. Alle stropers.'

'O, maar ik ben geen stroper', zei ik. 'Ik zit hier zo maar even, omdat het zo warm was binnen. En moeder leek rustig te slapen, dus ik dacht...' Hij keek me aan met zijn vreemde ogen.

'Goed, voor deze keer dan...' Het leek of hij een poging deed zijn hand weg te gooien. Hij ging steunend naast me zitten. Ik hield de paraplu boven zijn hoofd, maar hij scheen het niet te merken. Hij schudde zijn hoofd:

'Nee', zei hij. 'Nee. Ik ben te zwak voor dit beroep. Ik hoor ze achter mijn rug lachen, als ik voorbijloop met mijn strenge gezicht, de fiets aan de hand.'

Ik zweeg. Ik zag dat hij onder de jas alleen een gestreepte pyjama droeg. Aan zijn voeten had hij doorweekte sloffen.

'Slaapwandelt u misschien?', vroeg ik voorzichtig. Het was een dwaze vraag. Hoe zou hij kunnen ant-

woorden?

‘Nee’, lachte hij. Daarna werd zijn blik meteen nadenkend:

‘Hoewel, zou kunnen... Dat weet je zelf natuurlijk niet. Ik droom tenslotte vaker dat ik wakker word en opsta en wandel en... Nu ja, wat maakt het uit, zo'n oud wrak als ik, of dat nu slaapt of wakker is. Er zijn er meer. Kijk maar.’

Ik zag inderdaad enkele bejaarden in nachtkleding tussen de struiken scharrelen. Het waren uitsluitend mannen. De mijnagent sprong op.

‘Naar huis!’, riep hij ze toe. ‘Gauw naar huis! Anders krijgen jullie allemaal een proces-verbaal aan de broek. Stropers!’

Er werd onderdrukt gelachen. Het klonk alsof er een mompelen uit de berg opsteeg. Hij ging weer zitten. ‘Zie je wel? Geen enkel gezag. Allemaal de schuld van mijn vrouw. Ik had kapper willen worden. Maar ik moest met alle geweld in een uniform.’

Ik keek naar de mannen. Ze hadden mijnlantaarns bij zich. Het licht flitste heen en weer langs de berghelling.

‘Het lijkt of ze iets zoeken’, zei ik.

‘Ja, ja!’ lachte de man schamper. ‘Ze doen alsof ze beukenootjes zoeken, nu ze mij hebben gezien. Maar ze controleren hun vallen! Ze schopt me in mijn slaap, mijn vrouw. 's Morgens heb ik blauwe plekken in mijn vel.’

‘Je weet niet wat je zegt, Vrinks’, zei een ernstige oude man, die naderbij gekomen was. Hij moest mijnwerker zijn geweest, want zijn ogen waren nog steeds zwartoorrand van het ingevreten vuil, alsof ze waren opgemaakt. Hij wendde zich tot mij:

‘Geloof die gek niet, Paul. Wij zijn mijnwerkers. We zoeken een ingang in de berg. We zullen onder de grond.’

‘Zo, zo, een *gek* ben ik’, zei de man naast me. Hij tastte weer in zijn binnenzak en begon druk in zijn handpalm te schrijven.

‘Waarom? Wat wilt u daar beneden?’, vroeg ik de mijnwerker. ‘Hoeveel mensen zijn er niet verongelukt, hoeveel hebben er geen stoflongen aan hun verblijf daar overgehouden? Ik begrijp het niet.’

De man keek me even zwijgend aan.

‘Ben je wel eens onder de grond geweest?’, vroeg hij toen. Ik schudde mijn hoofd.

‘Dan kan ik het je niet uitleggen...’

‘Goed’, zei de agent naast me. ‘Voor déze keer dan...’ Hij maakte weer een weggooibeweging met zijn hand. Toen verzonk hij in diep gepeins. Misschien zag hij wel een kappersschaar door de lucht flitsen. Even later begon één van de mannen op de helling te roepen en met zijn handen te zwaaien.

‘Aha’, zei de mijnwerker. ‘De ingang is gevonden. Je maakt iets heel bijzonders mee, Paul. Ga je met ons mee de berg in?’

‘U bent niet meer boos op me, vanwege de taxi?’ vroeg ik verlegen.

‘Welnee. Dat waren de vrouwen. Ga mee.’

De agent keek op. Pas nu leek de mededeling tot hem te zijn doorgedrongen.

‘Wat hoor ik daar? De ingang is gevonden? Ho, ho.’ ‘Ik weet het niet’, zei ik tegen de mijnwerker. ‘Moeder ligt op sterven. Ik kan niet te lang wegblijven...’ Ik stond op. We liepen in een schuine lijn de helling af, naar de plek waar de mannen met de lampen zich verzameld hadden. De agent holde voor ons uit. Hij verloor een slof, maar hij leek het niet te merken.

‘Ho, ho!’ riep hij de mannen toe. ‘Maar dát kan niet! De gangen zijn verboden, dat weten jullie heel goed! Instortingsgevaar!’

‘Hou je mond, Vrinks’, zei de mijnwerker die naast me liep. En zich tot de anderen wendend: ‘Dit is de zoon van de juffrouw. Hij gaat mee.’

De opening, die zich achter een struik bevond, was zo groot dat je er gebogen in kon staan. De eersten gingen naar binnen.

‘Ik geef jullie aan!’ riep de agent. ‘Nu ken ik geen mildheid meer.’

‘Ga je met ons mee?’ vroeg de mijnwerker hem. De agent zweeg weifelend. Hij deed een stap naar voren. ‘Nee! Geen sprake van!’ schreeuwde hij toen. ‘Jullie zullen allemaal omkomen! Die balken zijn rot!’

De mijnwerker haalde zijn schouders op. Ik gaf de

agent de slof, die hij verloren had.

‘Ga niet met ze mee, Paul’, pleitte hij. ‘Doe het niet, jongen. Ze zoeken hun dood. Wil jij nu al sterven?’ Ik liep de gang in. De mijnwerker wachtte me op. Al na enkele stappen hoorden we de roepende stem buiten niet meer. De gang werd smaller, zodat we achter elkaar moesten lopen. De man zei dat ik zijn broekriem vast moest houden. Ik deed het. De riem voelde vochtig. Het enige dat ik zag waren de omtrekken van zijn gedaante in het voor hem uit dansende licht.

‘Ik vind het wel een beetje eng’, zei ik zacht. ‘Er is zo'n massa steen boven ons.’

‘Er kan niets gebeuren’. Zijn stem klonk vreemd. ‘Als je je maar goed vasthoudt, Paul...’ - Hij leek ontroerd. Hij bleef staan, haalde een rode zakdoek te voorschijn en snoot zijn neus.

‘Neem me niet kwalijk’, zei hij, in zijn ogen vegend. ‘Maar het doet me wat, om hier terug te zijn na al die jaren.’

Ik knikte. We liepen verder, dieper en dieper de grond in. Tenslotte bereikten we een iets hogere, gewelfde ruimte. De mijnwerkers gingen, hun lampen naast zich op de grond zettend, bij elkaar zitten. Iedereen zweeg.

‘En nu?’ fluisterde ik de mijnwerker toe. Hij schudde stuurs zijn hoofd. Ik zag dat er nog steeds tranen in zijn ogen stonden. De situatie was grotesk: een duistere grot waarin een groep mijnwerkers in doorweek-

te ochtendjassen zwijgend bij elkaar zaten. - Opeens werd ik bang. Was het allemaal een vooropgezet plan geweest? Hadden ze me hierheen gebracht om me te berechten voor alles wat ik misdaan had, de littekens waarover de buurvrouw had gesproken in de trein? Gingen ze straks om de beurt een bezwarende getuigenverklaring afleggen, waarna ik op ongetwijfeld afschuwelijke wijze bestraft zou worden? - Ik boog me over naar de mijnwerker, die me hierheen geleid had. 'Ik kan niet lang meer blijven', fluisterde ik. 'U weet: moeder... Bovendien voel ik me een beetje een indringer...' Hij legde zijn hand op mijn arm en knikte begrijpend.

'Je hoeft nergens bang voor te zijn, Paul.'

Zijn woorden kalmeerden me. De man boezemde me opeens groot vertrouwen in, met zijn zwartomrande, natte ogen.

'En eigenlijk hoop je daar toch op...' vervolgde hij, '... dat ze dood blijkt te zijn, als je weer boven komt' 'Misschien', zei ik nadenkend. 'Ik ben niet zeker. Ik denk soms dat ik haar nog steeds iets moet vragen, iets belangrijks. Maar ik kan er niet opkomen wat het is. Het staat ergens op een briefje.'

Hij lachte. Vervolgens bewogen zijn lippen, maar er kwam geen geluld uit zijn mond - het leek of ik een moment doof was.

'Ja, precies...', zei ik, omdat ik niet wilde dat hij merkte dat ik hem niet gehoord had. 'Zoiets mis-

schien...'

De man die aan de andere kant naast me zat, boog zich naar me over. Ik herkende de bejaarde met de zes vingers uit de trein.

'Jullie hebben het raam opengezet', zei hij.

'Dat wéét u?' vroeg ik verbaasd.

'Natuurlijk. Ik loop wel eens langs jullie huis. En als dat raam steeds maar open staat, dan is het al gauw duidelijk.'

'Dat heeft zíj gedaan', verdedigde ik me. 'Ik heb vannacht nog geprobeerd het dicht te doen, maar...'

'De dood komt toch wanneer hij wil', verklaarde een ander, schouderophalend. 'Ik wou dat ik in haar plaats was. Als ik dertig jaar geleden had geweten dat het zou gaan zoals het achteraf gegaan is! Toen had ik het misschien nog zelf kunnen doen. Niet dat er zulke vreselijke dingen gebeurd zijn, trouwens. Er is helemaal niets gebeurd. - Maar wel een gezongen mis, alstublieft. Een drieherenmis.'

'Dat mag je niet zeggen', zei mijn vriend met de natte ogen verwijtend. 'Zeker niet nu we hier zijn.' Er werd instemmend gemompeld.

'Juist nu we hier zijn', zei de man die een gezongen mis wilde. 'Juist! Waarom blijven we niet gewoon hier, en laten ons door de ratten opvreten? Wat moeten we daarboven nog? Ik kan niet meer wennen aan al dat daglicht. We hebben onszelf als jongeman begraven, en op de oude dag moeten we plotseling bo-

vengronds gaan leven.'

'Ja', zei een derde. 'Het is vreemd. Daarboven krijg ik geen lucht. Ik ben al buiten adem als ik de krant uit de brievenbus gehaald heb. En hier gaat het prima.' - Hij haalde enkele malen diep adem om het te bewijzen. 'En die *reisjes*...', zei de man met de zes vingers. 'Die afschuwelijke reisjes! Je kan het die vrouwen niet uitleggen, en ach, ze willen zo graag. Hoe maak ik mijn vrouw duidelijk dat ik liever in de kelder zit?'

Het was even stil. De mijnwerker met de zwarte ogen knikte bedachtzaam.

'Misschien hebben jullie gelijk', zei hij. 'Ik moet er niet aan denken dat ik in een ziekenhuisbed, tussen al dat wit...' De anderen knikten.

'Gisteren...', zei iemand. 'Gisteren zei ik asbak terwijl ik het televisietoestel bedoelde. En ik hóórde dat ik het zei. Ik word kinds, en er valt niets tegen te doen. Intussen is mijn vrouw zo gezond als een vis. Die zit me uit te lachen. Als we minstens sámen een dansje rond de tafel maakten...'

Ze begonnen nu allemaal hun kwalen op te sommen. Ik werd onrustig. Waar moest dit gesprek toe leiden? Bovendien had ik hoogstwaarschijnlijk nog een half leven voor me. De kans was groot dat daarin ook niets zou gebeuren, maar wie weet was een paar uur geleden een brief op de post gedaan, die alles veranderde! - Ik stond op, en zei opgeruimd:

'Goed, zullen we maar weer eens opstappen?' Ze keken

me zwijgend aan.

‘Misschien heeft *u* alle tijd’, zei ik. ‘Maar ik... Mijn moeder...’ - De mijnwerker reikte me zijn lamp aan. ‘Je hebt gelijk’, zei hij. ‘Jij hoort hier niet. Ga gauw.’ ‘U gaat niet met me mee?’

‘Nee. Maar je kunt niet verdwalen.’

Ik nam de lamp van hem over. Ik keek de mannen één voor één aan. Ze keken zwijgend terug.

‘Goed dan’, zei ik, hen toeknikkend. Er gingen allerlei troostende zinnen door mijn hoofd, maar ik hield mijn mond. Ze leken heel tevreden.

13

De mijnagent stond in de achtertuin. Ik betrapte hem, toen hij probeerde door de lamellen van het rolluik de kamer in te gluren.

‘Ik hoorde iemand huilen’, verklaarde hij fluisterend. ‘Misschien is het gebeurd.’

Ik luisterde. Er klonk inderdaad een gedempt gesnik uit de kamer. Maar het was zo zacht, dat de agent het pas gehoord kon hebben toen hij al op het plaatsje stond.

‘Doet u dat vaker, zomaar op achterplaatsjes staan?’ vroeg ik. Wie weet had hij ons deze nacht al eerder afgeluisterd.

‘Vergeet niet dat ik slaapwandel, Paul. Dan kom je

op de vreemdste plaatsen terecht. Zijn ze nog in de berg?' Ik knikte.

'Ik geef ze allemaal aan. Ik heb ze goed bekeken. Ik weet precies wie het zijn. En dit keer wordt er niet met de hand over het hart gestreken!'

'Ga naar bed', zei ik kortaf. Ik opende de achterdeur.

'Zal ik niet liever mee naar binnen gaan? Ik weet precies hoe je met verdriet omgaat, ik heb er al heel wat om me heen zien sterven.'

'Dank u', zei ik. - Hij stak zijn hand uit.

'Mag ik dan de eerste zijn, die u condoleert?'

'Geen sprake van. Gaat u weg!'

Hij liep het tuinpad af. Achter in de tuin bleef hij staan. Toen hij zag dat ik wachtte, verdween hij tussen de struiken. Ik ging naar binnen, de mijnlantaarn nog steeds in mijn hand. Beneden in de kamer was niemand. Het was de babyfoon die snikte - *O hemel*, het is moeder die daar huilt... Ik moet Matti wekken! Nee, nee, ik moet zelf gaan... Kom op, naar boven! - Ik keek de kamer rond, op zoek naar een teken dat me te kennen zou geven dat ik *niet* moest gaan, iets in het samenstel van toevallige strepen in het tafelkleed, iets met het hert en de honden aan de wand... *Schiet op!* zei ik in mezelf. - Maar ze huilt, tranen op dat gezicht, tranen die ik daar nog nooit gezien heb, en stel je voor dat ze inderdaad om vergiffenis vraagt, aan mij, aan de douanier, om haar ziel gauw nog schoon

te wassen! O keuzen, keuzen, enerzijds maar anderzijds toch ook... - onmiddellijk naar boven, schiet op, Jean!

Ik ging de trap op. Ik klopte zacht op Matti's deur. ‘Matti?’ - Geen reactie.

Ik zuchtte diep en liep langzaam naar moeders slaapkamer. Ik legde mijn oor tegen de koude deur. Ze snikte nog steeds. - O, ik zal tekortschieten, je zult het zien... Maar ik stond al in de kamer. Omdat de beslissing me zo moeilijk viel, had ik haar maar overgeslagen.

Ze zat overeind in bed. Ze huilde, maar haar lichaam schokte niet. De tranen sijpelden kalm van onder haar wimpers over haar wangen. Ze veegde ze weg met een doorweekt zakdoekje.

‘Ik huil niet, ga slapen’, zei ze. Haar stem was helder. En ze verduidelijkte:

‘Voor het overlijden moeten eerst de traankanalen leeg.’

‘Die zullen heel vol zijn’, antwoordde ik. ‘Zoveel huilbuien als jij hebt tegengehouden je leven lang!’

Ze wrong het zakdoekje uit boven een emaille bak die op het nachtkastje stond. Hij was halfvol tranen. Er dreven sliertjes bloed en snot op.

Ik liep naar het open raam, keek naar buiten. Opeens moest ik denken aan de man met de zwarte ogen. Achter me klonk haar stem.

‘Wat heb je daar?’ - Ze wees met de hand waarmee ze

het druipende doekje omklemde naar de mijnlamp, die ik nog steeds bij me droeg.

‘Ik moet hem teruggeven’, zei ik. ‘Ik was buiten.’

‘Jij gaat nog steeds met de verkeerde mensen om.’ Ik hoorde het vocht in de bak kletteren.

‘Zo'n vies ding in mijn kamer. Er kleefde nog gruis aan. Ga er mee naar buiten. Maar gooi eerst die traanbak leeg.’

‘Waarom zouden we dat vocht niet bewaren?’ zei ik. Ze lachte grimmig.

‘Wil je ze soms met je meedragen in een klein flesje, de tranen van je moeder?’

‘Misschien...’ Ik was opgelucht, nu bleek dat haar tranen niets met ontroering te maken hadden. Geen onhandigheid van mijn kant, wanneer ik haar had moeten troosten, geen krampen die over haar gezicht zouden schieten, een gezicht dat op de valreep een uitdrukking moest vinden die het ontwend was.

‘Moed...’. - Het leek of het haar zelf verbaasde dat het woord haar als een onverwachte oprisping ontsnapte.

‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg ik, me naar haar toe wendend. Ze schudde haar hoofd.

‘Ik weet niet wat van binnen allemaal gebeurt. Kijk nou toch eens, zoveel tranen... Dat ik zoveel vocht in me heb.’ - Ze probeerde het gesprek op een ander onderwerp te brengen, maar ik herhaalde het woord, en verlengde de klinker een beetje zoals mijn zuster

het had gedaan. Ze keek me aan met een donkere, strenge blik.

‘Waag het niet die naam uit te spreken, hoor je?’ - Ik sprak hem uit, enkele malen.

‘Het is dat ik die vleze baard niet aan wil raken, anders kreeg je een draai om je oren.’

‘Vreemd...’ zei ik. ‘Ergens binnen in jou zit een klein vogeltje dat vaders naam piept. Je wilt het niet weten, maar je vraagt hem vergeving voor alles, voor het misverstand, voor je schuld aan zijn dood.’

Ze schoot overeind, de tranen spatten in het rond.

‘Ik vergeef niemand! Ik héb geen schuld! Allemaal waren ze slechter dan ik, allemaal! Ik ben een heilige! Ik heb altijd alles voor anderen gedaan, en ik heb er nooit iets voor teruggekregen! Ook jij hebt me misbruikt, Jean! Geen splinter vergiffenis, al breek je mijn ribben, één voor één. Ik heb het allemaal opgeslagen hierbinnen, alles onthouden, en er komt een dag dat jullie moeten betalen!’ Haar hoofd viel terug in het kussen.

‘Ik weet wel wat jij van plan bent. Je probeert me dood te praten. Maar het zal je niet lukken. Mijn hoofd is helder. Het is sterker dan het jouwe, al noem je die naam honderd keer.’

‘Maar mama’, zei ik zacht. ‘*Ik* noem die naam niet, dat doe je zelf!’

Ze gaf geen antwoord. Ze staarde voor zich uit, hijgend. Ik liep om het bed heen, pakte de tranenbak en

leegde hem in de wastafel. Terwijl ik me bukte bij de kraan kwam plotseling mijn hoofdpijn weer opzetten. Ik spoelde de bak om en zette hem terug. - Ze is bijna waar ze wezen wilde, bedacht ik. Bijna geen lichaam meer, alleen nog maar een hoofd.

'Slaapt Matti?', vroeg ze. De tranenvloed leek te zijn opgedroogd.

'Ik denk het wel...' Ik liep terug naar het raam.

'Jean...' - Haar toon was pleitend.

'Nee, mama. Ik doe het niet.'

'Eventjes maar. Het is zo koud. Als we horen dat ze opstaat, doen we het snel weer open.'

Ik zweeg. Opeens herinnerde ik me wat de reden was geweest dat de vrouwen die rolluiken en de tralies hadden laten aanbrengen. Moeder, die met het raam open placht te slapen, had op een nacht een insluiper in haar kamer gezien. Ze beweerde dat de man zo geschrokken was van haar gegil, dat hij meteen weer naar buiten was gesprongen. - Ik was ervan overtuigd dat ze het indertijd gedroomd had, maar bedacht nu dat die geschiedenis de verklaring kon geven waarom ze wilde dat het raam dicht ging: niet de bacillen, het is haar angst voor de terugkeer van die insluiper!

'Dan niet', zei ze bitter. 'Maar weet wel: dit is weer een streepje op de lei hierbinnen.'

'Is hij nog wel eens geweest, je indringer?' vroeg ik achteloos. Ze sloeg haar ogen neer, trok aan de dekens.

‘Ik weet niet waar je het over hebt...’

‘Natuurlijk wel. De man die opeens in je kamer stond. Hoe zag hij er eigenlijk uit, heb je dat kunnen zien? Nou? Was het niet dezelfde man voor wie je vroeger zo bang was, zo bang dat je bleek werd als de bel ging? Droeg hij niet toevallig een gehavend Wehrmachtuniform? Strekte hij niet de stompjes van zijn afgevroren vingers naar je uit?’

‘Ik weet niet waar je het over hebt!’ riep ze.

‘Roep je almaar zijn naam omdat hij elke nacht bij je binnenklimt en druipend bij je bed staat. Is dat het?’ ‘Hou je mond!’ schreeuwde ze. ‘Jij begrijpt er niets van!’

‘Ik begrijp *alles!*’ riep ik. ‘En kijk, mama! Kijk, nu staat hij er wéér. Kijk naar me. Ik lijk toch op hem? Matti beweert dat het niet zo is, maar ik weet het zeker. Je kon doen wat je wilde, alle sporen verwijderen, de foto's uit het album scheuren, en intussen groefde zijn evenbeeld voor je ogen. Kijk dan, hier is hij, je eeuwige aanrander!’ - Ik strekte mijn armen naar haar uit.

Ze lachte opeens, keek me aan met een medelijdende blik.

‘Je bent een beetje dwaas, Jeanke, zoals je daar staat...’

Ik liet mijn armen zakken, ging op de stoel zitten en wreef mijn bonkende voorhoofd. Ik keek naar buiten, verlangend naar verkoelende regen. De mijnlamp

stond als een baken op de vensterbank.

‘Misschien’, gaf ik toe. ‘Maar ik zou het eindelijk wel eens willen weten allemaal. Ik heb een heel verleden bij elkaar gefantaseerd, bij elkaar gedroomd - het is toch onzin.’ Ze dacht na. Toen schudde ze haar hoofd. ‘Nee, het kan niet. Hoe zou je verder moeten leven?’ ‘Toe mama. Vertel. Wat was hij voor iemand? Hij was toch niet klein, zoals Matti beweert? Hoe was het, de avond voor zijn vertrek, de avond dat ik verwekt werd?’ Ze keek me doordringend aan. De glimlach die om haar lippen verscheen leek kwaadaardig.

‘Ja precies. Misschien moet het zo zijn. *Ik wilde niets onafgemaakt achterlaten*.’ - Ze had haar handen in haar schoot gevouwen. Ze sprak voor zich uit, zonder me aan te kijken.

‘Je hebt gelijk. Ze komen elke nacht, sinds dat raam openstaat... Het zijn er vier of vijf. Ik weet het niet zeker, omdat de kamer donker is. Een van hen is de douanier. Ze zijn dronken, uiteraard. - Want ze kwamen regelrecht uit het café. Ik weet niet of het een vooropgezet plan was. Misschien had hij ze in eerste instantie alleen maar meegevraagd om hier nog iets te drinken. Het was tenslotte zijn afscheidsavond. Hoewel, dat had hij nog nooit eerder gedaan. Ik werd wakker van het lawaai beneden. Maar ik besloot niet op te staan om ze tot de orde te roepen. Ik dacht: laat hem, morgen ben ik toch van hem verlost. Ik fantaseerde hoe mijn leven eruit zou zien, straks. Ik was

ervan overtuigd dat hij zou sneuvelen. Hij óók trouwens. - Toen hoorde ik hem de trap opkomen. Ik dacht nog: wat vreemd, ik heb die anderen niet weg horen gaan. De deur ging open, en hij zei: ‘Mijn vrienden willen afscheid van je nemen.’ Opeens waren ze allemaal in de kamer. Ik zag dat ze hun schoenen hadden uitgetrokken. Dat had hij ze waarschijnlijk bevolen, omdat hij bang was dat ze het kind zouden wekken. Ik protesteerde, ik vroeg wat hij wel in zijn hoofd haalde. Hij vloekte en zei: ‘Waarom ben je niet naar beneden gekomen, om ons uit te schelden?’ Ik werd bang. Hij kon vreemd doen als hij dronken was, hij had me al eerder geslagen. De mannen waren stil. Ze stonden daar in het donker. Ik hoorde alleen hun adem. Hij zat op het bed en vloekte, omdat ik niet naar beneden gekomen was om hem voor zijn vrienden te kleineren. Het was vreemd, hij nam het me kwalijk. ‘Ach’, zei een van de mannen, ‘die Hollandse wijven zijn allemaal hetzelfde, jij pakt dat niet goed aan.’ De douanier werd kwaad. Hij zei: ‘O nee, o nee?’ Hij sloeg naar me. Omdat het donker was, raakte hij me niet. De mannen lachten, maar heel gedempt, omdat hij steeds zei: ‘het kind, het kind.’ ‘Dat bedoelde ik niet,’ zei dezelfde man, en ze lachten weer. ‘Dít bedoelde ik,’ zei hij, en ik voelde zijn gewicht op het bed. De dekens werden weggetrokken. ‘Ja, ja,’ zei de douanier, ‘ik begrijp wat je bedoelt...’ Toen ik schreeuwde, legde hij zijn hand op mijn mond en zei:

‘het kind, het kind.’ Ik was bang dat hij me zou wurgen als ik geluid maakte. ‘Begrijp je?’ zei de man die op me lag hijgend. ‘Begrijp je het nu?’ ‘Ja natuurlijk,’ zei de douanier, en duwde de man van me af om zelf op me te kruipen - maar misschien was hij het niet, misschien was het een van de anderen, die in het duister stonden te wachten, ik weet het niet... Ze kwamen op me, de een na de ander, terwijl ze voortdurend heel gedempt tegen elkaar zeiden: ‘Ja, ja, ja natuurlijk, ik begrijp het...’ - Alsof ze met een krachtproef bezig waren, midden in de nacht. En ik lag daar in hun alcoholdamp, en ik prevelde ‘moed, moed’, en ik dacht maar hoe ik mijn lichaam kwijt zou kunnen raken, hoe ik in de matras zou kunnen verdwijnen... Opeens waren ze weg, het leek of de kamer helemaal nat was van hun zweet en hun zaad, en ik hoorde hem afscheid nemen aan de voordeur. Aan het eind van de straat begonnen ze te schreeuwen, en soldatenliederen te zingen, en ik dacht: mijn God, ze weten niet eens wat ze gedaan hebben. Intussen kwam hij weer boven en ging zitten, daar op die stoel waar jij nu zit, ik bedoel op die plek, het was een andere stoel, en begon te huilen. Hij huilde tot hij in slaap viel, ik weet niet waarom, misschien alleen maar om zichzelf, en ik lag in bed en keek naar het plafond en dacht, mijn lichaam, mijn lichaam - het dreef van het vocht. Ik dacht: Nee Machteid, morgen, denk aan morgen, moed, moed hebben, hard worden, hard...’

Ze zweeg. Ik was versteend.

‘En toen jullie Matti maakten?’ vroeg ik na een pauze, grover dan mijn bedoeling was. Ik was nijdig: het was de zoveelste keer dat de werkelijkheid zich niets aantrok van mijn fantasieën.

‘O, dat was anders’, zei ze, en het leek wel of haar stem teder werd. ‘Ik hield van dat onhandige grote lichaam in het begin. Het maakte me bang, maar ik hield ervan.’

Zo, zei ik in mezelf - afgelopen. Nu kan ik alles met een gerust hart opgeven. Eigenlijk luchtte het me op. Hoeveel moeite had het me niet gekost het allemaal overeind te houden? Ik zag het al voor me. Zo gauw ik terug was zou ik mijn broek laten zakken, voor de klas. Ik deel mijn leerlingen mee dat ik al die jaren gewenst heb dat hun ouders ze hadden laten aborteren indertijd - liefst in een laat stadium, zodat de vrucht met tangen in stukken moest worden geknipt. En ik word zo'n zwerver die op stations rondhangt. Zo iemand die afvalbakken doorzoekt, in het begin nog wat beschaamd...

‘Ik heb alles gedaan om je kwijt te raken’, vervolgde ze. ‘Ik heb me van de trap gegooid, met mijn vuisten op mijn buik getimmerd. Maar ja, je kwam toch...’ ‘Ik klampte me stevig vast in die buik van jou’, zei ik, zenuwachtig lachend.

‘Ik kreeg een kind van vijf varkens.’

‘Ja, ja’, zei ik. ‘Ja natuurlijk...’ - In gedachten bevond

ik me nog steeds op dat station. Het werd donker, de laatste trein vertrok. Iemand kwam naast me zitten en zei:

‘Dit is toch niets voor jou, Jean.’

Ik verdedigde me, maar met het zwakker worden van mijn argumenten werd mijn stem steeds zachter, tot ik tenslotte zweeg.

‘Kom’, zei de man, en wierp zijn pruikje af. Het was de directeur. Hij voerde me terug, en toen hij het licht in het lokaal aanknipte ging er een gejuich op. De leerlingen hadden op me gewacht! Ze hadden wel gevoeld dat ik het niet serieus bedoelde! - Waarop ik zei: ‘Maar ze waren dronken tenslotte. Het zou toch kunnen zijn dat maar één van die mannen echt klaargekomen is. Kun je je daar iets van herinneren? Denk na. Dat is belangrijk.’ Ze begreep me niet. Ze keek me verbijsterd aan.

‘Kijk dan!’, riep ze. ‘Kijk dan!’

Ze gooide de dekens van zich af. Een vochtige walm deed me mijn hoofd afwenden. Ik hoorde hoe haar lichaam terugviel. Ik keek niet op.

‘Ben je nu eindelijk dood?’ vroeg ik. Ze had haar nachthemd omhooggeschoven. Tussen het losse vel van haar dijen gaapte een zwart gat, waarin larven krioelden.

Terwijl ik de dekens teruglegde over haar lichaam, vroeg ik me af wie het dan wel geweest kon zijn, mijn vader. Wie waren ze, de vier mannen? Wie van hen

was nog in leven? Ik zag ze om me heen staan, vier vriendelijke ooms, uit wie ik maar te kiezen had. Ik wist al wie. De mijnwerker met de zwarte ogen. Ik besloot hem op te zoeken. Ik had tenslotte een excuus. Ik moest hem zijn lamp teruggeven.

14

Het was licht geworden. Ik trok mijn doorweekte regenjas weer aan en liep het dorp in. De huisjes zagen er in het ochtendlicht troosteloos uit. De treurnis werd door de opgewekte kleuren, waarin hier en daar tuinhekjes en raamkozijnen geverfd waren, alleen maar benadrukt. Het viel me op dat naast vrijwel elke voordeur grote aardewerken cijfers hingen.

Halverwege de dorpsstraat stond een enorme plas. Het regenwater dat van de steenbergen stroomde verzamelde zich op die plek. Dat was altijd zo geweest. Ik kon er niet voorbij. Het zwarte water stond tot aan de muren van de huizen. Ik overwoog om terug te gaan. Het had geen zin hier aan de rand van dat kleine

meer te staan, doorweekt, de mijnlantaarn in mijn hand.

Ik hief mijn hoofd naar de regen. Het klopte daarbinnen zo hevig dat ik het gevoel had dat je de beweging kon *zien*. Het beste zou zijn om over te geven, dat had vroeger altijd verlichting gebracht. - Maar dan zou ik het kind in mijn buik misschien storen. Ik leunde tegen een lantaarnpaal. Het zoemde daarbinnen. Morgen vertelt het hele dorp dat de zoon van de juffrouw ook nog aan lantaarnpalen luistert.

'Moet je erover?'

Ik keek op. De mijnagent stond aan de andere kant van het water. Hij had zijn handen aan zijn mond gezet, alsof ik honderden meters van hem verwijderd was.

'Even geduld!' riep hij. 'Ik heb de pompwagen besteld. Dat kan even duren. Alles onder controle!' Hij liep heen en weer langs de rand van het water, de handen op zijn rug, in zichzelf pratend. Hij keek af en toe op zijn horloge. Misschien is hij er ook bij geweest, die nacht, bedacht ik. Misschien is dát hem wel, die man die nu bezig is met grote gebaren imaginair verkeer tot stoppen te dwingen.

'Ho, ho!' brulde hij, 'uiterste voorzichtigheid!'

Er ging een raam open op de eerste verdieping van het huis waar ik voor stond. Een oude vrouw boog zich naar buiten. Ik herkende haar. Zij was het die in de trein gezongen had: *Een stukje van het oor, een stukje*

van het oor! - Ik was meteen op mijn hoede.

‘Wat moet dat lawaai?’, lispelde ze. Ze had haar gebit nog niet in haar mond.

‘De mijnagent is het’, antwoordde ik. ‘Hij zegt dat hij slaapwandelt.’

Ze boog zich verder uit het raam en keek naar de man aan de andere kant van de plas. Ze schudde haar hoofd.

‘Kinds’, zei ze meewarig. ‘Kinds, sinds zijn vrouw dood is. Daar moet maar gauw een ziekenwagen voor komen.’

‘Met wie praat je?’ klonk een stem uit de kamer achter haar.

‘Die van de juffrouw’, zei de vrouw, me strak aankijkend. ‘Die met de baard. Die niet in de bus wou. Die stond te schreeuwen op de berg. Die een pak rammel verdiende, volgens jou.’ - Ik knikte haar toe en zei:

‘Een veelbewogen nacht.’

De mijnagent waadde een eindje de plas in en mat de diepte met een stok.

‘Een halve meter’, riep hij. ‘Als het niet meer is. Een record!’

‘Wie is dat dan?’ zeurde de stem van de man in de slaapkamer.

‘Vergeet alles’, vertrouwde de vrouw me toe. ‘Hij zegt asbak tegen de televisie. Wat is er vanavond op de asbak. Niets meer over van die mannen.’

Opeens klonken er stemmen uit de kamer, alsof de oude man door een kinderschare omringd was. ‘Dag opa!’ riepen ze. ‘Hallo opa!’ En ze lachten vrolijk.

‘Zet af dat ding!’ riep de vrouw naar binnen. Het werd weer stil.

‘Wel zestig centimeter!’ riep de agent. ‘Proces verbaal.’

‘Wat moet je daarmee?’ vroeg de vrouw, naar de mijnlamp wijzend. Een oude man verscheen naast haar. Hij had een kleine bandrecorder in de hand.

‘Ik heb hem geleend vannacht’, antwoordde ik, de lamp opheffend, ‘Ik moet hem teruggeven.’

‘Aha’, zei de vrouw ongelovig. Ze verdween de kamer in. De man en ik keken elkaar aan. Ik glimlachte. De man bleef me aanstaren.

‘Dat was een bijzondere ervaring vannacht’, zei ik. Hij knikte, maar ik zag dat hij niet begreep wat ik bedoelde. Hij draaide zich om en zette de bandrecorder aan. We luisterden naar de kinderstemmen.

‘Mijn kleinkinderen’, verduidelijkte hij. ‘In Amerika.’ ‘Mooi’, zei ik.

Hij zette het apparaat weer uit. De vrouw verscheen naast hem. Ze bewoog haar gebit als een perzikpit door de mond.

‘Je zou thuis moeten zijn’, zei de vrouw streng. ‘Jullie zijn een fraai stel, die Matti en jij.’ - Ik haalde mijn schouders op:

‘Het is afgelopen’.

‘Wat bedoel je? Is de onderwijzeres dood?’

‘Ongeveer.’

Ze sloeg snel een kruis. Toen de man dat zag, deed hij hetzelfde, met automatische bewegingen. De vrouw sprak verder, er klonken prompt tranen in haar stem: ‘Zo onverschillig als je het zegt... God bescherme ons tegen onze kinderen. Wat hebben jullie gedaan?’

Ik keek naar de agent. Ook hij sloeg een kruis. Hij volgde het gesprek. Opeens begon de vrouw te krijsen. ‘Wat hebben jullie gedaan! We weten er alles van, we hebben allemaal dat raam gezien. Toen ik begreep wie je was in die trein, toen wist ik het meteen: die komt het werk afmaken. Dus nu is ze dood... Arme juffrouw... Ik ben blij dat mijn kinderen in Amerika zitten.’

Aan de overkant ging nog een raam open.

‘Wat is er aan de hand?’, vroeg de vrouw die naar buiten leunde.

‘Het is om te huilen’, riep de eerste vrouw haar toe. ‘Dat jong van Paul vertelt doodkalm dat hij zijn moeder heeft doodgemaakt!’

‘Wat?’ riep de tweede vrouw.

‘Ho, ho’, wierp ik tegen. ‘Dat is niet waar.’

De eerste vrouw boog zich uit het raam, en riep naar de agent:

‘Vrinks! Vrinks! Waar wacht je op? Neem hem gevangen, de moordenaar!’ De agent maakte een hulpeloos gebaar:

‘Ik zou gráág... Maar ik kan er niet bij.’

‘Dat beetje water?’ riep de vrouw schamper.

‘Maar ik schrijf het allemaal op!’ riep de agent terug.

‘Maakt u zich geen zorgen!’

De tweede vrouw draaide zich om en riep de kamer in:

‘Dat jong van Paul heeft de juffrouw doodgemaakt!’ Er gingen andere ramen open. De boodschap werd doorgegeven. Grijze hoofden staarden vol afschuw op me neer.

‘Waar wacht je op?’ zei de eerste vrouw tegen haar man, die het allemaal niet leek te volgen. ‘Ga naar beneden en geef hem een mep!’

‘Ja’, antwoordde de man. ‘Ja, ja...’

‘Hij durfde niet naar beneden, hij hier’, riep de vrouw over de straat. ‘De schijterd.’

‘Net de mijne, net mijn Herman’, viel de andere vrouw haar bij.

‘Ga weg’, probeerde de man met de bandrecorder. ‘Ga weg, of ik... Of ik...’

‘Hij moet juist niet weg! Stommeling!’ riep de vrouw. ‘Ga naar beneden en hou hem vast!’

‘... Sla je in elkaar...’ sputterde de man nog.

Ik keek verbaasd naar de grauwe koppen die uit de ramen hingen. Ze begonnen door elkaar te roepen. Er klonken woorden als ‘moordenaar’, ‘vreemdeling’, ‘misdadiger’, ‘politie’.

Ik besloot er vandoor te gaan. Het zou geen zin heb-

ben uit te leggen wat er thuis had plaatsgevonden. Maar juist toen ik me om wilde draaien, stond de eerste vrouw naast me. Ze had een schaar in de hand, en een bol touw. Ik begreep niet wat ze ermee van plan was, tot ze zei:

‘Kom hier, ik bind je vast.’ - Ik wilde weglopen, maar ze sneed me de pas af.

‘Pas op, mevrouw’, zei ik. ‘Zo'n schaar is gevaarlijk.’

‘Laat je dan vastbinden’, antwoordde ze hijgend.

Er was maar één uitweg: ik waadde de plas in. Het water kwam steeds hoger. Ik hield de lamp omhoog. De mijnagent lachte me toe.

‘Kom maar hier!’ riep hij. ‘Ik arresteer u.’ Hij wreef in zijn handen. Zijn gezicht straalde.

Ik stond stil, midden in het water. Ik draaide me om. Aan de rand van de plas stonden nu verschillende vrouwen, scharen en broodmessen in de hand. De oude mannen hingen uit de ramen en keken toe.

Wat nu? dacht ik. Dan moet ik hier maar blijven staan.

Het water reikte tot mijn heupen. Ik moest eruit zien als het vrijheidsbeeld halverwege de zondvloed, met die omhooggehouden lamp.

‘Kom er uit!’ riep de vrouw, zwaaiend met de schaar. ‘O nee’, riep ik terug. ‘Geen denken aan.’

‘Haal hem eruit, Vrinks!’ riep ze naar de agent.

‘Ziet u wel hoe diep het is?’ wierp deze tegen, bedachtzaam naar mijn middel starend. ‘Wel tachtig centi-

meter. Geen nood, wij wachten op de tankwagen, dames.'

Het water was koud. Ik begon te klappertanden en het lukte me niet mijn kaken stil te houden. De arm die de lamp omhooghield werd moe.

De vrouw was naar haar huis gelopen. 'Kom naar beneden', gebood ze haar man. 'Haal hem eruit.'

'Mijn benen', klaagde deze. 'Ze zijn weer eens op slot...' - Daarop richtte hij zich tot mij:

'Kom eruit, Paul. Anders krijg ik weer ruzie met haar.'

Ik schudde mijn hoofd, klappertandend. 'Het spijt me, maar ze hebben scharen bij zich.'

'Lapzwans!' schreeuwde de vrouw naar boven. 'Leugenaar! Opééns doen zijn benen het niet meer!' De vrouwen draaiden zich vervolgens om en scholden allemaal naar de mannen die uit de ramen hingen. Die maakten stuk voor stuk verontschuldigende bewegingen, ze begonnen te hoesten alsof ze astmatisch waren, stroopten mouwen op om littekens te laten zien.

Toen gingen de vrouwen bij elkaar staan en begonnen druk te confereren.

Mijn hemel, zei ik in mezelf, dit is toch allemaal uiterst merkwaardig. Voortaan ben ik voor geen nachtmerrie meer bang. Maar hoe kom ik hier in godsnaam weg?

'Hoe heb je het gedaan, Paul?' vroeg de mijnagent, de

hand weer voor zich houdend alsof er een notitiebloc in zat. ‘Gewurgd? Geschoten? Gestoken? Kom, ontlast je geweten, jongeman! Het zal een opluchting zijn.’

‘Vrinks, word wakker’, fluisterde ik dringend. ‘Dit is allemaal echt. Knijp in je arm, man!’

‘In mijn arm knijpen?’ - Hij keek me verbaasd aan. Toen lachte hij en zei onzeker:

‘Die kennen we. Die methode, daar trapt niemand meer in!’

‘Jean...’ klonk het pleitend achter me.

Ik draaide me om. Alle vrouwengezichten lachten me toe. Hun glimmende wapens waren verdwenen. - Maar ze hadden hun handen op hun rug.

‘Vertel ons nu eens precies wat er gebeurd is, jongen.’ - Uiteraard was het de eerste vrouw die sprak. ‘Kom binnen. Dan drogen we je kleren. Dit is waarschijnlijk allemaal een misverstand.’

Ik had mijn arm maar laten zakken.

‘Nu wordt de lamp nat’, zei ik. ‘En het is jullie schuld.’

‘Dat geeft niet’, zei ze. ‘Lampen genoeg. Vertel.’

‘Er valt niets te vertellen’, antwoordde ik. ‘Arme mama. Ze heeft weinig geluk gehad in haar leven.’

‘Kom eruit, Jean. Onmiddellijk.’

‘Ja, ja’, zei ik. ‘Maar wat heeft u daar op uw rug, hè? Ik kijk wel uit.’

Haar gezicht vertrok weer van woede. Ik zag dat ze op het punt stond de plas in te stappen, met opgeheven

schaar. Ik hield de lantaarn omhoog om me te verdedigen.

‘Wat is hier aan de hand?’

Ik draaide me om. Het was de mijnwerker met de zwarte ogen. Hij stapte van zijn fiets.

‘Aha, daar bent u’, zei ik. ‘Ik was op weg om uw lamp terug te brengen. Maar dat hebben deze dames verhinderd.’

‘Hij heeft haar doodgemaakt, hij moet gearresteerd’, riep de vrouw. De anderen mompelden instemmend. De mijnwerker gaf geen antwoord. Hij keek omhoog naar de oude mannen. Ze sloegen beschaamd hun ogen neer. Toen richtte hij zijn blik weer op mij.

‘Dank je wel dat je eraan gedacht hebt’, zei hij. ‘Ik dacht al: die lamp zie ik nooit meer terug.’

Ik waadde naar hem toe. Toen ik de lamp wilde overhandigen, griste de mijnagent hem uit mijn hand.

‘Aha,’ siste hij, en bekeek de lamp van alle kanten alsof het een moordwapen was.

‘Het is goed, Vrinks’, zei de man en strekte zijn hand uit. De agent overhandigde de lamp zonder tegenspraak.

‘Zullen we dan maar?’ zei de man tegen me. Hij draaide de fiets om en stapte erop. Ik ging op de bagagedrager zitten.

Ik keek achterom. Ze keken ons na, met openhangende monden. Speekseldraden dropen naar beneden. Een kunstgebit viel op het asfalt in stukken.

15

‘Kijk’, zei de man. ‘Eigenlijk is het heel eenvoudig...’ En hij legde me zijn plan uit om de mijn weer in gebruik te nemen. Ik begreep er niet veel van, maar hij legde er de nadruk op dat er geen ambtenaren zouden zijn, geen ingenieurs, geen directeuren. Een heel kleine mijn zou het worden, die alleen in de behoefte van de streek zou voorzien. Het plan leek me nogal naïef, maar hij vertelde het met zoveel vuur, dat ik geloofde dat zijn opzet zou slagen.

‘Het is jammer’, zei hij. ‘Thuis heb ik alles op papier. Ik laat het je wel eens zien.’

‘Graag’, antwoordde ik. - We zaten op de steenberg aan de andere kant van het dorp. De regen was op-

gehouden. De zon scheen. Ik had me uitgestrekt, zodat mijn broek kon drogen. Hij had geen enkele vraag gesteld over moeder, noch over de gebeurtenissen thuis. Hij had me hiernaartoe gebracht, alsof hij met die opzet gekomen was. Vanaf de plek waar we zaten konden we het hele mijncomplex overzien. Terwijl hij zijn plan ontvouwde, wees hij voortdurend naar de scheefgezakte koeltorens. Dat de aanblik ervan zijn woorden eigenlijk logenstrafte scheen hem niet te deren. Integendeel, het leek of hij de gebouwen daar beneden met zijn bezwerende gebaren overeind wilde trekken. - Tenslotte zei hij:

'Waarom blijf je niet hier? Zo'n verstand als het jouwe zou ik goed kunnen gebruiken.'

Ik knikte. Zijn aanbod stemde me verheugd, hoewel ik dacht: merk je niet, Zwartoog, dat je toch weer als een directeur praat? Hij keek me van opzij aan.

'Maar dat kan waarschijnlijk niet...' Ik haalde mijn schouders op.

'Ik weet het niet... Ik voelde me heel goed, daarstraks, onder de grond...'

Hij glimlachte en maakte een hoofdbeweging in de richting van het dorp aan onze voeten.

'Zij ook. Heb je ze gezien? Zo gauw ze bovenkomen zijn ze alles weer vergeten...' Het was stil.

'Het regent niet meer', zei ik om iets te zeggen. 'Toch een wonder.' - Ik hoopte dat hij niet meer op het verzoek om te blijven terug zou komen. Het leek me vre-

selijk hem iets te moeten weigeren. Maar ik vermoedde dat hij al had begrepen dat ik niet wilde. Hij keek een beetje treurig.

‘Kijk’, zei hij, in het dal wijzend. Ik volgde de richting van zijn vinger, maar zag niets.

‘Het raam is dicht.’ - Ik keek naar het chalet. Het raam van moeders slaapkamer was gesloten.

‘Dan is het gebeurd’, zei ik. ‘Dat verwachtte ik al.’ Ik liet me achterover vallen en keek naar de lucht. Hij boog zich naar me over.

‘Ben je nu opgelucht?’

‘Ik weet het niet. Ik heb altijd meer dan één gevoel tegelijk.’

Hij knikte en keek weer voor zich uit in de verte.

‘En heb je haar gevraagd wat je nog weten moest?’

‘Ik geloof van wel.’

Ik had de indruk dat mijn onzekere antwoorden hem ergerden. Maar misschien ergerde ik me alleen aan mezelf.

‘Het was een bijzondere vrouw, de onderwijzeres... Ik heb haar in geen jaren gezien, ze kwam het huis niet meer uit... Maar het is een raar idee, dat ze er nu niet meer is.’ - Hij glimlachte, en vervolgde:

‘Ik ben nog een tijd verliefd op haar geweest... Maar ik maakte geen kans. Zo gauw ze dít zag, kon je het vergeten.’ - Hij wees naar de zwarte randen rond zijn ogen. Zijn gezicht was zo zacht geworden, dat ik het waagde om de vraag te stellen:

‘Was u erbij, die nacht?’

‘Welke nacht?’

‘Laat maar’, zei ik, opeens bang dat hij misschien zou ontkennen wanneer ik de omstandigheden uit de doeken zou doen, een jaartal zou noemen. Hij stond op, glimlachend.

‘Je komt nu zeker wel alleen thuis?’ Ik knikte.

‘Vergeet de lamp niet’, zei ik. Hij tilde hem op. Hij keek ernaar met gefronste wenkbrauwen.

‘Zou hij dan toch op de schoorsteenmantel terecht komen?’

‘Welnee’, zei ik. ‘Het plan klonk prima.’ Hij keek me aan.

‘Ja. Maar ik sta er alleen voor. Misschien bedenk ik zoiets omdat ik bang ben kinds te worden. De hele dag thuis, en almaar de televisie aan. Of misschien ben ik het al, kinds.’ - Ik wilde tegen zijn woorden protesteren, me verontschuldigen dat ik niet kon blijven, maar hij wendde zich af. Hij liep naar zijn fiets en zette hem overeind. Hij stapte op en zei:

‘Tot op de begrafenis.’

‘Misschien’, zei ik. ‘Ik weet het nog niet zeker.’ Hij trok zijn wenkbrauwen op.

‘Scheer in elk geval die baard af. Het is geen gezicht.’ Hij stak zijn hand op en fietste weg, de lamp in de hand. Ik keek hem na tot hij tussen de bomen verdwenen was. Waarom, vroeg ik me af, ren ik hem nu niet achterna? Waarom houd ik hem niet staande en

zeg: ‘wat voor plan je ook hebt, al wil je de grens vijf meter verleggen, omdat je het in je documenten hebt ontdekt, ik doe mee!’ Ik keek naar het dorp. Nu de zon scheen oogde het zelfs vriendelijk. Bij de slagboom liepen mannen in groene uniformen heen en weer. In een achtertuin was een oude man bezig de aarde om te graven. Halverwege de straat blonk de plas regenwater in het licht.

Ik keek naar het chalet. Wat zou Matti uitvoeren, daarbinnen? Had ze het laken over het gezicht van moeder getrokken? Belde ze met de instanties? Wat zou ze gedacht hebben toen ze mijn afwezigheid bemerkte? - De kerkklok sloeg. Over een paar uren zouden mijn leerlingen horen dat ze de eerste les vrij waren. Ze zouden zich bevrijd voelen. Ik herinnerde me dat gevoel van vroeger.

Ik gaapte. Het kind in mijn buik werd wakker. Hij wentelde zich om. Ik rook zijn slechte adem in mijn mond.

‘Zo’, zei ik. ‘Heb je goed geslapen?’

‘Veel gedroomd’, antwoordde hij geeuwend. ‘Vreemd gedroomd. En daarnet was het opeens verschrikkelijk koud.’

‘Kom er nou maar eindelijk eens uit. Er is geen gevaar meer.’

Toen hij door mijn mond naar buiten gekropen was, trok mijn misselijkheid meteen weg.

Hij keek om zich heen en wreef slaperig in zijn ogen.

‘Zijn we hier...’

Hij had bij het verlaten van mijn lichaam wat haartjes in mijn mondholte achtergelaten. Ik viste ze eruit. Ik keek naar het adertje, dat zichtbaar klopte op zijn slaap.

‘Nu heb je het natuurlijk koud. Waarom slaap je ook niet in een pyjama.’

‘Nee hoor’, zei hij. ‘Helemaal niet koud.’ - Maar hij huiverde. De blauwe plek op zijn bovenarm was weggetrokken. Ik bood hem aan onder mijn jas te kruipen, die intussen droog was. Maar hij weigerde.

‘Ik heb eens nagedacht’, zei hij, in een peinzende houding die hij duidelijk van iemand afgekeken had. ‘Ik denk dat ik toch maar hier blijf. Zo'n internaat, daar krijg ik toch maar heimwee.’

‘Naar dát daar?’ vroeg ik schamper, naar het dorp wijzend.

‘Nee, naar het bos’, zei hij. ‘Naar dit hier. Ik denk dat ik wild ga wonen, net als de anderen. Ik dacht eerst, ik moet weg, omdat ik zo intelligent ben. Maar dat is toch niks voor mij, altijd leren. Ik vraag of ik bij de bende mag.’

‘Wat voor bende? Waar heb je het over?’ - Hij gaf geen antwoord. Hij keek om zich heen.

‘Zo’, mompelde hij na een poosje. ‘Dan moet ik eerst maar eens kleren gaan maken van bladeren, maar hoe doe je dat?’ - Ik herhaalde mijn vraag.

‘Die jongen van de slager, de zonen van de mijnwer-

kers, die van de boerderij. Ze zijn er allemaal nog. Je ziet ze niet omdat ze in holen wonen. maar 's morgens is opeens de hele moestuin omgewoeld. Of er is een fiets verdwenen. Maar ze betalen altijd. Ze laten een tamme eekhoorn achter. Of een vogel die kan praten.'

Hij pakte een tak op, en hield hem me voor.

'Kijk, hier kan je bijvoorbeeld een speer van maken, als je moet vechten met de jongens van over de grens.' Ik keek hem weifelend aan. Zijn gezicht was alweer verhit.

'Dat lijkt me niks voor jou, Jean. Kijk eens naar jezelf. Je hebt nu alweer een hete kop. Straks moet je weer kotsen, en wie moet er dan een washand op je hoofd leggen?' - Maar hij schudde beslist zijn hoofd: 'Nooit meer last, als je altijd buiten bent.' Hij scharrelde om me heen. Hij bekeek de grond, op zoek naar bruikbaar wapentuig.

'Als ik er maar bij mag... Ze moeten me niet zo erg. Ze denken dat ik voorgetrokken word, omdat mijn eigen moeder onze juffrouw is. Terwijl dat helemaal niet waar is. Ze is juist strenger tegen me.'

'Kijk nou toch om je heen, jôh', pleitte ik. 'Die bomen kunnen niet meer praten! Geen kabouters, geen elfen, niks. Spinrag en vertrapte zwammen. Dat is toch allemaal volwassen geworden, Jean.' Hij schudde beslist zijn hoofd.

'Niet als je altijd tien blijft. Jij begrijpt dat niet.' Ik

stond op en veegde mijn jas af.

‘Goed’, zei ik. ‘Ik ga naar huis. Dus je weet zeker dat je blijft?’

Ik merkte dat hij onzeker werd. Ik had medelijden met dat huiverende jongetje in zijn onderbroek. Hij keek om zich heen.

‘Als ik ze maar kan vinden... Zo'n baard, dat is zeker lekker warm? Als je overal haar hebt zoals jij, heb je niet eens meer kleren nodig.’

‘Ik weet zeker, dat jij vanavond voor de deur staat. Ik ken jou toch. En volgende week zit je op het internaat.’ Zijn blik werd stuurs. Ik had precies het verkeerde gezegd.

‘Nee, nee, nee!’, schreeuwde hij, en als hij schoenen had aangehad zou hij zeker gestampvoet hebben. ‘Ik ben niet zo'n lafaard als jullie allemaal denken! Ga weg, jij! Ga zélf naar dat internaat!’

Hij liep weg, met ferme stappen. Bij een boom bleef hij staan, en deed of hij de tekens bestudeerde, die erin gekerfd waren. Toen hief hij zijn hoofd en liet een kreet los, die het midden hield tussen het geluid van Tarzan en de roep van een vogel. Het klonk nogal onzeker. - Ik liep naar hem toe.

‘Ga weg!’ riep hij, toen ik naast hem stond. Hij probeerde de kreet nog eens.

‘Sorry hoor, maar zo klonk het niet’, zei ik. ‘Zo vind je ze nooit. Het klonk meer zo.’ - En ik slaakte een kreet, die zo mogelijk nog onduidelijker klonk.

‘Wat vreemd’, zei ik beduusd. ‘Ik had hem daarnet zo duidelijk in mijn hoofd.’

‘Ga nou maar. Zo jaag je ze alleen maar weg.’

‘O nou’, antwoordde ik gepikeerd. ‘Ik wilde je anders alleen maar helpen.’

Hij schreeuwde opnieuw, en luisterde daarna met ingehouden adem. Er kwam geen reactie. Zijn kreet leek ook nergens naar. Maar ik onthield me van commentaar.

‘Luister, Jean’, stelde ik voor. ‘Als we het nu eens samen *zachtjes* probeerden. Want zo wordt het niks.’ Hij keek me aan met een ernstige blik.

‘Goed’, zei hij tenslotte. ‘Omdat jij het zo graag wil. Vooruit.’ We gingen dicht bij elkaar op de wortel van een boom zitten. Ik deed een poging, heel zacht in de holte van mijn beide handen roepend.

‘Nee’, zei hij. ‘Dat klinkt meer als een leeuw.’

‘Kunst’, zei ik ter verdediging. ‘Mijn stem is gebroken.’ Hij probeerde het.

‘Wat vind je?’ vroeg hij. ‘Volgens mij kwam dat in de buurt.’ - Ik hield mijn mond maar, om hem niet te kwetsen.

Ik haalde diep adem om een volgend voorstel te laten horen, maar hij legde zijn hand op mijn arm en zei: ‘Laat maar. Je moet niet boos worden. Maar je brengt me alleen maar in de war.’

‘O’, zei ik. ‘Nou. Ga je gang.’ Ik keek naar de lucht, terwijl hij naast me kreten oefende, steeds luider.

Maar zijn klanken hadden geen overeenkomst met de herkenningsroep die ik me zoëven herinnerd had. - Opeens kwam er antwoord uit de verte. Hij sprong op.

‘Zie je wel!’ riep hij triomfantelijk.

‘Nee, Jean’, zei ik. ‘Hoorde je dat dan niet? Dat was een vogel!’

‘Dat zijn ze!’ riep hij beslist. ‘Tot ziens.’ Hij liep weg, de kreet herhalend. Er kwam weer antwoord. Ik sprong op.

‘Jean! Jean! hoor je dan niet dat het een vogel is?’ - Hij zwaaide naar me.

‘Jean...’ probeerde ik nog eens. Maar hij was al weg.

16

Het hoofd was opzijgevallen. De ogen stonden open. Het was alsof ze naar het fotoalbum keek, met geschrokken blik.

‘Kun je haar mond niet dichtdoen?’ vroeg Matti. ‘Het is zo'n afschuwelijk gezicht.’

We stonden aan het voeteneind van het bed. Matti had een donkere jurk aangetrokken. Haar haar zat weer zoals vroeger.

‘Ik raak haar niet aan’, zei ik. ‘Ik moet er niet aan denken.’

‘Dan moeten de mensen van de begrafenisonderneming het maar doen.’

‘Heb je al gebeld?’ - Ze schudde haar hoofd.

‘Zoiets moet wel snel gebeuren, weet je’, zei ik, naar het lichaam kijkend. ‘Het wordt heel gauw stijf. Dan moeten ze haar kaak breken om hem dicht te krijgen...’ Ze keek me geschrokken aan.

‘Waarom doe jij het niet, Matti? Je hebt haar al die tijd verzorgd...’

‘Dat is iets anders...’, zei ze aarzelend.

We keken naar het bed. Het is mama's eigen schuld, dacht ik. Zij is het zelf geweest die ons zo afkerig heeft gemaakt van aanrakingen. Is het niet ironisch? Nu moeten vreemden komen om haar de ogen dicht te drukken. En haar eigen kinderen kijken vol walging toe. - Matti pakte mijn arm vast. We leunden tegen elkaar aan.

‘Hoe voel je je nu?’ vroeg ik.

‘Ik weet het niet’, antwoordde ze. ‘Wel opgelucht, maar ook... Hoe moet dat nu verder met mij?’ Ik zweeg. Ze keek me van opzij aan.

‘Nou? Heb je opeens geen fantasieën meer? Kom, bedenk eens iets voor me!’

Ik keek in de zwarte holte van moeders mond. Ik hoorde haar stem die zei: ‘*Omdat ik niets onafgemaakt wil achterlaten*...’

‘Zulke dingen moet je vooral nú gaan zeggen, Matti. Dan kun je haar zieltje vanachter een plint triomfantelijk horen lachen.’ Ze maakte ze zich van me los. ‘Is er iets in dit huis wat je zou willen hebben?’, vroeg ze. ‘Als aandenken?’

Ze sloeg haar handen in elkaar en keek me aan met een geforceerde opgeruimdheid. Ik wist zo gauw niets te bedenken, ik lachte wat bevreemd naar haar. Ze maakte een wegwerpend gebaar en zei:

‘Niet erg. Denk er maar eens over na.’

‘Er is van alles dat ik meteen kapot zou willen maken, maar...’ - Ze luisterde niet naar me, ze keek naar het gezicht op het kussen.

‘We kunnen toch minstens haar ogen sluiten. Belachelijk, dat we nog steeds bang zijn.’

‘En de bril weer opzetten’, zei ik. ‘Zó lijkt ze niet op zichzelf.

‘Goed. Wie?’

Ik liep naar het hoofdeinde van het bed. Mijn hart begon te bonzen. Matti keek toe. Ik stelde me voor dat ik me in een speelfilm bevond. Daar had ik gezien dat men de gespreide hand slechts over een gezicht bewoog, en dan waren de gebroken ogen dicht. Maar zo gemakkelijk ging het niet. Matti stond naast me, de bril in de hand. Ik moest echt op de glazen bolletjes drukken.

‘Het ene oog staat nog een beetje open’, zei ze toen ik me oprichtte, met nerveuze stem. Ik knielde, pakte de wimper vast en trok hem naar beneden. Moeders stem schreeuwde vervloekingen in mijn oren. Matti reikte me de bril aan.

‘Laat ik de mond ook maar dichtdoen, in godsnaam’, zei ik. Ze knikte. Ik haalde diep adem, legde mijn

vingers onder de kin. De huid verschoof, maar de kaak bewoog niet. Zo koud als ze was...

‘Het gaat niet, Matti’, zei ik hulpeloos. ‘Ik zou er aan moeten gaan sjorren.’

‘In godsnaam dan maar’, zei ze. Ik schoof het kussen onder het hoofd weg, knielde op het bed, vouwde mijn handen onder haar kin. Ik was bang dat ik als ik te hard trok het hoofd van dat vergane lichaam zou scheiden. Ik zette kracht. De kaak bewoog niet.

‘Sorry Matti’, zei ik. ‘Het lukt niet. We hebben te lang gewacht.’ Ze keek naar me, zoals ik daar zat met het hoofd tussen mijn benen. Haar blik was gefascineerd. ‘Hoe heb je het gedaan, Jean?’ vroeg ze.

‘Hoe bedoel je?’

‘Hoe heb je het gedaan, daarstraks?’

Ik schoof van het bed. Ik legde de dekens netjes over moeders lichaam. Ik nam de bril uit Matti's hand en zette hem op haar gezicht.

‘Je vergist je, Matti’. ‘Ik heb niet iets gedaan.’ - Ze knikte heftig met haar hoofd:

‘Natuurlijk, je hebt gelijk. Het is maar beter dat ik het niet weet. Maar Jean...’ Ze keek me recht in mijn ogen.

‘... Misschien stelt het je gerust als ik zeg dat we allebei schuldig zijn. Ook al heb ik niet actief meegewerkt.’

‘Maar Matti, ik heb niet... - Ze onderbrak me:

‘Je hoeft niets meer te zeggen, Jean. Het is goed zo.’

Ze kwam naar me toe, en drukte me zo stevig tegen zich aan dat ik haar hele lichaam voelde. Het was hard, alsof ze uit alleen maar bot bestond.

'Zo', zei ze, me weer van zich afduwend, zodat mijn lijf ervan schokte. 'Nu zal *ik* maar eens praktisch worden.'

Ze liep snel de kamer uit. De deur sloeg tegen de muur. Het leek of alle roeden van de traploper losschoten onder het geweld waarmee ze naar beneden liep.

Ik ging op de rand van het bed zitten. Via de open deuren hoorde ik haar stem. Ze belde iedereen, de dokter, de begrafenisonderneming, kennissen, familie. Haar stem ratelde maar door. Ze ving mededogen op en kaatste dapperheid terug. Straks zou het huis vol mensen zijn.

Ik draaide me om naar moeders gezicht.

'Moed, mama...' zei ik. 'Nu komt de vreselijkste fase. Het gesjor en het gedoe. Alle huichelarij die je zult horen...'

Ik zou haar moeten kussen. Ten afscheid. Mijn lippen zo stevig in de was van haar wang drukken dat de afdruk daar voor eeuwig zou blijven staan, als een stempel. Want alleen met dat teken komen ze in aanmerking daarginds. De anderen gooien ze van de wolken.

'Er zullen er wel meer zijn in de hemel met een open mond', opperde ik troostend. 'Ik wéét wel dat het

slordig staat. Dat ze zullen zeggen: Wat heeft u toch achteloze kinderen, mevrouw Paul. - Zul je ons verdedigen? Ik heb echt mijn best gedaan om hem dicht te krijgen.' Ik boog me voorover en kuste haar koude wang. Ik kon niet nalaten nog even tegen haar kin te duwen. Maar hij gaf niet mee.

Ik ging naar beneden. Matti was bezig de rolluiken omhoog te trekken.

'Het regent niet meer', zei ze. 'Ik merk het nu pas. Ik heb het scheermes in de badkamer voor je klaargelegd.'

'Ik ga weg, Matti', antwoordde ik.

'Mathilde', verbeterde ze automatisch.

'Ik ga weg.'

Ze keek naar buiten, het touw van het rolluik in de hand. Ze leek geschrokken. Ze knipperde met haar ogen.

'O', zei ze. 'O nou...' Ze zweeg. Ik liep naar de gang en trok mijn jas aan.

'Nu metéén?' vroeg ze, toen ik in de kamer terugkwam. 'Maar Jean...'

'Wat moet ik hier nog? De rest is een formaliteit. Daar heb ik geen behoefte aan.'

'Dacht je dat ík daar zo'n zin in had?'

Ze ging aan tafel zitten. Ze wreef in het kleed. We keken naar de lichte veeg die verscheen en weer verdween.

'Ik had gehoopt...', zei ze aarzelend. 'Nou ja... Ik

had zelfs gehoopt dat je voorgoed zou blijven. Ik dacht: we redden het geen van beiden alleen, maar misschien dat we samen...' Ik ging tegenover haar zitten.

'Hoe had je je dat voorgesteld?' - Ze haalde haar schouders op:

'Ik weet niet... Jij zoekt een baan in de buurt. En ik zorg voor je. Als een... huishoudster. Alleen leven, dat is niets voor jou, Jean. Ik kan aan je zien dat je verslonst op die flat.'

Ik keek naar het wandkleed met het hert, toen weer naar haar.

'En ik ga weer op mijn kamertje slapen... En we nemen eindelijk eens die duivenzolder in gebruik.'

'Je kunt de kamer van mama krijgen als je wilt. Of de mijne.'

'En hoe zitten we dan aan tafel, nou? Waar zat de douanier vroeger?' Ze wees naar de stoel, die moeders plek geweest was.

'En waar ik nu zit dat was haar plaats. En ik zat daar, met de rug naar de kast.' Ik stond op en ging aan het hoofdeinde van de tafel zitten. Ze lachte.

'Hoe voelt het?'

'Vreemd. Zondig. Dat wandkleed moet daar weg, dat vreselijke ding.'

Ze sprong op en trok het met een paar stevige rukken van de muur. Er ontstond een kleine stofwolk. Ze keek me stralend aan. Ze gooide de tuindeuren open

en smeet het kleed op het plaatsje.

‘Niet zo haastig!’ riep ik beduusd. ‘Het was maar een grapje, Matti...’

Nog voor ik uitgesproken was, vroeg ze:

‘En verder? Wat nog meer? Jij bent de baas. Teveel meubels, vind je ook niet? Veel te veel troep in dit huis.’ Ik keek haar aan, hoofdschuddend. Ze liet haar armen zakken. Ze kwam naar me toe en pakte me vast bij mijn schouders. Ze bracht haar gezicht dicht bij het mijne.

‘Je kunt niet weggaan, Jean. Begrijp je dat dan niet? Na wat we gedaan hebben vannacht. Dat bindt ons toch aan elkaar? Dat je dat niet voelt...’

Ik stond op. Ik probeerde haar handen los te maken, maar ze hield me stevig vast.

‘Ik begrijp niet waar je het over hebt. Laat me los. Ik heb je daarnet al gezegd: ik heb niets met haar gedaan. Ik heb haar niet aangeraakt.’ Ze sloeg haar armen om mijn nek.

‘Raak mij aan’, zei ze. ‘Raak mij aan!’

Ik legde mijn handen op mijn rug in elkaar. Ik keek over haar hoofd naar de witte plek op de muur waar het wandkleed gehangen had. Zo stonden we korte tijd. Toen liep ze bij me weg, de voorkamer in, zodat ik haar niet meer kon zien.

‘Goed’, hoorde ik haar stem. ‘Ga maar weg.’

‘Maar, Matti. Mathilde...’

‘Nee. Donder op. Ik red me wel.’

Ik stond stil. Ik hoorde haar ademhaling in de andere kamer. Tenslotte verandert er niets, dacht ik. Er gebeurt van alles, maar uiteindelijk hou je hetzelfde over.

‘Ben je er nog?’ vroeg ze.

‘Dan ga ik maar’, zei ik. ‘Dag.’

Ze gaf geen antwoord. Ik heb haar gezicht niet meer gezien.

17

Ik zou nog op tijd kunnen zijn voor mijn eerste lesuur, bedacht ik, toen ik in de trein stapte. Verbazende gedachte, dat al het achterliggende in één nacht had plaatsgevonden. - Maar nee, ik moest maar liever gebruik maken van het excuus dat me enkele dagen vrij gunde. Eerst maar eens gaan slapen.

Ik stelde me voor hoe ik over de galerij van het flatgebouw zou lopen, mijn verbaasde buurman groetend, die net naar zijn werk vertrok. Hoe ik de gordijnen in mijn slaapkamer zou sluiten, me zou uitkleden en zou gaan slapen. Bevrijd van alles, dode moeder, verdwenen vader, ongelukkige zuster, dat hele dorp... - Om waarschijnlijk 's middags alweer wak-

ker te worden met een loodzwaar schuldgevoel. Plus natuurlijk meteen de neiging Matti op te bellen. En Matti's stem zou precies zo klinken als gisteren.

De trein vertrok. Ik nestelde me in een hoekje van de lege coupé en viel in slaap.

Ik bevond me in de hemel voor dode onderwijzeressen. Ze dreven rond in grote vijvers, het dunne haar tegen de schedels geplakt, navelstrengen als waterplanten tussen hun benen. Soms botsten de lichamen tegen elkaar en veranderden van richting. De voeten, met hun witte, gerimpelde zolen, raakten het riet aan de oever.

Ik stond aan de waterkant en wachtte, nieuwsgierig bekeken door de oude vrouwen. Er werden nummers omgeroepen door een geluidsinstallatie, zoals op roeivijvers. Eindelijk stapte moeder aan wal. Ik liep glimlachend naar haar toe, maar ze herkende me niet. Ze bekeek me van onder tot boven met een strenge blik.

‘Ik ben Jean’, zei ik aarzelend.

‘Ah, een Fransman’, opperde ze. - Het verbaasde me dat ze gewoon kon praten, terwijl haar mond wijdopen gesperd was.

‘Uw zoon, mevrouw’, zei ik onzeker. Misschien had ik de verkeerde voor. Misschien was dit de hemel voor verpleegsters.

‘Natuurlijk’, zei ze, zonder van toon te veranderen. ‘Ook al dood?’

‘Nee, ik kwam je opzoeken... Ik droom...’

‘Vreemd. En ik ben bij júllie als ik droom. Maar dat wordt steeds minder, het verbleekt.’

Ze nam me mee naar een terras, waar de dode onderwijzeressen in plastic tuinstoelen bij elkaar zaten. Ze breiden aan meterslange breiwerken, die in een diepe put verdwenen. Moeder stelde me voor aan de andere dames. Maar ze sprak het woord ‘zoon’ zonder enig gevoel uit. Het leek ook de anderen onverschillig te laten. We gingen zitten. Haar blik werd ingekeerd. Ze scheen te vergeten dat ik er was.

‘Wat is er daarginds?’ vroeg ik beleefd, naar de andere oever wijzend.

‘Daar zitten andere vrouwen. Je komt ze wel eens tegen bij het zwemmen... O, het is hier heel prettig, altijd mooi weer omdat we boven de wolken zijn. Het duurt alleen zo lang voor je op bent.’

Ik keek om me heen. Al dat oudevrouwenvlees hing door het dagelijkse baden slap om de botten. Toen zag ik wat moeder bedoelde: sommige vrouwen waren doorzichtig, alsof hun lichaam van glas was.

‘Hoe heet je ook alweer?’ vroeg ze. Ik noemde mijn naam.

‘O ja. Ik heb nog maar zes herinneringen, en het worden er steeds minder. Ik zou er blij om moeten zijn, want het betekent dat ik gauw helemaal weg ben. Maar ik weet niet...’ Ze zweeg. Ik luisterde naar de cijfers die in de verte werden omgeroepen, naar het

getik van al die breipennen.

‘En het zijn zulke zinloze herinneringen. Een lieveheersbeestje dat in een grasspriet klimt, gezien toen ik twaalf was! Wat heb ik daar nu aan? Niets van jou, niets van jullie. Maar jij was de laatste die vaag werd, Jean. Omdat ik me altijd zo'n zorgen om je heb gemaakt. Jawel, ik heb nog een rest: een handje dat probeert me aan mijn zilveren ketting naar omlaag te trekken.’

‘En?’ vroeg ik wat lacherig. ‘Heb je God gezien?’

‘Nee’, zei ze. ‘Maar die verwachtte ik ook niet. Ook geen bekenden.’

‘Misschien is dit wel de hel’, opperde ik voorzichtig. ‘Onzin. Hemel, hel. Het is gewoon wachten.’

Er klonk een ijle kreet toen een vrouw in een stoel ging zitten, waarin al iemand zat die bijna helemaal verbleekt was.

‘Mama, het spijt me wel van je kaak, het spijt me wel van die nacht. Dat wilde ik je even zeggen.’ Ze keek me aan met lege ogen.

‘Ik weet niet waar je het over hebt.’

Ik stond op het punt haar verslag te doen, maar ze hield me tegen.

‘Nee, hou je mond. Ik ben juist bezig te vergeten. Begrijp je dat niet? Als jij me weer volstopt met herinneringen, kan ik van voren af aan beginnen. Het is goed zo.’

‘Dus je vergeeft me?’

‘Ik weet niet wat ik je zou moeten vergeven.’

Ik geloofde haar niet, maar ik was blij dat ze loog om me een plezier te doen.

Ze bracht me onder in een zijkamertje van de slaapzaal. Daar stond een brits. Het gebouw deed me nog het meest aan een klooster denken. Het was vreemd, uit de slaapzaal klonk gezucht en gesteun. Terwijl de vrouwen overdag zo stil waren geweest! Ik concentreerde me op het geritsel van het stro in mijn kussen. Tenslotte viel ik in slaap.

Ik keek lodderig uit het treinraampje naar de bollenvelden die voorbij waaierden - als je droomt dat je in slaap valt word je blijkbaar wakker. Bloembollenvelden. Ik had mijn station gemist, maar ik kon me er niet over opwinden. Alles leek me volkomen vanzelfsprekend, alsof ik aldoor al had geweten dat dit zou gebeuren. Voordat ik weer insliep zag ik nog net dat de oude reiziger die tegenover me was komen te zitten, glimlachte.

De leerlingen hoefden me niet vast te binden toen ze mijn baard afscheerden. Ze lieten het poetsmeisje een onhandige striptease uitvoeren op een schoolbank. Het gejoel was al opgehouden. De laatste plukken haar vlogen in het rond. Er viel een verlegen stilte. Toen verlieten de leerlingen het lokaal.

‘Waarom huil je nu?’ vroeg ik het naakte meisje met de rekverbanden om haar enkels. Ik zocht tussen de schoolbanken mijn baard bij elkaar.

‘Kleed je aan. Ik krijg problemen als ze ons zo vinden.’

Maar de collega's stonden er al. Ze hadden allemaal hun hoofd gebogen.

‘Bedek dat meisje!’ De schedel van de directeur was rood aangelopen. Ik maakte verontschuldigende gebaren, de baardplukken in de hand:

‘Ach meneer de directeur, de leerlingen hebben zich een grap gepermitteerd. En het meisje heeft zich laten bepraten. Het verbaast me wel van haar dat ze zo gemakkelijk uit de kleren gaat. Maar gelukkig moet ze nu huilen.’

‘Bedek haar!’

Ik ontdekte nu pas dat zijn schedel niet rood was van verlegenheid, maar van woede. Ik keek tussen de banken. Maar de leerlingen hadden haar kleren meegenomen. Dus gaf ik haar de baardplukken maar. Ze drukte ze tegen haar tepels.

‘Kriebelt het niet te erg?’ vroeg ik bezorgd. Ze schudde haar hoofd.

‘Waarde Paul, u bent ontslagen!’

‘Maar mijnheer de directeur, ik...’

‘Ach Paul, ik weet alles van uw dromen. Hebt u niet gedroomd dat u na een schooldag, uw vulpen vergeten, in dit lokaal terug zou keren en haar zou vinden, de vloer dweilend? Hebt u niet gedroomd, dat ze ‘met een raadselachtige glimlach’ overeind zou komen, en...’

‘Zeker’, zei ik haastig, om te voorkomen dat hij verder zou vertellen.

‘Nu dan!’

Ze verlieten het lokaal, de hoofden nog steeds gebogen. Op de gang werd gefluisterd. De directeur nam met een ernstig gezicht de felicitaties in ontvangst.

‘Zullen we dan maar naar de Benedenwindse Eilanden gaan...?’ vroeg ik het meisje, terwijl ik haar van de bank hielp.

Ze knikte. Maar ze huilde nog steeds.